

ISTORIA PSIHOLOGIEI

SUPPORT DE CURS – uz intern

CUPRINS

Introducere	3
Obiectivele cursului de Istoria Psihologiei	4
Capitolul I	5
Modelul Brâncușian în predarea psihologie	
Capitolul II	12
Cine și când a utilizat pentru prima dată conceptul de psihologie	
Capitolul III	20
Psihologia Asociaționistă	
Capitolul IV	25
Introspecționismul și metoda introspectivă	
Capitolul V	31
Psihologia Gestaltistă	
Capitolul VI	37
Structuralismul și Funcționalismul	
Capitolul VII	41
Freudismul	
Capitolul VIII	46
Behaviorismul sau psihologia comportamentului	
Capitolul IX	50
Psihologia Umanistă	
Capitolul X	59
Psihologia Cognitivă	
Capitolul XI	64
Noi orizonturi în psihologie	
Bibliografie selectivă	77

Introducere

Pregătirea și formarea unui specialist în domeniul psihologiei, în secolul XXI, într-o societate a cunoașterii antrenată spre un viitor extrem caracterizat prin informatizare, nanotehnologii, globalizare și ciocnirea culturilor este o necesitate și un imperativ pentru susținerea populației într-o adaptare eficientă și performată pentru om dar și pentru umanitate.

În acest proces al accesului pe calea formării ca viitor psiholog între disciplinele fundamentale cu care face cunoștință studentul de anul I se înscrie istoria psihologiei. Această disciplină este o primă ușă deschisă de student prin care privește spre domeniul ales și dorit de specializare și profesionalizare. Noi concepem această disciplină ca un obiect de studiu care trebuie să-i ofere studentului o imagine sintetică asupra evoluției și afirmării psihologiei ca știință, ce constituie în același timp o provocare și o invitație la a cunoaște dinamica dezvoltării psihologiei de la ”drama psihologiei la triumful ei”.

Suportul de curs pentru disciplina Istoria Psihologiei l-am conceput să joace rolul unei „memorii organizate” a faptelor, descoperirilor și evenimentelor semnificative ce au avut loc în decursul timpului, din perioada ”psihologiei de fotoliu” până la afirmarea ei ca știință, punctând curente și forțele ce s-au impus și au concentrat atenția și eforturile oamenilor de știință dar și a comunităților.

Prin prezentarea și discutarea curentelor, cum sunt: asociaționismul, introspecționismul, structuralismul, gestaltismul, cognitivismul sau a forțelor afirmate în psihologie: freudismul, behaviorismul, umanismul și psihologia transpersonală, am urmărit să creem o imagine coerentă a devenirii acestei științe, imagine atât de necesară astăzi datorită impactului imens pe care psihologia îl are la nivelul societății și al progresului.

Structurarea imaginii principalelor curente am realizat-o și sub forma unor hărți mentale ce au rolul de a le dezvolta studenților abilitățile de gândire bivergentă (divergentă și convergentă) și de gândire intulogică (vizualizarea intuitivă și structurare logică) etc.

Prin prezentarea rupturilor epistemice și a principalelor paradigme afirmate în peste un secol de psihologie științifică am urmărit să conturăm funcția istoriei psihologiei de evaluare critică a faptelor și evenimentelor petrecute în câmpul acestei științe cât și rolul ei de ”factor unificator” al tendințelor de strictă specializare sau de dominare a unor curente, ramuri și școli asupra altor.

Am considerat că prin Modelul Didactic Brâncușian conceput și elaborat de noi vom da studentului imaginea curgerii continue și evoluției științei în timp demonstrând cum fiecare școală, curent sau forță produce o ruptură epistemică și afirmă o paradigmă punând în lumină fapte, procese și fenomene psihice deloc sau puțin studiate, preluând în același timp elemente valide de la înaintași, elaborând soluții la provocările științei și societății timpului.

În finalul suportului de curs am introdus câteva pagini pentru a arăta studenților că în acest moment al dezvoltării și extrinderii nanotehnologiilor se naște o nouă ramură a psihologiei, nanopsihologia care va studia impactul nanotehnologiilor asupra vieții psihice dar și a celei sociale.

Obiectivele specifice cursului de „Istoria Psihologiei” în direcția formării abilităților și competențelor studentului la psihologie

1. Să argumenteze științific necesitatea cunoașterii Istoriei Psihologiei;
2. Să contribuie la structurarea unui fond informațional individual, interdisciplinar, de cultură psihologică;
3. Să ajute studentul să înțeleagă dezvoltarea științei psihologiei în timp, după un model didactic creativ – generativ, formându-i gândirea bivergentă și metaboxică;
4. Să faciliteze cunoașterea principalelor rupturi epistemice și paradigme afirmate în psihologie, formând gândirea intulogică, științifică, a studentului;
5. Să ajute la înțelegerea relațiilor dintre paradigmă, ruptură epistemică și progres în știință, stimulând sensibilitatea la problemele de ordin psihologic;
6. Să contribuie la înțelegerea rolului fiecărei forțe, curent sau școli psihologice în dezvoltarea psihologiei, în general și în afirmarea și impunerea psihologiei științifice, formându-i abilități de abordare și explicare a faptelor și comportamentelor psihice, dintr-o pluritate de perspective;
7. Să ajute la cunoașterea și la precizarea contribuțiilor școlilor românești de psihologie (a fondatorilor lor) la afirmarea psihologiei științifice în România, dezvoltând responsabilitatea față de profesia de psiholog;
8. Să contribuie la realizarea primilor pași în dezvoltarea corelată a competențelor cognitive, afective, motivaționale, psihosociale și profesionale ale viitorului psiholog;
9. Să formeze abilitatea de a vizualiza și stoca în memorie, sub formă de hărți mentale principalele curente, școli și forțe din psihologie;
10. Să formeze studenților abilități de a delimita problemele și provocările societății contemporane, față de știința și practica psihologică;
11. Să formeze și să consolideze studenților sentimentul apartenenței la o școală de psihologie puternică, mereu prezentă chiar și în cele mai dificile momente ale istoriei, cu contribuții la nivel european și mondial;
12. Să formeze competențele acționale de a transforma problemele și dificultățile prin care trec membrii societății, în oportunități de aur;

Capitolul I

MODELUL BRÂNCUȘIAN ÎN PREDAREA PSIHOLOGIEI

1. Un model didactic creativ

Pentru orice profesor universitar delimitarea, alegerea și/sau elaborarea unui model explicativ al științei pe care o predă constituie o responsabilitate dar și o sursă de probleme/provocări.

Pe această dimensiune, a alegerii unui model pentru predarea unor discipline psihologice și realizarea obiectivelor cognitive și formative propuse, am căutat un model explicativ, generativ pentru predarea istoriei psihologiei, psihologiei sociale, psihologiei personalității, psihologiei vârstelor etc. Deoarece istoria constituirii, afirmării și devenirii unei discipline științifice este un complex proces creativ ne-am orientat investigația spre aria modelelor explicative ale creativității. Scopul nostru a fost să delimităm un model pentru predarea psihologiei care să fie și un principiu pentru procesul formării și managerierii de sine a viitorului psiholog profesionist.

În perioada 1994 – 2000, am experimentat cu profesori și învățători din învățământul preuniversitar, predarea unor discipline ca: fizica, religia, și istoria după modelul explicativ al creativității elaborat de P. P. Neveanu și modelul euremelor elaborat de I. Moraru, iar în învățământul superior tehnic și economic am experimentat predarea invenției și a psihologiei manageriale după modelul I. Moraru, modelul american al rezolvării creatoare a problemelor al Școlii de la Buffalo și modelul Terezei Amabile (M. Caluschi, 2001, pp. 164-172). Rezultatele obținute de colaboratorii noștri și de noi ne-au permis să evidențiem avantajele și limitele fiecărui model menționat anterior și să ne orientăm către un altul sugerat de opera unui artist de geniu: Constantin Brâncuși. Acesta se numește **Modelul Brâncușian** și este reprezentat de Coloana Infinitului .

2. Conceptele de gândire și model brâncușian

Gândirea este un proces psihic definitoriu pentru om și deși caracteristicile, funcțiile și operațiile sale sunt aceleași pentru toți oamenii, ele se structurează în tipuri și stiluri diferite de gândire, care îi diferențiază, afirmă specialiștii (M. Zlate, 1999; I. Dumitru, 2000, etc). Psihologii au delimitat mai multe moduri de gândire după criterii diferite. Mielu Zlate (1999), constatând pe de o parte fenomenul de polarizare a concepțiilor cu privire la această capacitate specific umană și, pe de altă parte, o varietate terminologică în ceea ce privește denumirea mecanismului gândirii, și-a propus să realizeze ”o inventariere, o clasificare și o caracterizare psihologică a unor tipuri mai generale ale gândirii independent de specificul domeniului în care ele sunt utilizate ”. El propune (1999, p. 273) o clasificare a modurilor fundamentale ale gândirii după nouă criterii:

1. După orientare (gândire direcționată și nedirecționată);
2. După tipul operațiilor presupuse (gândire algoritmică și euristică);
3. După finalitate (gândire reproductivă, productivă și critică);
4. După sensul de evoluție (gândire divergentă și convergentă);
5. După demersurile logice (gândire inductivă, deductivă și analogică);
6. După modul de desfășurare (gândire verticală și laterală);
7. După valoare (gândire pozitivă și negativă);
8. După corespondența cu realitatea (gândire vigală sau realistă și onirică);
9. După eficiență (gândire eficientă și neeficientă);

Deoarece în ultimul timp specialiștii în psihologie, mai ales practicienii, utilizează conceptele de gândire critică, gândire creativă, gândire laterală și gândire constructivă cu semnificația de gândire constructivă – creativă, noi am propus termenul de gândire brâncușiană ca o sinteză a acestor termeni.

Întreaga creație a sculptorului Constantin Brâncuși pune în lumină o gândire creativă emergentă, generatoare de produse de maximă originalitate. Între acestea, Coloana fără sfârșit (Coloana Infinitului, Coloana Cerului sau Coloana Pomenirii Eroilor Gorjeni) exprimă concepția autorului despre om, relații dintre generații, existență, univers, creație, demers creator și nu în ultimă instanță un model al gândirii creatorului. Astfel, înaintea Școlii de la Buffalo care a elaborat un model pentru rezolvarea creatoare de probleme, C. Brâncuși oferă un model complex de formă romboidală octoedrică, al cărui prim element e tăiat la jumătate și crește parcă din pământ, iar elementul din vârf este tot o jumătate care se deschide către cer lăsând impresia că s-ar putea continua la infinit.

Propunând și utilizând conceptul de gândire brâncușiană ne referim la gândirea creatoare, constructivă, emergentă, generatoare de nou, ce unifică forțele telurice cu cele cosmice. Considerăm modelul Coloanei Infinitului un model explicativ pentru procesul creator și l-am denumit **Modelul Brâncușian**.

Fiecare știință în devenirea sa este o coloană infinită ce sprijină cerul progresului umanității, iar fiecare om este un element al coloanei umanității.

3. Modelul Brâncușian ca model didactic creativ în predarea unor discipline de psihologie

3.1. Principii și obiective ale Modelului Brâncușian

Prin aplicarea Modelului Brâncușian în predarea Istoriei Psihologiei, urmărim să activăm în procesul didactic, următoarele principii:

1. Principiul educației continue prin creativitate;
2. Principiul formării gândirii bivergente (divergență – convergență);
3. Principiul educației sinergetice;
4. Principiul descoperirii și exploataării oportunităților;
5. Principiul înfăptuirii unității eului sau al realizării de sine prin creativitate;
6. Principiul descoperirii și conștientizării personalității;
7. Principiul educației prin cultură, valori și muncă (P.Andrei);
8. Principiul colaborării predictive în profesia de psiholog;

Coloana constituirii, afirmării și devenirii psihologiei științifice (figura 1) este imaginea abstractă a evoluției psihologiei explicite din psihologia implicită, o fațetă a unui model generativ ce redă procesul constituirii psihologiei științifice ca proces creativ emergent. Structurarea etapelor principale cu faze divergente și de gândire creativă laterală dar și ascendentă, ce au ca fundament principalele curente afirmate în psihologie cu avantajele, contribuțiile și limitele lor am realizat-o având ca ghid lucrări ale specialiștilor străini și români: V. Pavelcu (1972) "Drama psihologiei"; I. Mânzat (2000) "Istoria Universală a Psihologiei"; P. Petroman (2002) "Afirmarea psihologiei" etc.

În predarea psihologiei după modelul Brâncușian (în afara normelor de didactică specifice elaborării și susținerii prelegerilor) noi avem în vedere următoarele obiective:

1. delimitarea provocărilor – probleme ce au condus la apariția unor curente și forțe în psihologie;
2. reliefa contribuțiilor și limitelor curenților sau creațiilor individuale ale psihologilor;
3. evidențierea calităților gândirii creative, a fondatorilor de teorii, curente și școli, a sensibilității acestora la problemele de natură psihologică, a flexibilității în abordarea problemelor, a originalității manifestate în construirea și elaborarea metodelor de abordare și interpretare a problemelor sau în arhitectonica construcției teoretice;
4. surprinderea fazelor de divergență în afirmarea curenților psihologice, teoriilor etc. și a momentelor de convergență, evaluare a limitelor și problemelor – provocări generatoare de noi direcții în dezvoltarea științei psihologice.

5. conturarea unei genograme a apariției, afirmării și diseminării marilor teorii, școli și curente, cu evidențierea contributorilor ce au perfecționat acele construcții teoretico-practice dând naștere la noi școli și curente (neofreudism, neogestaltism, neobehaviorism).
6. sublinierea contribuțiilor cu valoare de creativitate emergentă cum au fost contribuția lui W. Wundt, contribuția lui Sigmund Freud, sau J. Piaget, C.J. Jung, etc.

Corelat cu aceste obiective, evidențiem stilul creativ, strategia sau metoda de creativitate preferată de psihologi mai ales în cazul autorilor de clasificări și tipologii (de ex. matricea de generare a tipurilor psihologice la C.G. Jung). Reliefăm în acest fel caracteristicile efortului creator al autorului și, unde avem date, impactul operei, a produsului creativ, asupra personalității creatorului. În acest mod încercăm să dăm studenților un model creativ, generator de înțelegere a științei psihologiei și un principiu de formare și autoformare ca viitori psihologi practicieni.

3.2. Coloane ale afirmării și evoluției psihologiei științifice

În acest paragraf prezentăm Coloana fără sfârșit a psihologiei românești și Coloana fără sfârșit a psihologiei ieșene. În ele am surprins principalii contributory la studierea fenomenelor psihice și la fundamentarea obiectului psihologie în România, începând cu aportul și contribuțiile cronicarilor, cărturarilor și filosofilor din perioada psihologiei descriptive -"de fotoliu", continuând cu fondatorii primelor laboratoare de psihologie din România. Am marcat totodată momentele de discontinuitate în dezvoltarea psihologiei, dar și reprezentanții de frunte ai psihologiei românești și legăturile lor cu psihologia științifică afirmată la nivel european și mondial.

În figura numărul 1, am delimitat sub forma Coloanei fără sfârșit, principalele momente ale psihologiei științifice într-un secol de existență, marcând apariția principalelor curente și forțe precum și a fondatorilor lor.

În figurile 2,3,4,5, am conturat imaginea coloanelor afirmării și evoluției altor discipline psihologice: psihologia personalității, psihologia socială, psihologia vârstelor etc. Intenția noastră este de a sugera studentului vizualizarea coloanei infinite a psihologiei științifice în desfășurare.

Prin utilizarea modelului brâncușian în predarea psihologiei, evidențiem și scopul inițial pentru care a fost elaborată Coloana Infinitului – pentru pomenirea eroilor Gorjului căzuți în luptele pentru întregirea neamului. Prin transfer, coloana fără sfârșit a științei psihologiei reamintește celor de azi, marii psihologi ai vremurilor trecute ce prin coloana personalității și operei lor sprijină ca și Coloana Infinitului a lui Brâncuși cerul psihologiei contemporane. Model explicativ al existenței și creației, Coloana Infinitului sprijină cerul evoluției și progresului științei amintindu-ne că suntem datori cu recunoștință față de înaintași.

În fața Coloanei fără sfârșit, un poet islandez, Einar Bragi (N. Stănescu, 1976, p.28) scria: "Întrebatu-l-am ades pe maestrul Brâncuși stând în fața Coloanei fără sfârșit și arătând spre cer și niciodată n-am primit decât același răspuns omenesc: "Uită-te-n sus, dar niciodată nu uita, prietene, că însuși infinitul cel înalt obârșia își are tot jos!"

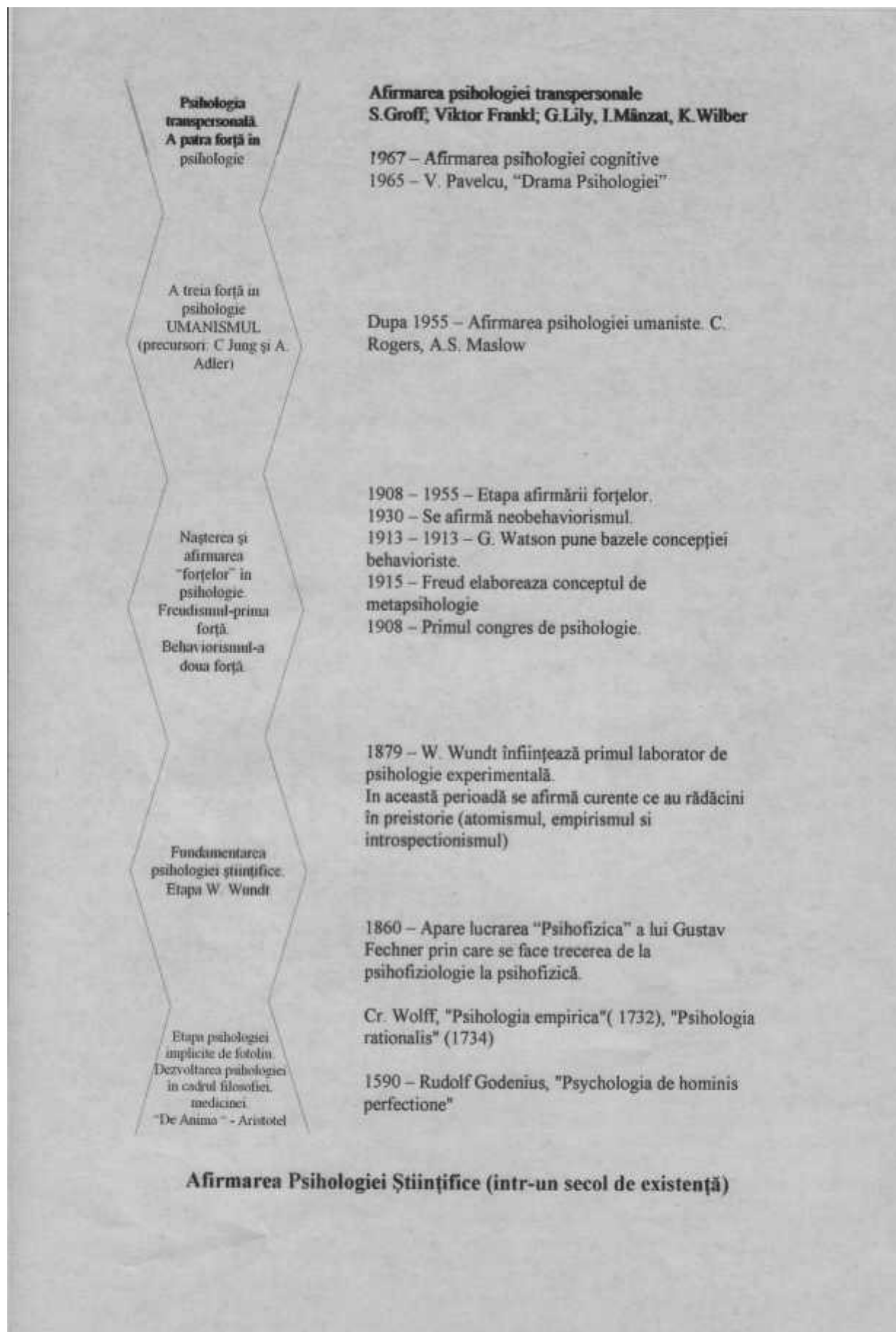

Figura 1

Elaborat de Mariana Caluschi

Un secol de psihologie socială

Coloana dezvoltării psihologiei sociale ca știință a afirmării omului. Societatea sau „mașina de fabricat zei” (o știință indispensabilă)

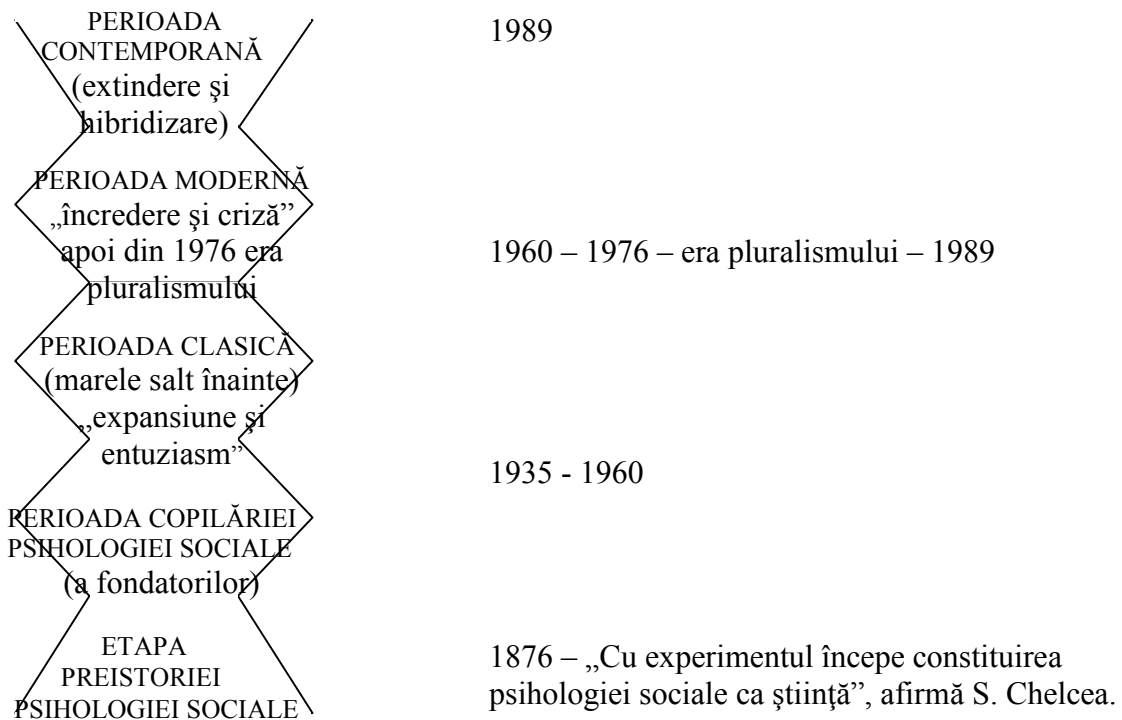

Figura 2

Psihologia personalității

Coloana evoluției studiului cu privire la personalitate

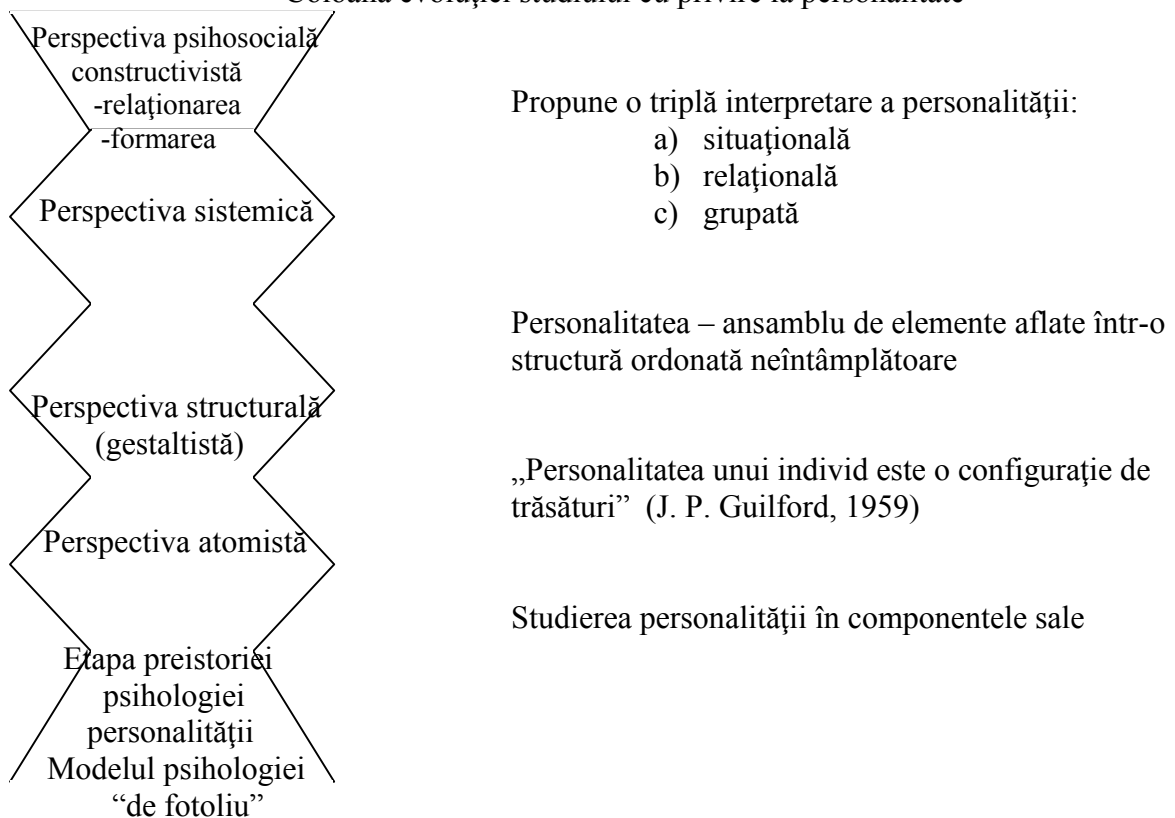

Figura 3

Coloana evoluției studierii „Eului”

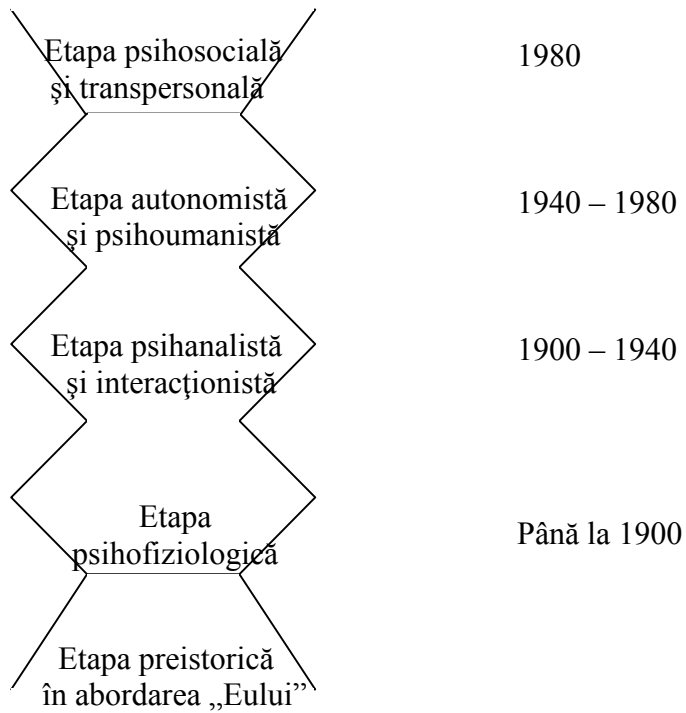

Figura 4

Psihologia vârstelor

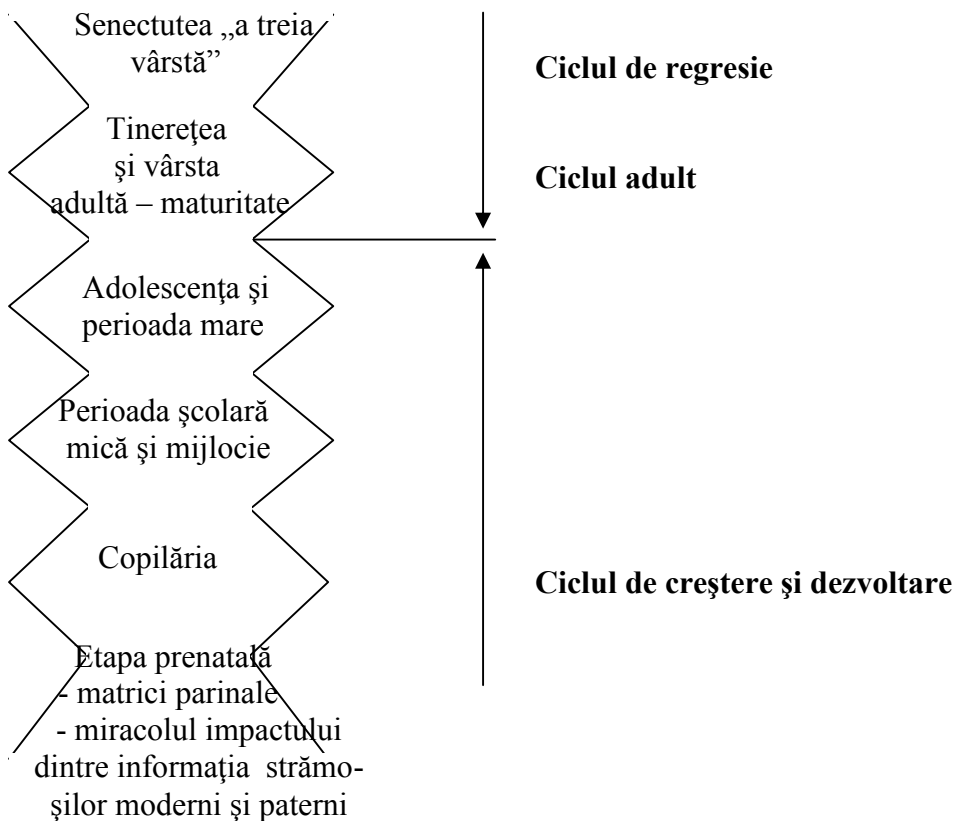

Figura 5

ÎNTREBĂRI

1. Argumentați de ce un student la psihologie, trebuie să cunoască istoria psihologiei.
2. Ce este "Modelul Brâncușian" și care sunt principiile activate de el?

TEME DE LUCRU

1. Citiți Coloana fără sfârșit a psihologiei românești și alcătuiți triunghiul psihologilor fondatori ai principalelor școli de psihologie din România.
2. Apelând la bibliografia indicată mai jos, elaborați un eseu cu tema "Psihologia are un trecut îndelungat și o istorie scurtă".

BIBLIOGRAFIE

1. Aristotel, „*De anima*”, Editura Stiințifică, București, (1969)
2. Mânzat, I., „*Istoria psihologiei universale (de la Socrate în zilele noastre)*”, *Curs – compendium*, Editura Psyche, București, (2003)
3. Petroman, P. T., „*Devenirea psihologiei. Psihologie implicită*”, Editura Eurobit, Timișoara, (2001)
4. Petroman, P. T., „*Afirmarea psihologiei – Direcții și orientări în cadrul psihologiei explicite*”, Editura Eurostampa, Timișoara, (2002)

Capitolul II

CINE ȘI CÂND A UTILIZAT PENTRU PRIMA DATĂ CONCEPTUL DE PSIHOLOGIE

1. De la Aristotel la Rudolf Godenius

Este foarte cunoscută aprecierea că, deși domeniul psihologiei are o existență milenară, noțiunea de psihologie ca știință, istoria ei este relativ scurtă. Ebbinghaus H. (1850-1909) a spus în acest sens „psihologia are un trecut îndelungat și o istorie scurtă” (cuvinte cu valoare de aforism pentru psihologi, apreciază P. Petroman).

Deși prima lucrare de psihologie o considerăm a fi „De Anima” a lui Aristotel, el nu folosește conceptul de psihologie, acesta fiind creat de reformatorul german Philipp Schwarzerd (cunoscut și sub numele de Melancton-1497-1560). Conceptul este utilizat apoi de Rudolf Godenius (Goclenius) în 1590 într-o lucrare cu titlul „Psihologia de hominis perfectione” apărută la Marburg.

Considerată drept știință a faptelor psihice, noțiunea ca stare datează din secolul al XVI-lea și devine uzuală în secolul al XVII-lea datorită filosofului Cristian Wolff (1679-1754) autorul lucrărilor „Psihologia empirică” (1732) și „Psihologia rațională” (1734). Acesta a elaborat cele două lucrări din necesitatea de a separa psihologia bazată pe experiența empirică, de cea bazată pe metoda științelor naturii. Prima lucrare, delimitează facultatea de a cunoaște (senzațiile erau la originea cunoștințelor) de cea ontologică interesată de esența sufletului (care nu este nici corp, nici atribut al corpului). Între suflet și corp există o legătură, spunea Cr. Wolff. Sufletul depinde de corp, deoarece ajungem să avem senzații numai în urma contactului cu realitatea, izbiți de impresiile de afară, iar corpul depinde de suflet fiindcă în alt fel nu am putea explica mișcările voluntare și libertatea.

Psihologia umană științifică are ca obiect de studiu – spun specialiștii – o dublă perspectivă: a comportamentelor și a conduitelor sale pe de-o parte, și a stărilor de conștiință pe de altă parte. Ea încearcă să formuleze legile acestor fenomene, să le explice, înainte de a putea eventual să le modifice. (Y. Delay; P. Prichot, 1964)

" Știința o putem concepe ca un ansamblu încheșat de cunoștințe abstracte și generale, legate de un domeniu determinat și dobândite prin anume metode riguroase și obiective..." Știința este un produs al muncii omului, menită să satisfacă trebuințele lui și ale societății din care face parte și se încorporează în viața umană, cu toate năzuințele și pasiunile, bucuriile și durerile ei legate de căutarea adevărului. Știința se naște în adâncurile personalității umane făcând parte integrantă din această personalitate, angajată în rezolvarea problemelor vitale ale societății. Dinamica omului de știință este dinamica științei însăși – spunea V. Pavelcu – pentru că nu există alt sens al noțiunii "om de știință". Omul aparține științei, se identifică cu știința pe care a născut-o și care l-a născut, asemenea lui Pigmalion care dă viață operei sale de marmură. (V. Pavelcu, 1972, p. 11-12)

Soarta acestei opere, odată născută, depinde în mare măsură de ambianța socială, de societate.

Frământările dramatice ale omului de știință sunt și ale științei și invers. "Este situația psihologiei , o disciplină al cărui obiect – dacă există – apare ca nebuloasă, ale cărei metode sunt considerate ca nesigure și ale cărei legi sunt puse la îndoială, disciplină care după părerea unora nu merită titlul de știință" (V. Pavelcu, 1972, p.12).

"Istoria psihologiei, ca și a oricărei științe, este o neîncetată luptă de afirmare a adevărului" (V. Pavelcu, 1972, p. 12).

"Înțelegerea psihologiei ca știință cere în mod necesar o scurtă explorare a trecutului acestei discipline. Cum și când s-a născut ea? Prin ce faze a trecut psihologia până să ajungă la profilul ei de astăzi? Privită în întreaga ei dimensiune temporală, psihologia își dobândește înțelesul ei integral și ne permite o apreciere mai justă a valorii sale" (V. Pavelcu, p. 22, 1972, "Drama Psihologiei").

"Plimbându-se în dublu sens pe linia temporală prezentul se explică prin trecut iar trecutul se clarifică prin prezent, cauzalitatea și finalitatea dezvăluie cele două fețe corelate ale existenței umane, cele două direcții de explicație a fenomenului social: prin trecut și viitor. Interpretarea prezentului prin trecut devine mai clară în lumina relațiilor cauzale, iar lămurirea trecutului prin prezent apare mai bine în lumina finalității, atunci când apreciezi evenimentul istoric din punct de vedere al direcției în care se dezvoltă istoria".

Antrenarea pe drumul explorării istoriei psihologiei ar trebui însoțită de un "fir al Ariadnei" sau de puncte de reper pentru a nu ne rătăci dar, atenționează V. Pavelcu, descoperirea firului Ariadnei în lumea psihologică este un proces anevoios. Aceste citate din lucrarea "Drama Psihologie" le-am dat fără comentarii, considerându-le o chemare spre citirea unei "istorii comentate" a psihologiei, cum o considerăm noi.

1. Contribuții ale lui W. Wundt la afirmarea psihologiei științifice

La dobândirea autonomiei psihologiei, Wilhelm Wundt a avut un aport deosebit, unanim recunoscut, el însuși fiind conștient de semnificația descoperirilor sale pentru impunerea ei ca știință explicită.

Wundt a făcut studii de anatomie, chimie, fiziologie, fizică, medicină, conform tradiției existente în universitățile germane și a folosit pentru prima dată termenul de psihologie experimentală în lucrarea „Contribuții la teoria percepției”.

În 1863 Wundt a publicat prelegeri despre sufletul oamenilor și a animalelor, iar în 1867 a ținut un curs de psihologie fiziologică la Heidelberg. Acest curs a stat la baza unei cărți numită „Principii ale psihologiei fiziologice” în care trasează obiectivul de a se constitui și delimita un nou domeniu al științei. În această lucrare Wundt afirmă de asemenea că psihologia trebuie să fie o știință de laborator cu propriile metode de cercetare pentru studierea legilor și problemelor proprii. Venind din perspectiva fiziologiei, el transferă metoda din fiziologie în psihologie. Până în 1875, este profesor la Leipzig, apoi în anul 1879 își deschide laboratorul de psihologie experimentală, unde atrage foarte mulți cercetători din întreaga lume. Acesta a fost de altfel un model pentru alte laboratoare, în 1893 apărând primul laborator de psihologie din țara noastră înființat la Iași. În 1881 apare „Jurnalul de studii fiziologice”, care a fost revista noului laborator și a psihologiei.

Dintre contribuțiile majore ale lui Wundt menționăm:

1. explicarea proceselor psihice pe bază fiziologică;
2. fundamentarea pe bază experimentală a unor afirmații teoretice și a unor idei filozofice;
3. implicarea necondiționată a experimentului în cercetările anatomo – fiziologice și psihologice.

Urmările acestor descoperiri (cuceriri), integrarea lor în practica muncii filosofilor, medicilor și psihologilor au fost decisive pentru consolidarea și afirmarea psihologiei ca știință de sine stătătoare. Orientarea spre fapte, spre datele concrete devine o realitate de necontestat.

Wundt este considerat ca fiind psiholog și fondator a psihologiei ca știință, trasându-i acesteia principalele obiective:

1. să analizeze procesele conștiinței până când se va ajunge la elementele de bază.
2. să determine cum apar asociațiile între aceste elemente și să descopere legile conexiunii lor.
3. susține: „obiectul psihologiei este experiența imediată, liberă și neafectată de nici un nivel superior de interpretare”.

Senzațiile ca forme elementare ale experienței au fost clasificate după modalități (vizuale, auditive), după intensitate, după durată. Ele pot fi studiate ca fenomene psihice prin introspecții antrenate. Sentimentele primare sunt considerate de Wundt, ca fiind o a doua formă elementară a conștiinței și sunt un complement subiectiv al senzațiilor. Senzațiile sunt acompaniate de sentimente și când ele se combină pentru a forma stări mai complexe va rezulta o nouă calitate a sentimentului. Wundt descoperă trei dimensiuni independente și directe ale sentimentului: plăcere – neplăcere, tensiune – relaxare, excitație – depresie.

Introspecția experimentală este perfecționată prin aplicarea controlului experimental precis la condițiile introspecției. Pentru ca introspecția să fie validă trebuie respectate regulile: 1) observatorul să fie capabil să determine timpul optim când procesul trebuie introdus; 2) observatorul trebuie să acorde atenție maximă 3) observațiile să poată fi repetate; 4) Condițiile experimentale să fie capabile de variație în termenii manipulării controlabile a stimulilor.

Studiile lui Wundt au stimulat cercetarea experimentală, cu toate limitele, astăzi evidente, deoarece întemeietorul psihologiei experimentale "a limitat experimentele efectuate numai la procesele psihice elementare: senzațiile și percepțiile, timpul de reacție și emotivitatea primară".

Comportamentul bolnavului a focalizat preocupările psihologilor conducând la psihologia patologică a lui Th. Ribot (1839 – 1916). Autor al mai multor lucrări, "Psihologia engleză contemporană" (1870), "Bolile memoriei" (1881), cel care a suferit și și-a făcut de-a dreptul complexe pentru că nu era medic a spus: "Psihologia va fi pur experimentală, nu va avea ca obiect decât fenomenele, legile lor și cauzele lor imediate; ea nu se va ocupa nici de suflet, nici de esența sa, căci această chestiune, fiind deasupra experienței și în afara verificării, aparține metafizicii". Cercetările psihologului francez și ale colaboratorilor săi au avut rezultate și din multe puncte de vedere anticipau psihanaliza lui S. Freud.

Realizările lui F. Galton (1882 – 1911) cu privire la natura imaginilor (vizuală, auditivă), cele ale lui H. Ebbinghaus (1850 – 1909) care studiază sistematic memoria, măsurarea acesteia și uitarea, reprezintă pași decisivi în conturarea și consolidarea psihologiei. La Würzburg, O. Külpe (1862 – 1915) cunoscut discipol al lui Wundt încearcă împreună cu colaboratorii lui să facă din introspecție un procedeu experimental.

Alfred Binet (1857 – 1911) a studiat memoria și relațiile ei cu imaginația, atenția, înțelegerea, sentimentele estetice și morale, gândirea și inteligența. În colaborare cu Th. Simon, el a evidențiat că inteligența, fiind pluridimensională, nu poate fi investigată doar prin probe univoce deoarece studierea sa reclamă pluralitatea de probe cu diverse "adrese", pe care cei doi le-au organizat într-o baterie. Concepând inteligența ca o facultate general umană care se formează stadial ei au propus "scara metrică a inteligenței" care se bazează pe corelația între vârsta cronologică a subiecților și vârsta lor psihică. El stabilește indicele I.Q.

Psihologii preocupați de istoria psihologiei sunt unanimi în a aprecia că dezvoltarea științei și tehnicii în sec. al XX -lea a fost favorabilă pentru impunerea definitivă a psihologiei. (Se apreciază că în sec. XX s-au făcut cele mai multe invenții și descoperiri.)

Cercetările lui I.P. Pavlov (1894 – 1936) cu privire la reflexe, cele ale lui Y.B. Watson (1878 – 1958) și Ed. L. Thorndike efectuate asupra comportamentului animalelor și impunerea behaviorismului, reprezintă contribuții fundamentale. Lor li se adaugă cercetările efectuate de S. Freud, C. G. Jung, A. Adler, denumit de specialiști "triumviratul psihanalitic" care își propuneau să analizeze inconștientul în toată complexitatea sa.

Trebuie amintite contribuțiile gestaliștilor sau reprezentanții școlii de la Frankfurt – Berlin – școala formei cu aport în studiul percepției. S-au impus și alte școli: fenomenologică, intențională comprehensivă, existențialistă, epistemologică etc., ce au contribuit efectiv la dezvoltarea și impunerea psihologiei. Alături de behaviorism și neo-behaviorism se impune școala umanistă și recent psihologia transpersonală.

"Axată pe omul normal, adult și civilizată, psihologia și-a extins investigațiile asupra omului bolnav, copilului, omului primitiv, grupurilor sociale și chiar asupra animalelor. Ea își probează existența și își demonstrează importanța în demersurile sale practice. Astăzi câmpul său de aplicație, care pare nemărginit, crește cu fiecare zi. Tehnicile ei particulare formează un ansamblu de neînlocuit de acțiune și de cunoaștere a ființei umane". (Norbert Sillamy, 1996)

3. Principalele schimbări epistemologice din istoria psihologiei științifice (rupturi epistemologice)

Evoluția psihologiei științifice a fost marcată în istoria ei de o sută de ani de momente de discontinuitate și afirmări de noi teorii și concepte științifice.

Conceptul de **ruptură epistemologică**- introdus de filosoful francez Gaston Bachelard în 1934- *se ocupă de evoluția gândirii științifice și relevă momentele de discontinuitate apărute în istoria științei, aceasta având de învins obstacole reale, epistemologice (idei învechite ce stau în calea dezvoltării științei)*. Ruptura epistemologică presupune și o schimbare de paradigmă, o trecere de la o paradigmă la alta.

”Prin **paradigmă** (concept introdus de Thomas Kuhn în 1970) *se înțeleg realizările științifice exemplare care pentru o perioadă oferă probleme și soluții model unei comunități de practicieni*” (M. Flonta, 1976, p. 14)

Epistemologia este teoria cunoașterii științifice (episteme = știință; logos = studiu).

1. *Epistemologia clasică filosofică* –este partea care studiază marile sisteme filosofice.
2. *Epistemologia internă a științei* –este epistemologia proprie fiecărei discipline științifice mature, consacrate.

Evoluția unei științe nu este concepută cumulativ ca o desfășurare armonioasă liniară de date și observații ci este un proces sinuos în care, pentru a se afirma, adevărul are de învins obstacole reale epistemologice, adică ideile învechite care stau în calea dezvoltării gândirii științifice. Se face astfel trecerea de la unele idei la altele.

Cei mai importanți pași epistemologici din istoria psihologiei, delimitați de istorici ai psihologiei printre care și I. Mânzat (1994, 2003), Pavel Petroman (2001), ș.a. sunt:

1. Anul 1860 – marchează începutul psihologiei experimentale prin apariția Psihofizicii lui Gustav Fechner. Prin lucrarea Elemente de psihofizică se face trecerea de la psihofiziologie la psihofizică.

2. Actul de naștere al psihologiei moderne este semnat de psihologul german Wilhelm Wundt în 1879 care înființează la Leipzig primul laborator de psihologie experimentală. Wundt este considerat părintele psihologiei experimentale, iar orașul Leipzig – “metropola internațională a psihologiei”.

3. 1890 – William James de la Universitatea Harvard publică primul tratat din istoria psihologiei, intitulat “Principiile psihologiei”. James este și fondatorul principal al curentului de psihologia conștiinței.

4. 1890 – apare pentru prima dată cuvântul **TEST**. J. Mc. K. Cattell își propune să determine fizionomia mentală cu ajutorul unor probe numite de el "teste mentale".

5. 1905 – Alfred Binet și T. Simon publică scara **metrică a inteligenței**. Deși reprezintă o metodă de diagnostic obiectiv și științific al aptitudinilor, ea trece neobservată în Franța dar este preluată și dezvoltată în SUA.

6. Între anii 1905 – 1908 se dezvoltă școala de la Würzburg reprezentată de N. Ach și O.Külpe, care inițiază introspecția experimentală (provocată) ca o cale intermediară între psihologia obiectivă și cea subiectivă.

7. În 1907 – M.Behterev publică "Psihologia obiectivă" care pare a fi un manifest revoluționar deoarece alătură noțiunea de psihologie (domeniului subiectivului) cu aceea de obiectiv.

8. În 1908 la Salzburg se desfășoară primul congres de psihanaliză. În 1909 – apare primul periodic psihanalitic în Germania.

În 1915 – Sigmund Freud elaborează conceptul de metapsihologie cu care își botează propriul sistem. Psihologia abisală a lui Freud a stârnit atât critici cât și aprecieri. Unii îl considerau pe Freud "un Cristofor Columb al inconștientului".

În 1912 are loc marea schismă a școlii psihanalitice:

Se desprind:

1) **Alfred Adler**- care în 1910, în cadrul Școlii de la Viena – dezvoltă „Psihologia individuală”;

2) **C.G. Jung**- care în 1913, în cadrul Școlii de la Zürich, elaborează "Psihologia analitică".

Ideile lui S. Freud au fost fructificate de neofreudiști în Anglia prin Melanie Klein și în SUA prin Ane Freud (fiica lui S. Freud).

A. Roback aprecia că "Psihologia a revoluționat nu numai toată concepția noastră psihologică ci și întreaga noastră privire asupra civilizației". "Revoluția freudiană este o revoluție a existenței care a creat o nouă imagine asupra omului". (A. Roback, 1960)

9. În 1913 americanul G. Watson pune bazele concepției behavioriste a psihologiei fără conștiință prin lucrarea "Psihologia așa cum o vede un behaviorist". Ideea susținută de behavioriști este că psihicul este o cutie neagră care se manifestă în comportament care poate fi măsurat, observat experimentat științific (B=S→R).

După 1930 – E. Tolman fondează neobehaviorismul care între stimul și răspuns introduce și o serie de variabile intermediare ca aptitudinea, trebuința, dispoziția.

10. În 1924 psihologul german W. Dilthey, oponent al psihologiei experimentale întemeiază curentul denumit psihologia spiritualistă sau comprehensivă – o matematică a spiritului opusă psihologiei naturaliste și explicative.

11. În 1936, C. Spearman inițiază analiza factorială în psihologie prin lucrarea "Aptitudinile umane" apărută la Paris.

12. Între anii 1935 – 1936 se fundamentează psihologia conduitei a lui Pierre Janet. El stabilește legătura între:

- a) lumea internă și lumea externă;
- b) subiectiv și obiectiv;
- c) gândire și acțiune;
- d) psihic și fizic.

13. În jurul anului 1930 L. Ș. Vîgotski (1896 – 1934) elaborează o psihologie a dezvoltării culturale care vine în opoziție cu psihologia biologizantă a lui I. P. Pavlov. Vîgotski studiază relația învățare – dezvoltare și gândire – cuvânt.

14. Între anii 1935 – 1945 se dezvoltă psihologia gestaltistă sau configuraționistă prin școala de la Berlin. Gestaltismul apare ca o reacție împotriva atomismului asociaționist. El dă prioritate întregului (structurii asupra părților).

1935 – K. Koffka publică la New York "Principiile Psihologiei Gestaltiste".

1945 – M. Wertheimer publică la New York "Gândirea productivă" (productive thinking).

15. În 1935, prin Kurt Lewin, apare neogestaltismul. K. Lewin dezvoltă psihologia dinamică a personalității în lucrarea "A Dynamic Theory Of Personality" New York, 1985.

16. După al II-lea război mondial, J. Piaget fundamentează sistemul său psihologic și anume psihologia dezvoltării sociale a inteligenței. El întemeiază Școala de la Geneva unde se elaborează psihologia genetică, epistemologia genetică și structuralismul genetic.

17. În 1937 americanul G. Allport descrie personalitatea ca un sistem dinamic și deschis care funcționează prin opoziție complementară între concentrare și expansiune, între diferențiere și progres. În 1963 el publică "Structura și dezvoltarea personalității".

18. După 1960 începe să se dezvolte psihologia cibernetică care culminează cu cercetările americanilor: A. Newell, J. Show, H. Simon.

19. În 1967 J. P. Guilford construiește modelul tridimensional al intelectului (unități, clase, relații) și introduce termeni de gândire divergentă și convergentă. În 1950, când preia conducerea "Asociației psihologilor", atrage atenția asupra conceptului creativității.

20. După 1955 se dezvoltă psihologia umanistă americană (a treia forță) cu origini în psihologia analitică a lui C.G. Jung. Reprezentanți: C. Rogers (psihologia centrată pe client), Ab. Maslow (actualizarea de sine), Erich Fromm (psihanaliza socială), R. Coan (personalitatea optimală).

21. După 1967 apare psihologia cognitivă – reprezentanți: A. Marr Rasmussen, J. Fodor.

22. În 1969 se semnează actul de naștere al psihologiei transpersonale (Ab. Maslow, Stanislav Groff, Victor Frankl, Antony Sutich, Jim Fadiman, G. Lilly). Psihologia transpersonală propune depășirea persoanei, existența alături de starea de veghe, vis, somn profund și a unei stări, cea de supraconștiință (extaz).

Paul Fraisse în "Metode experimentale în psihologie" (apud. I. Mânzat) prezintă o schiță subiectivă și instructivă a modelelor de cunoaștere ce s-au succedat în istoria psihologiei:

- a) modelul psihologiei ca studiu al datelor spiritului;
- b) modelul psihofiziologic și psihofizic;
- c) modelul psihologiei comportamentului;
- d) modelul neuropsihologic;
- e) modelul psihologiei ca știință a personalității.

Evoluția psihologiei este dinamică, fluctuantă și complexă: din atomistă devine integralistă; din moleculară devine sintetică; din micropsihologie devine macropsihologie, din abstractă devine concretă, din statică devine dinamică, din comportamentală devine umanistă și – am putea spune – din umanistă devine transpersonală.

Considerăm că modelul brâncușian explică dinamica dezvoltării psihologiei ca știință dintr-o perspectivă creativă.

4. Nașterea psihologiei moderne

În mod uzual, psihologii privesc anul 1879 ca fiind anul în care psihologia s-a născut oficial ca știință, acum fiind înființat primul laborator experimental de psihologie. Acest lucru se datorează lui W. Wundt (1832 – 1920), care a elaborat și lucrări în medicină, filozofie, fiziologie, istorie naturală, etică, logică și psihologie. Cercetătorii din aceste laboratoare, nu studiau gama întregă a fenomenelor psihologice care se studiază astăzi de către psihologi. Ei își concentrau cercetările pe senzații, percepții, timp de reacție, imaginație și atenție și alegeau teme ca învățarea, personalitatea comportamentul anormal (la început).

W. Wundt însuși se îndoia că procesele mentale superioare, precum gândirea abstractă, pot fi studiate experimental. Una din metodele favorite de cercetare ale lui Wundt era introspecția antrenată (trained introspection) în care oameni antrenati special observau cu grijă (atenție) și analizau propriile experiențe mentale incluzând senzații, imagini mentale, reacții emoționale în condiții controlate. Wundt spunea că introspecția antrenată va produce date verificabile. Metoda a fost abandonată în timp deoarece (deși se făcea în laborator) nu era suficient de obiectivă.

"Prin observația interioară, prin introspecție cunoaștem procesele psihice doar în forma lor complexă, așa cum ele se pătrund în curgerea continuă a conștiinței. Prin experimentare putem izola fenomenele, le putem separa de condițiile lor accesorii, le producem în circumstanțe determinate, cu coeficienți pe care îi putem schimba și măsura. Experiența ne face să descoperim legile naturale și să aflăm cauzele și efectele. Este metoda întrebuițată în fiziologie și în științele naturii."

4.1. Noțiunea de apersepecție

Wundt spunea: "Procesele psihice supuse observației noastre interne se desfășoară în câmpul conștiinței. Există un câmp de privire al conștiinței și un punct de claritate maximă al conștiinței. O reprezentare intrată în câmpul de conștiință este percepută, aflată în câmpul de privire al conștiinței este apersepecată. **Apersepecția** este o acțiune voluntară care pornește dintr-un impuls și este caracterizată printr-o alegere liberă: din fluxul de reprezentări care tind spre câmpul conștiinței alegem pe unele de preferință".

Termenul de apersepecție a fost introdus de Leibnitz pentru a desemna percepția conștientă spre deosebire de micile percepții inconștiente. La Wundt (cf. P.P. Neveanu) apersepecția este o percepție focalizată, foarte activă și clară, întrucât este susținută prin cunoștințe prealabile și interese.

În "Drama psihologiei", V. Pavelcu aprecia că "Psihologia experimentală începe prin a fi psiho – fizică sau fiziologică și mai puțin psihologică". Sub fațada experimentală a aparaturii de laborator se ascundeau carențele rezultatelor obținute, sublinia V. Pavelcu. "Experimentele psihologice nu reușesc să treacă dincolo de relațiile simple, elementare: excitație – senzație, stimul – răspuns. Faimoasa lege psihofizică Weber – Fechner n-a îmbogățit substanțial psihologia".

Psihofizica este o paradigmă care afirmă că organismul, mai ales prin intermediul sistemelor senzoriale, funcționează ca un instrument de măsură în analiza informațiilor pe care le prelucrează. Psihofizica a facilitat dezvoltarea psihologiei matematice.

Trebuie menționat că psihologul român **Gheorghe Zapan** (1897 – 1976), interesat de studiile de psihofizică, a demonstrat insuficiența psihofizicii ca domeniu propriu de cercetare științifică. Zapan a arătat necorespondența cu realitatea a legii Weber – Fechner în cazul datelor mergând către extreme. Zapan generalizează și corectează această lege.

Legea Weber – Fechner: senzația crește în progresie aritmetică față de stimul, care crește în progresie geometrică sau senzația este proporțională cu logaritmul intensității stimulului. Această lege este cunoscută acum ca **Legea intensității în accepțiunea biofizică.**

În timp, problema paralelismului psihofizic a continuat să preocupe psihologii. Au adus contribuții: C. Rădulescu Motru – "Personalismul energetic", Șt. Odobleja – "Psihologia consonantistă" și St. Luparescu.

O altă atenționare a lui V. Pavelcu se referă la rădăcinile fiziologice ale psihologiei: "Dacă urmărim progresul psihologiei fiziologice prin opera lui Wundt și a discipolilor acestuia nu putem evita impresia că tânăra disciplină s-a oprit la periferia vieții psihice (senzații, percepții, reacții) sau la forme relativ încremenite, automatizate și inferioare ale psihicului (memoria mecanică, asociația, deprinderea, oboseala s.a.). Afectivitatea este redusă la formele ei simple de "tonalitate a senzației" sau la reacțiile ei fiziologice. Motivația, personalitatea cu tipurile ei, aptitudinile, interesele, caracterul, toate rămân în afară de puterea de investigare a experimentatorului".

Recunoscându-i contribuția adusă la dezvoltarea psihologiei prin variata și fecunda sa activitate ca fiziolog, filosof, psiholog, formator de ucenici în ale psihologiei experimentale, V. Pavelcu notează cu ironie că Wundt părăsește terenul psihologiei fiziologice la sfârșitul sec. al XIX-lea și se orientează către psihologia socială.

Psihofizica și psihofiziologia le putem considera (metaforic vorbind) rădăcini mai tinere ale psihologiei alături de filozofie.

4.2. Contribuții aduse de fiziologie la nașterea psihologiei

Cercetarea fiziologică a fost determinantă în afirmarea psihologiei ca știință. Printre primele investigații a comportamentului reflex sunt cele realizate de Marshall Hall (1790 – 1850). Urmărind sistematic mișcările animalelor decapitate a ajuns la concluzia că variatele forme de comportament depind de diferitele părți ale sistemului nervos și ale creierului. Mișcările voluntare depind de creier, mișcările reflexe de măduva spinării iar cele involuntare de stimularea directă a musculaturii.

Pierre Flourens (1794 – 1867) continuator a lui M. Hall, a distrus sistematic părți ale creierului și măduvei spinării, introducând metoda extirpării.

Paul Broca – 1861 a conturat o altă metodă de investigare a creierului, al locului unde este plasat centrul vorbirii, dezvoltând metoda clinică.

Fritsh și Hetzig în 1870 au introdus tehnica pentru funcțiile creierului. Au explorat scoarța cerebrală prin curenți de mică intensitate și au observat că stimularea unor arii cerebrale produce răspunsuri motorii.

Cele mai importante cercetări în domeniul fiziologiei în secolul XIX au fost obținute de învățământul german. Dintre reprezentanți, cei mai importanți sunt: Johannes Müller, Herman Helmholtz și Gustav Fechner. Cercetările făcute de Fechner, Helmholtz și Müller l-au făcut pe Wundt, mai târziu, să fie încrezător în metoda experimentală.

Cercetătorii germani s-au orientat spre observarea sistematică a proceselor și fenomenelor psihice, analiza lor și clasificarea cerută de biologie și fiziologie. Universitățile germane au îmbinat funcția de cercetare cu cea de predare.

Gustav Fechner (1801 – 1887)

- A studiat medicina, fizica și matematica la Leipzig rămânând în psihologie ca psihofizician;
- A fost preocupat de probleme legate de senzații;
- Pornind de la o teză filosofică: relația dintre suflet și corp, a decis că cele două sunt identice, sunt aspecte ale aceleiași unități fundamentale;
- A formulat Legea conexiunii dintre suflet și corp și cea dintre senzație și stimul.
- A considerat că legea dintre lumea fizică și cea mentală poate fi exprimată prin legi cantitative. Știința ce trebuia să se ocupe de descoperirea relațiilor cantitative dintre suflet și corp și de exprimarea lor în formule matematice s-a numit psihofizică.

Johannes Müller (1801 – 1858) a susținut puternic aplicarea metodei experimentale în fiziologie. Cercetările lui privind organele de simț, natura senzației cât și doctrina lui asupra energiilor specifice ale nervilor senzitivi au stimulat cercetările ulterioare în acest domeniu.

Herman Helmholtz, elev a lui Muler a publicat mai mult în domeniul fizicii. A făcut cercetări în domeniul vizualului, a auditivului și a vitezei impulsului neuronal.

Capitolul III

PSIHOLOGIA ASOCIAȚIONISTĂ

Asociaționismul - curent care vine din antichitate și are reprezentanți în toate curentele până în prezent- așează la baza vieții psihice procesele de conexare a ideilor, procese evidențiate încă din prima jumătate a sec. al XVIII-lea în Anglia, de David Hume. Asociaționismul englez a dominat mai bine de un secol gândirea engleză având reprezentanți iluștri de la Hartley, Priestley și David Hume până la John Stuart Mill și Alexander Bain. Termenul *asociație* era cunoscut de mult. Aristotel în "*De anima*" vorbește de trei tipuri de asociații:

1. de asemănare – familia e ca un grup;
2. prin contiguitate – asociații care apar în același timp și spațiu;
3. de contrast.

În epoca modernă procesul asociației a câștigat din ce în ce mai multă importanță odată cu empirismul englez.

M. Ralea consideră ca precursori ai asociaționismului (curent care tinde să explice viața psihică în complexitatea ei printr-o funcție naturală a minții omului) pe Peter Brown (1682-1735) care a publicat în 1719 lucrarea "The procedure, Extent and Limits of Human Understanding" în care se expune o concepție naturalistă asupra vieții psihice și pe Erasmus Darwin (1731 – 1802) medic naturalist și poet care, în *Zoonomia* (The Laws of the Organic Life) apărută în 1794, explică formarea instinctelor datorită experienței și asociației sub influența instinctului de conservare individuală și acomodării la mediu.

David Hume introduce în filozofie și în psihologie noțiunea de asociație dar și pe aceea de habitudine (obișnuință). El s-a născut la Edinburg, la data de 26 aprilie 1711. După efectuarea studiilor în orasul natal, a mers în Franța unde a frecventat cercurile literare între anii 1734 – 1737. Întors în Anglia el a publicat o lucrare numită: "Eseu filosofic cu privire la înțelegerea umană", apărut în două ediții. A fost prieten cu J.J. Rousseau. D. Hume s-a stins din viață la 25 august 1776.

D. Hume spunea: "există în spiritul nostru un principiu de legătură care este principiul asociației". Cursul ideilor, succesiunea, legătura, combinarea lor sunt comandate de principiul asociației. Astfel, un principiu al activității mentale este substituit inerției mentale a creierului postulat de Hobbes. Pentru prima oară un mod de organizare psihologică explică rațional desfășurarea proceselor mentale.

"Așa cum atracția fusese recunoscută ca un principiu al mișcării în lumea fizică, asociația este recunoscută ca un principiu al desfășurării proceselor mentale". (apreciază M. Ralea)

Asociația după D. Hume este "un fel de atracție care produce în lumea spiritului efecte tot atât de extraordinare ca și gravitația în lumea corpurilor" (D. Hume "An Inquiry concerning Human Understanding", set III)

După D. Hume există numai trei cazuri de asociație: prin asemănare, prin contiguitate în timp și spațiu și prin cauzalitate (deci cauză și efect). El omite asociația prin contrast existentă la Aristotel.

Hume aplică teoria asociației la cele mai înalte idei ale intelectului considerate de el sub conceptele de "relații, moduri" și substanțe. Ele devin un fascicul de idei asociate. Credința în realitatea externă și internă este atribuită vioiciunii unor impresii a căror forță este transferată ideilor asociate cu ele.

Multe aspecte ale concepției lui Hume sunt întemeiate pe o prezumție care se adaugă principiului asociației. El recurge la habitudine și obicei. Prin habitudine impresiile și ideile asociate sunt legate în agregate și unități în care detaliile originale se pierd. Ideile complexe, care se contopesc grație habitudinii, capătă unitatea și certitudinea unor idei clare, distincte și originea lor din impresii și reprezentări rămâne ascunsă. Fenomenele des repetate și asociate împreună în mod invariabil devin părți ale unui întreg peste care se așterne habitudinea care îi conferă astfel aspectul unei conexiuni necesare. Noțiunea de habitudine s-a dovedit a fi una din

cele mai fertile în filozofie și psihologie și a fost considerată ca fiind originea aspectului activ și sintetic al conștiinței (M. Ralea, p.320).

Importanța lui Hume pentru psihologie constă atât în noțiunile de asociație și habitudine pe care le-a introdus în analiza proceselor sufletești cât și în metoda sa naturalistă, care nu admite nici o afirmare dogmatică.

Dacă D. Hume a fost logician, filosof, economist și psiholog (afirmația lui M.Ralea), **David P. Hartley**(1705-1757) a fost medic și fiziolog care abordează probleme de psihologie.El a fost considerat de John Stuart Mill ca fiind primul părinte al psihologiei asociaționiste.Născut la York,studiază teologia, medicina și filosofia. In 1794 ca medic publică la Londra: "Observations on man: his frame, his duty, his expectations ".Principiul asociației i-a fost sugerat de John Locke și David Hume.

Hartley declara că aplică metoda de analiză și sinteză urmată de Newton și că tot de la el ia și Teoria vibrațiilor, pentru explicarea senzațiilor și mișcărilor. Prin aceasta, el combate și înlocuiește Teoria fluidelor (nervii erau concepuți ca tuburi prin care circulă un fluid nervos).Astfel,susține faptul că acțiunile nervilor, ca și fenomenele calorice luminoase, sunt produse de corpuri care vibrează,aceste vibrații constând în undulații omoloage cu oscilațiile pendulului sau cu vibrațiile moleculelor unui corp solid. Mișcarea și sensibilitatea se datorează acestor vibrații care au loc în nervi, măduva spinării și creier. Astfel, vibrația produce senzația apoi vibrații secundare (miniaturi de vibrații) care produc la rândul lor imaginea. Fiecărui proces psihic îi corespunde un proces material și fiziologic, anumite vibrații în substanța nervoasă.

Cu aceste două forme elementare- impresia senzorială și ideea sau imaginea- Hartley construiește toată psihologia grație principiului asociației. "Asociația este, după el, o legătură între două idei date simultan sau într-o succesiune imediată" (apud. M. Ralea, p.323). Pe lângă asociația prin contiguitate, Harley descrie și asociația prin asemănare. Asociația are și ea un substrat fiziologic.Obiectele exterioare care izbesc simțurile noastre produc mai întâi în nervii asupra cărora acționează și apar în creier, vibrații ale părților medulare, vibrații infinite de mici. Aceste vibrații sunt propagate și răspândite prin energiile substanței medulare a creierului, a măduvei spinării și a nervilor. Vibațiile se înlănțuiesc și se provoacă reciproc, senzațiile și ideile pe care le produc se asociază și se reamintesc la rândul lor pe baza legii asociației, viața psihică se dezvoltă treptat de la forme inferioare la forme superioare.Așa se explică senzațiile, sentimentele, memoria, limbajul, judecata și voința. Totul se explică prin senzațiile primitive și prin legea asociației. Ideile complexe se formează prin asocierea mai multor idei simple și legătura este atât de strânsă încât nu se mai observă ideile din care provin.

Prin importanța pe care o dă principiului asociației Hartley este considerat întemeietorul școlii asociaționiste engleze.

Prin ipoteza vibrațiilor din nervi și creier, considerate ca substrat al activității psihice, Hartley este un precursor al psihologiei fiziologice de mai târziu.

Citindu-l atent pe Hartley ajungi și la idei ale psihologiei educaționale de azi. El spune: "Cu ajutorul acestei asociații sentimentele și formele de voință primitive, provenind din simțuri, se pot perfecționa. In acest chip egoismul poate fi îngăduit și chiar suprimat și se poate dezvolta o simpatie universală și dezinteresată. Intensitatea și forța unor idei pot trece ulterior la alte idei legate de ele prin asociație.

Joseph Priestley (1733 – 1804), contemporan cu D.Hartley, este considerat a fi reprezentantul asociaționismului materialist. El a făcut mai întâi un comentariu al teoriilor lui Hartley și apoi a publicat "Discussions relating to matter and spirit" (1877).

După Priestley, nu există decât lumea materială. Esența materiei constă în forță și anume în forța de atracție și forța de repulsie. Atomii trebuie concepuți ca puncte de energie, căci în realitate aceasta este tot ce știm despre ei.Soliditatea materiei nu este decât o calitate sensibilă care nu exprimă esența materiei. Ea este numai o acțiune a materiei asupra simțurilor noastre. De aceea, spune autorul, "nu există nici un motiv pentru a admite existența a două substanțe; fenomenele atât cele fizice, cât și cele psihice se reduc la aceeași substanță".

Pentru Priestley, psihologia se reduce la fiziologie. Continuând asociationismul lui Hartley, acesta explică procesele psihice prin legea asociației păstrând totuși alături de această explicație mecanicistă și unele caractere finaliste ale vieții sufletești. M. Ralea (p.325) considera că Priestley are intuiția teoriilor contemporane asupra materiei.

Doi asociaționiști de marcă, dintre care primul mai puțin cunoscut, au fost James Mill și John Stuart Mill (primul, a fost tatăl celui de-al doilea).

James Mill (1773 – 1836) a dezvoltat pe linia lui Hume și Hartley o psihologie sistematică, considerând senzația ca singurul element primordial și asociația ca singurul principiu de organizare a vieții psihice. Metoda sa ia drept model analiza clinică ce urmărește să izoleze elementele simple din corpurile complexe. Psihologia lui (apreciază M. Ralea) se reduce la un atomism mintal, psihicul fiind o serie de puncte de conștiință care se grupează între ele datorită legii asociației prin contiguitate – la care se reduce în ultimă analiză și asociația prin asemănare (lucrarea *Analysis of the Phenomenon of the Human Mind*, 1829).

James Mill extinde și completează gândirea lui Hartley de care a fost mult influențat, iar fiul său John Stuart Mill îl va numi "al doilea părinte al asociației".

James Mill este un senzorialist, senzațiile și fenomenul asociației explicând în concepția sa toată complexitatea vieții psihice.

Senzațiile și urmele (copiile sau imaginile lor – ideile) sunt cele două stări psihice primitive. Ele se grupează în nenumărate combinații grație ideilor. Asociația este un fenomen general și toată viața noastră psihică poate fi considerată ca un șir de imagini sau de sentimente. Asociația se produce fie între senzații fie între idei.

Legea asociației ideilor joacă un rol important în toate procesele psihice. Ea explică fenomenul imaginației care nu este decât un șir, o înlănțuire de idei sau imagini. Memoria este o facultate complexă, compusă din idei care sunt legate între ele prin legile asociației. Tot grație asociației se desfășoară și operațiile gândirii, clasificarea și abstractizarea, cu ajutorul cuvântului care cheamă, prin asociație, un număr infinit de imagini ale obiectelor asemănătoare și care constituie astfel clasa.

Analiza lui James Mill tinde să arate că și sentimentele cele mai puternice nu sunt decât niște agregate, formate prin juxtapunerea sau prin fuziunea unor sentimente simple. (ex. dragostea părinților pentru copii – un copil este un izvor de bucurii și necazuri pentru părinți deci o serie de idei de plăcere sau durere se asociază ideii de copil).

Tot prin asociație se explică și actele de voință. Când ideea unei acțiuni a noastre se asociază cu ideea unei plăceri, se produce o stare de spirit particulară, caracterizată prin tendința de acțiune, care este motivul. În motiv este implicată ideea unei plăceri la care putem ajunge, de fapt scopul unei acțiuni. Plăcerile și durerile noastre ca și cauzele lor devin motivele noastre de acțiune. James Mill găsește în asociația inseparabilă, atât principiul tuturor proceselor psihice cât și cauza tuturor credințelor în ideile considerate ca înnăscute și care în fond nu sunt decât combinații de elemente simple provenite din experiență.

John Stuart Mill (1806-1873) a introdus pozitivismul lui Auguste Comte în Anglia. Ideile sale originale se regăsesc mai ales în domeniul metodelor științifice, al logicii inductive și al eticii utilitare și mai puțin în psihologie, dar filosofia sa se sprijină pe o psihologie asociaționistă. Cu el, spunea Ralea, asociaționismul devine dintr-o doctrină psihologică engleză una din marile sisteme filozofice.

În concepția lui J.St. Mill – o psihologie științifică trebuie să admită următoarele două principii:

a) fenomenele psihice cele mai complexe sunt o sinteză de elemente atât de bine contopite între ele încât par a alcătui o unitate indivizibilă

b) legea în baza căreia are loc această sinteză mentală este legea asociației.

De altfel, considerând Legea asociației ca fiind cea mai generală lege a fenomenelor psihice el face - în lucrarea *Auguste Comte and the Positivism*- următoarele considerații „,ceea ce este legea gravitației pentru astronomie, ceea ce proprietăților elementare ale țesuturilor sunt în fiziologie, legile asociațiilor ideilor sunt în psihologie”.

Legile asociației sunt:

- 1) Ideile fenomenelor asemănătoare tind să se prezinte împreună în spirit;
- 2) Când două impresii sau idei au fost percepute simultan sau în succesiune imediată una tinde să aducă în conștiință pe cealaltă. Există două feluri de contiguitate: a) simultaneitatea și b) succesiunea imediată.

Și-n morală ca și în psihologie, logică și teoria cunoașterii, legea asociației explică, după J. Stuart Mill, toate procesele psihice în variata lor complexitate. Asociaționismul este dezvoltat de către A.I. Bain și Herbert Spencer prin însușirea teoriilor biologice evoluționiste și noile descoperiri ale fiziologiei.

J. St. Mill nu admite inconștientul. Conștiința este o cunoaștere intensivă care constituie fondul stărilor noastre psihice care nu există decât în conștiință și prin conștiință. "Nu există activitate psihică fără conștiință și singurele fenomene inconștiente au loc la nivelul modificărilor organice ale sistemului nervos".

Alexander Bain (1818 – 1903), discipol al lui J. St. Mill, a continuat tradiția școlii scoțiene și pe cea a asociaționismului și a urmărit să facă din psihologie o știință materială bazată pe descriere și clasificare.

H. Spencer numea psihologia lui Bain compusă din două lucrări, "cea mai bună istorie naturală a spiritului omenesc care s-a scris până azi" (1865). Volumul lui despre emoție este unul din primele studii despre viața afectivă, cercetată mai puțin până atunci decât senzațiile și inteligența. Pentru Bain asociația este legea fundamentală a vieții psihice, conștiința este rezultatul asociației dintre stările noastre interne.

Asociațiile prin asemănare explică procedeele înțelegerii: clasificarea, abstracția, inducția, generalizarea, judecata, raționamentul, deducția, analogia.

Perceperea asemănării sau deosebirii este proprietatea fundamentală a inteligenței. Bain distinge asociații simple, compuse și constructive. Primele au loc prin contiguitate în timp și spațiu.

Distinge nouă sentimente simple asociate:

1. Plăcerea și durerea – reprezintă armonia sau conflictul impresiilor noastre.
2. Emoțiile rezultate din schimbare, din noutate, din relativitate.
3. Frica și derivatele ei – timiditate, superstiție, panică (dau reacții viscerale).
4. Emoțiile bunăvoinței, recunoștinței, dragostei, milei, venerației (dau reacții viscerale/fiziologice – lacrimile)
5. Emoții personale sau ale selfului: amor propriu, orgoliu, admirația de sine.
6. Sentimentul de putere și de superioritate.
7. Emoții sub formă de mânie și irascibilitate
8. Emoții rezultate din acțiune, cum ar fi în cazul vânătorii, luptelor și sportului în general.
9. Emoții care provin din exercițiul inteligenței, din descoperirea unor asemănări noi, fapte noi.

Aceste sentimente sunt simple și ireductibile. Lor le adaugă sentimente morale și estetice care sunt compuse din elemente simple și pe baza legii asociației.

Contribuții:

1. A contribuit la conturarea domeniului psihologiei, la desfilosofarea acesteia. Psihologia asociaționistă a empiriștilor englezi în frunte cu J. Locke a încercat să introducă principiile din științele naturii în studiul vieții psihice. De asemenea, ei au argumentat că, pentru a deveni știința după modelul științelor naturii, psihologia trebuie să evite speculațiile metafizice și să se dedice studiului fenomenelor psihice reale.
2. Asociaționismul materialist impune ideea că viața psihică are un suport material, iar asociaționiștii idealişti în frunte cu David Hume neagă existența unei substanțe materiale sau spirituale și caută originea noțiunii de substanță în asociațiile psihice. Căutând prin analiză psihologică legile potrivit cărora ideile, impresiile noastre se leagă și se combină între ele asociaționismul depășește simpla descriere a fenomenelor

sufletești înlăturând în același timp și ipotezele și prezumțiile metafizice (M. Ralea). Empirismul și asociaționismul (senzualistii) au impus observația minuțioasă bazată pe fapte.

3. Analizează și chiar experimentează legile, formele și condițiile asocierii.
4. Importanța asociaționismului pentru evoluția ulterioară a psihologiei este legată în principal de definirea legilor asociației.
5. Principiile asociaționiste pot fi regăsite în operele multor psihologi contemporani de orientări diverse. Ele au influențat structuralismul american, cercetările asupra memoriei a lui Ebbinghaus, teoria fiziologică a lui Pavlov și aproape toate teoriile învățării de la Thorndike.

Limite:

1. Deși asociația constituie un fenomen real, abordarea exclusiv asociaționistă a proceselor și formațiunilor psihice reduce posibilitățile de explicație științifică.
2. Asociaționismul, pornind de la lotul senzorial ce se cere la rândul său explicitat, a fost nevoit să apeleze și la conceptul de eu sau personalitate pe care îl invoca pentru înțelegerea activismului în asocierile secundare. Ignorând determinarea socială asociaționistii nu-și pot explica fenomenul de personalitate.
3. Modelul aditiv pe care îl propune asociaționismul este neconcludent și se înscrie în perspectiva unui evoluționism plat, aprecia P.P. Neveanu.
4. Nu a reușit o explicație asociativă a proceselor complexe, aici intervenind legități ce nu sunt în concordanță cu modelele asociative originale.
5. Asociaționismul a fost contrazis și depășit prin gestaltism, holism, psihologia conduitei, psihologia cibernetică și sistemică.
6. Psihologia cognitivă contemporană apeleză la neoasociaționism și neoconexionism.

Capitolul IV

INTROSPECȚIONISMUL ȘI METODA INTROSPECTIVĂ

Introspecționismul – este un curent de trecere, de la psihologia de fotoliu la cea științifică. Socrate este precursor deoarece pune accent pe introspecție – este cunoscută maxime: “Cunoaște-te pe tine însuși”- care ne orientează spre lumea noastră interioară. După cum susține R.Descartes,introspecția,adică observația interioară a fenomenelor de conștiință cu ajutorul analizei,este metoda psihologiei (știința sufletului).

Termenul **introspecție** provine din latinescul *introspectio*, introspectare – a privi în interior, deci vederea sau privirea orientată spre interior spre propriile stări subiective. (Extrospecție = orientare spre exterior, lumea externă).

Introspecția este înțeleasă ca:

1. vedere sau privire orientată spre interior, spre propriile stări și desfășurări subiective, autoobservare sau autostudiere, autoanaliză;
2. metodă de cercetare psihologică ce constă în examinarea propriilor procese și fenomene psihice;
3. drept curent în psihologie

Curentul introspecționist are rol important în:

- terapiile cognitiv comportamentale
- terapiile pun bază pe introspecție (ex. spovedania)
- legătura între spovedanie (mărturisire, autodezvăluire)

Istoriceste, introspecția ca metodă însărcinată cu descrierea și explicarea fenomenelor psihice descinde din filosofia clasică aprecia P.P. Neveanu (1978, p.377), din care s-a desprins și reprezintă o extensiune a meditației și contemplării speculative asupra vieții psihice individuale. Absolutizată în psihologia încă filosofică, drept unică modalitate de acces în lumea fenomenelor psihice, introspecția era motivată printr-un amestec de spiritualism și empirism.

A fost denumită psihologie introspectivă acea direcție de studiu în psihologie care folosește introspecția în calitate de metoda cardinală (și unică) de studiu deci observarea de către individ a actelor proprii conștiințe, reducând psihologia la privirea interioară asupra faptului de conștiință.

Ca fondatori ai curentului introspecționist dicționarele îi numesc pe R. Descartes și J. Locke. Ei susțineau că putem cunoaște, studia conștiința umană prin alte metode decât cele prin care cunoaștem lumea externă - și anume prin intermediul contemplării interne sau a experienței interne care au ca obiect imaginile psihice, gândurile și trăirile sutletești. Popularitatea imensă a introspecției (observația interioară) se explică prin crearea impresiei existenței unui contact direct cu fenomenul psihic, considerat ca fenomen pur subiectiv și intern, accesibil pentru studiu numai celui care îl trăiește.

Rene Descartes (1596-1650) meditează în lucrarea “Regulile pentru conducerea spiritului” asupra căilor posibile de descoperire a adevărului și evitare a erorilor. El era de părere că introspecția permite nu numai să ne cunoaștem ci și să ne conducem bine pentru a descoperi adevăruri pe care deseori le ignorăm. Analiza carteziană constă în a descompune fenomenele în elementele lor și a pleca apoi de la simplu la complex.

În “Tratatul despre om” al lui Descartes, apărut postmortem în 1660, mulți oameni au descoperit gândirea și metoda carteziană și au acceptat metoda introspectivă continuând să cerceteze problema cunoașterii, gândirii și condițiile sale individuale.

Nicolas de Malebranche (1638-1715) este unul dintre cei mai importanți continuatori ai lui Descartes. El a considerat metoda introspecției ca fiind una din metodele fundamentale ale psihologiei, subliniind că facultățile noastre de cunoaștere sunt simțurile, imaginația și înțelegerea. Toate facultățile noastre sunt izvoare de erori, iar Malebranche a căutat să surprindă erorile comise în observația internă și analiza fenomenelor psihice în lucrarea “*Recherche de la verite*” apărută în 1674. Posibilitățile introspecției după Malebranche nu sunt nelimitate, deoarece

nu cunoaștem spiritul decât prin conștiință și de aceea cunoașterea pe care o avem despre acesta este imperfectă.

Deoarece nu există o cunoaștere atât de bună a naturii spiritului ca și aceea despre natura corpurilor, Malebranche a examinat în opera sa fenomenele psihice din două puncte de vedere: fiziologic și psihologic. El susține că "nu putem cunoaște fenomenele psihice care se produc în conștiința noastră decât pe calea introspecției, analizându-le, descoperindu-le, dar legăturile și raporturile dintre fenomene, precum și cauzele care le provoacă le putem stabili numai pe cale experimentală". Astfel Malebranche schițând limitele introspecției afirmă un paralelism psiho-fizic (adoptat ulterior de Spinoza) care militează în fond pentru edificarea psihologiei ca știință experimentală.

John Locke (1632 – 1704), contemporan cu Descartes, este considerat de asemenea unul dintre întemeietorii introspecționismului. Problema majoră care l-a interesat pe Locke a fost problema valorii cunoașterii, pe care el a încercat să o abordeze psihogenetic. Căutând să descopere procesele psihice prin intermediul cărora cunoaștem lumea exterioară, modul în care se reflectă ea în noi, Locke ajunge să concluzioneze că atât cunoașterea cât și celelalte fenomene complexe sunt derivate (provin) din senzații. Locke apreciază că omul are două izvoare de cunoaștere:

1. cunoașterea prin senzații – simțul extern;
2. cunoașterea prin simțul intern care este percepția operațiilor proprii noastre minți, rezultatul reflectării sufletului asupra ideilor pe care el le-a primit.

Ca urmare a acestei reflecții, apar serii de idei noi care nu puteau veni din lumea externă. Simțul intern este conștiința propriei noastre funcții psihice, un simț al subiectivității noastre generale.

În esență, introspecția (simțul intern), rămâne pentru J. Locke un procedeu de analiză, o metodă psihologică.

În istoria psihologiei sunt delimitate mai multe tipuri de introspecție: introspecția clasică, introspecția experimentală, introspecția psihofizică, introspecția în patologie.

Introspecția clasică (sau introspecția ortodoxă a lui W. Wundt)

Istoricii psihologiei sunt unanimi când apreciază că introspecția clasică își are începuturile în cercetările timpurii ale lui W. Wundt realizate în laboratorul din Leipzig. Acele cercetări au generat formularea primelor reguli, principii ale studiului introspecționist. După Wundt „omul dispune de o facultate specială de cunoaștere nemijlocită a propriului său psihic prin intermediul introspecției”. *Introspecția este concepută ca o percepție internă, datorită căreia conștiința se sesizează nemijlocit pe sine însăși printr-un act de autoreflexie.* În acest caz datele introspecției sunt absolut veridice deoarece în privința psihicului, fenomenul și esența coincid. Încercând să formuleze principiile studiului conștiinței, W. Wundt face distincție între **introspecție și autoobservație** (care, deși este valoroasă în esența sa, totuși nu poate furniza date științifice).

Autoobservația este o observație aplicată asupra propriei persoane, ceea ce înseamnă nu numai cunoașterea reprezentărilor gândurilor, sentimentelor proprii (introspecția), ci și cunoașterea din activitatea proprie, din relațiile cu semenii, din încercările vieții.

Introspecția este în esență numai o latură a autoobservației. Ca urmare, introspecționistii cereau subiecților să relateze numai aspectul psihic "pur" evitând orice referire la obiect (stimul). Introspecția clasică cerea abstragerea de la relatarea obiectului care producea percepția, gândirea (denumit stimulus error) și cerea relatarea aspectului psihic pur.

Wundt utiliza introspecția antrenată care presupune ca subiecții să fie instruiți și antrenați pentru a sesiza momentul abaterii conștiinței de la sarcinile introspecției, făcându-se delimitarea strictă a dualității modului de percepție a propriei persoane. Wundt și discipolii săi menționau că omul este capabil de o dublă cunoaștere: 1) una prin care el sesizează propriile senzații, gânduri, sentimente; 2) și alta prin care el se cunoaște pe sine în același chip în care îi cunoaște pe alții.

Oswald Külpe (1862 – 1915) este considerat generatorul unei noi direcții în dezvoltarea curentului introspecționist. Acesta, stabilindu-se la Școala din Würzburg, (1901

– 1905) a încercat să demonstreze că și gândirea ,ca și celelalte procese psihice ,poate fi studiată prin introspecție. El cerea subiecților special pregătiți (antrenați) o dare de seamă introspectivă asupra proceselor gândirii. Subiectul trebuia ca în timp ce desfășura o operație sau rezolva o problemă să se exprime cu voce tare, oferind pe această cale, "a reflexiei vorbite" unele informații asupra modului în care gândește și a etapelor parcurse. Se studia gândirea fără imagine și fără voință. O. Külpe argumenta că specifică pentru gândire este cunoașterea reconstructivă, mijlocită a impalpabilului, a ceea ce există dar nu se oferă direct percepției. Principala dificultate întâlnită de O. Külpe și discipolii săi se reducea la faptul că introspecția, deși le permitea să descrie judecăți sub forma unor termeni și să urmărească lanțul imaginilor asociative, nu îi ajuta să descopere calea de mișcare a gândului spre scopul propus, precum și modul de formare a diverselor judecăți.

Pentru a face introspecția mai eficientă, H. Watt a inventat *procedeu* fracționării. El secționa evenimentul psihologic în câteva etape consecutive cercetând fiecare etapă în parte, delimita memoria și concluziile incluse în darea de seamă introspectivă. Completând procesul fracționării cu controlul cronoscopic, el a dat o denumire nouă metodei: **introspecție experimentală sistematică**.

Metoda centrală, utilizată de Școala de la Würzburg, a fost autoobservația introspectivă sistematică în cadrul proceselor de gândire, adică provocarea experimentală a anumitor procese psihice și descrierea exactă a trăirilor care ies în evidență cu această ocazie.

Se remarcă faptul că rezultatele psihologilor din Würzburg au derivat într-un punct important de la psihologia conștiinței lui W. Wundt și anume: ei au considerat că multe gânduri au un caracter neintuitiv.

Sensul unor expresii abstracte și generale, după O. Külpe, poate fi dovedit când în conștiință nu mai poate fi descoperit nimic intuitiv. Astfel de conținuturi de conștiință neintuitive au fost denumite de N. Ach, **precugetări**.

Narzis Ach (1871-1946) a fost elevul lui O. Külpe, în școala de la Würzburg. Ca reprezentant al acestei școli a încercat studierea gândirii pe calea introspecției.

Ach a abordat studiul formării noțiunilor pe baza figurii stereometrice de diferite greutăți, mărimi, culori. Pe fiecare figură era scris un cuvânt fără înțeles. Cuvântul "Gazun" era scris pe toate figurile mari și grele, cuvântul "Ras" pe figurile mari și ușoare. Aceste cuvinte fără înțeles trebuiau să devină în cursul experimentului denumiri generale pentru obiectele respective.

Pentru Ach, noțiunea apare și se formează în procesul unor operații complexe, orientate spre rezolvarea unei anumite sarcini, întregul proces al formării noțiunilor fiind orientat de ceea ce N. Ach denumea **"tendință determinantă"**. Ach considera că gândirea în cazul rezolvării problemelor date este orientată spre scop. Cursul gândirii provocate de sarcină este orientat de forțe inconștiente pe care Ach le numește **"tendințe determinante decisive"** și vizează rezolvarea problemei.

Ca urmare, în lucrările sale privitoare la formarea noțiunilor la procesul de abstractizare, Ach introduce termenul de **"determinare"** sau "tendință de determinare" care va deveni o noțiune explicativă pentru întreaga Școală de la Würzburg.

Noțiunea de "determinare" nu avea nici o explicație științifică, fapt semnalat în criticile care au fost aduse, critici care considerau că tendința de determinare are un caracter mistic.

Ach afirma că orice fenomen psihic, chiar și o simplă senzație de alb conține elemente inexplicabile. Dacă în procesul gândirii tendința determinantă are un rol reglator în activitatea voluntară, acest factor constituie însăși esența, elementul esențial, central.

Tendința determinantă apare în urma acceptării sarcinii de către subiect și conține reprezentarea scopului propus, precum și impulsul de a atinge acest scop. Datorită acestei determinări care organizează întreaga activitate se formează și se actualizează diferite asociații, se realizează anumite reprezentări și acte motorii. **Determinarea** – aprecia Ach – reprezintă un impuls intern fără de care excitantul extern nu poate să declanșeze decât forme de activitate reflexă. Activitatea poate fi voluntară numai în prezența unei tendințe determinative conștiente sau inconștiente.

Ach considera că cea mai importantă condiție a cercetării în domeniul activității voluntare și a voinței este asigurarea unei autoobservații corespunzătoare. După părerea lui, descrierea desfășurării interioare a fenomenului prin autoobservație, adică redarea trăirilor subiective, asigură cunoașterea fenomenologică a procesului. În afară de această cunoaștere fenomenologică, este necesară după părerea sa și cunoașterea aspectului funcțional, adică a manifestărilor exterioare ale voinței, nu numai posibilitatea de a raporta fenomenul psihic la condițiile existente.

Conform concepției sale, Ach acordă în experimentele efectuate de el o importanță deosebită relatărilor introspective ale subiecților (care erau și ei psihologi). Tendința determinativă era considerată factorul determinant al reacției - deci actul voluntar este determinat în esență.

Pentru a explica complexitatea vieții psihice Ach, împreună cu alți cercetători, invocau sinteza creatoare a psihicului care prelucrează și elaborează asociațiile mecanice în gândirea productivă, inteligentă.

Să reamintim că Ach reproșa asociaționiștilor că în cercetările lor nu prevedeau elementul volițional cu funcție formativă – fapt pentru care el a introdus termenul de tendință de determinare.

Școala de la Würzburg a utilizat mai ales introspecția provocată, impusă de cercetător. Pentru a evita deformările izvorâte din dedublare, li se cerea subiecților să relateze despre cele întâmplate cu sine în cursul îndeplinirii unei sarcini experimentale, nu în timpul execuției, ei după aceea. Această metodă s-a numit **retrospecție** sau introspecție provocată. Ea este considerată o metodă experimentală ce constă în a supune un subiect unei stimulări definite care comportă în general un răspuns sau o sarcină determinată. I se cere subiectului să-și expună stările subiective și răspunsurile sale retrospective.

Pe baza introspecției provocate **Alfred Binet** a formulat vestitul postulat "*gândirea este o activitate inconștientă a psihicului*" motivându-l prin argumentul că suntem conștienți doar de rezultatele gândirii și nu de mecanismele ei. Reprezentanții Școlii de la Würzburg au meritul că modificând metoda introspecției au descoperit dependența gândirii de instrucție (problemă) care este formulată subiectului până la începerea procesului gândirii.

H.J. Watt a introdus conceptul de sarcină, considerând că toate procesele asociative sunt divizate în raport cu sarcina. În plan subiectiv apariția sarcinii (problema) constă în transformarea instruirii în auto-instruire.

Marea inovație a reprezentanților Școlii de la Würzburg, aprecia P.P. Neveanu, constă în aceea că pentru prima dată, gândirea este concepută ca un proces de rezolvare a problemelor (subiecții erau supuși la găsirea unor soluții la situații problematice, interpretarea unor texte abstracte).

Continuator al curentului de la Würzburg, dar situându-se pe poziții mai avansate, este considerat **Otto Selz**. Așa după cum subliniază și I. Mânzat, Selz a pus primul în istoria psihologiei problema operațiilor intelectuale de bază și a încercat studiul amănunțit al construirii și succesiunii lor în rezolvarea diferitelor probleme. Principalele operații intelectuale relevate de Selz sunt: completarea complexului, abstracția selectivă și reproducerea asemănărilor.

Completarea complexului (după P.P. Neveanu) este o operație decisivă care se leagă de anticipare și constă din tendința de "a umple breșele", a înlocui o necunoscută cu o cunoscută. Necunoscuta dobândește o definiție indirectă prin relațiile sale cu cunoscutele, cu informațiile cuprinse în enunțul sarcinii.

Otto Selz a elaborat trei legi ale completării complexului:

1. parte a întregului are tendința de a reproduce întregul complex;
2. schema anticipatoare a unui întreg, prin toate constituentele sale, are tendința de a provoca reproducerea întregului complex.
3. determinarea este îndreptată spre completarea unui întreg anticipat printr-o schemă; anticiparea furnizează tendința completării întregului complex.

Aceste legi se aplică atât unităților relaționale, dar și conștiinței ca un complex relațional unitar. Fără influența conștiinței unitare completările complexului implicate în experimentele cu sarcină nu ar putea avea loc. Sarcina totală este problema la care Selz are o mare contribuție, (cf. I. Mânzat)

Procesul gândirii se integrează unitar și trece, după Selz, de la nivelul reproductiv al completării lacunelor unor obiecte sau acțiuni cunoscute la nivelul productiv care presupune obținerea unor soluții noi.

Noutatea gândirii productive constă, în esență, în aplicarea unor mijloace, aplicate anterior, dar de data aceasta la un material nou.

Cum se găsesc mijloacele? Selz numește trei cazuri ale găsirii de mijloace:

1. metode ale actualizării obișnuite a mijloacelor;
2. metode ale abstracției mijloacelor;
3. metode ale utilizării productive a abstractizărilor anterioare.

În cazul metodelor de abstragere a mijloacelor este vorba de operații intelectuale ce conduc la descoperirea de metode noi.

Toate aceste metode și operații se aplică numai la probleme date subiectului și nu privesc elaborarea (crearea) problemelor de către subiect.

Dar gândirea creatoare se definește și prin punerea de probleme noi. Pe drept cuvânt Otto Selz a fost criticat, contestându-se faptul că s-a ocupat de gândirea productivă. "Gândirea productivă nu are drept rezultat completarea complexului ci formularea complexului", aprecia G. Humprey (1951).

Operația abstractizării selective presupune detașarea diferitelor caracteristici ale obiectelor și ale relațiilor dintre componentele complexului. Comparația ocupă un loc foarte important.

Reproducerea asemănărilor ca și abstractizarea selectivă este strâns legată de necesitatea completării complexului. După ce au fost detașate însușirile caracteristice ale unui obiect se caută în experiență alte însușiri asemănătoare pentru a stabili corespondențe, coincidențe și identificări parțiale. Prin aceasta se pregătesc în mod evident transformările în gândire. Cele trei operații sunt intercorelate.

Originalitatea lui Selz, aprecia Ion Mânzat, constă în ideea rezolvării problemelor prin anticipări integrale și în introducerea conceptului de operație intelectuală. Otto Selz se opune radical asociaționismului susținând că asociațiile nu fac parte dintre mecanismele gândirii oricât de periferice sau elementare ar fi acestea. Legătura dintre structura sarcinii și procesul de rezolvare a problemelor este interpretată de Selz ca fiind motivațională și nu asociativă. Punând accentul pe latura operațională a gândirii, Otto Selz a oferit un model pentru cei care în a doua jumătate a secolului XX-lea s-au ocupat de modelarea gândirii rezolutive în comportare.

Curentul introspecționist a avut adepți până în zilele noastre (cognitiști) dar și mulți critici. Immanuel Kant (1742-1804) a fost adeptul introspecționismului și a considerat introspecția ca unica metodă de construire a științei despre psihic.

Contribuții:

1. Delimitarea unei metode proprii a psihologiei care poate fi utilizată eficient cu condiția să se adapteze la situația respectivă și să se coreleze cu alte metode obiective. Combinată cu studiul comportamentului, introspecția ne oferă informații valoroase despre experiența stărilor interne fără de care conduita nu poate fi înțeleasă.
2. Introspecționistii, prin reprezentanții Școlii de la Würzburg, au meritul de a fi relevat că specifică gândirii este cunoașterea reconstructivă, mijlocită a impalpabilului, a ceea ce există dar nu se oferă direct percepției, că gândirea are tendința de a opera abstract, opunându-se astfel senzorialului.
3. P.P. Neveanu aprecia că marea inovație a introspecționistilor din Școala de la Würzburg constă în faptul că pentru prima dată gândirea este concepută ca un proces de rezolvare a problemelor

4. Considerată pe drept cuvânt cea mai importantă metodă a psihologiei subiective, introspecția ca metodă și curentul introspecționist au intrat în conflict teoretico-metodologic cu școlile aparținând orientării opuse (a psihologiei obiective numită behavioristă), impunând totuși metoda introspecției ca metodă specifică psihologiei.
5. Afirmarea introspecției și negarea ei au contribuit la elaborarea unui nou sens al observației interne, înțelegere care reprezintă o sinteză între subiectiv și obiectiv, intern și extern, cunoaștere și acțiune, teorie și practică fără de care conduita nu poate fi just înțeleasă.
6. Introspecția a fost numită de unii "**metoda regală a psihologiei**", (E.Rignano, 1920) metoda veritabilă sau metoda princeps a psihologiei.

Limite

A. Lalande consideră că introspecția poate fi criticată sub următoarele aspecte (vezi I. Mânzat, V. Pavelcu, P.P. Neveanu) :

1. Faptul observat prin introspecție se alterează prin actul însuși al observației;
2. Stările afective interne sunt mai puțin accesibile introspecției datorită intensității lor;
3. Prin introspecție nu se pot sesiza decât fenomenele psihice conștiente care însă nu constituie decât o parte din viața psihică a omului;
4. Ideile preconcepute falsifică interpretarea fenomenelor proprii într-o mai mare măsură decât observația îndreptată asupra altora.
5. A. Comte a criticat introspecția. El aprecia că transformarea introspecției în metodă psihologică de cunoaștere este similară cu încercarea ochiului de a se vedea pe sine sau asemenea dorinței absurde a omului de a se privi din camera lui pe fereastră cu intenția de a se vedea trecând pe stradă. A. Comte susține că trăirea psihică se schimbă în momentul când devine obiect de observație. Este mai ușor să cunoști pe altul decât pe tine.

Capitolul V

PSIHOLOGIA GESTALTISTĂ

Să ne imaginăm "viața psihologică" spre sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Se afirmase curentul asociaționist care contribuise la desfilosofarea psihologiei și definise legile asociației, dar nu reușise să explice astfel procesele psihice complexe. Se afirmau curentul funcționalist și structuralist ca o continuare a asociaționismului și introspecționismului dar și ca o negare și depășire a lor.

În acest moment – sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul sec al XX-lea -apar și se afirmă ca expresie a dezvoltării științelor în general, dar și a științei psihologiei în special trei mari curente psihologice: gestaltismul, behaviorismul și psihanaliza (freudismul).

În câmpul gândirii psihologice a timpului, în confruntarea cu ideile atomismului asociaționist, se afirmă teoria gestaltistă. Acest curent afirmă prioritatea întregului asupra părților. O influență directă asupra reprezentanților curentului gestaltist au avut-o și descoperirile din domeniul fizicii. Fizicienii se îndepărtau de concepția atomistă acceptând noțiunea de câmp de forțe. Fizicianul Mach a inclus printre senzații și forma spațială (figurile geometrice) și forma temporală (melodia) considerate independente de elementele lor.

Curentul a apărut în Germania. Etimologic gestalt (în germană) înseamnă structură, formă, configurație.

În acord cu semnificația etimologică gestaltismul susține ideea că fenomenele și procesele psihice sunt structuri, configurații ireductibile la o simplă asociație a elementelor componente. Gestaltiștii revoltați de atomismul psihologic impus de structuralism și asociaționism au pus în centrul preocupărilor procesul perceptiv. Ei apreciau concepția lui Wundt ca o construcție, teorie (cărămidă-mortar) în care elementele, senzațiile (cărămizile) erau ținute la un loc de procesul de asociație cu rol de mortar. Simpla asociere mecanică nu poate explica gândirea logică, înlănțuirea judecăților în vederea unei concluzii, nu poate explica organizarea gândirii și finalitatea ei. Organizarea sufletului omenesc nu se poate explica prin simpla aglomerare de senzații.

În 1890 psihologul vienez **Christian Maria von Ehrenfels** (1859 – 1932) publica un memoriu asupra calității structurii. Autorul observa cu multă pătrundere (aprecia M. Ralea, p.552) cum structura unei percepții poate rămâne nemodificată chiar atunci când senzațiile corespunzătoare variază. O figură se compune din linii și puncte, o melodie se compune din sunete și este percepută ca fiind aceeași indiferent dacă este cântată la pian, vioară sau transpusă în altă tonalitate. Noi recunoaștem melodia deoarece ca și figura este o formă.

"O formă este ceva mai mult decât suma forțelor sale; ea are proprietăți care nu rezultă din simpla adunare a elementelor sale, ci din raporturile lor". Ehrenfels introduce termenul de calități ale formei prin care "înțelegem acele conținuturi intuitive, pozitive, ce apar în conștiință legate totdeauna de anumite complexe unitare, perceptivă, care la rândul lor sunt formate dintr-o serie de elemente separate."

Autorul considera calitățile formale ca fiind adăugate calităților sensibile și coexistând cu acestea. Memoriul lui Ehrenfels a trecut neobservat și abia mai târziu gestaltiștii l-au invocat ca primă expunere de psihologie configuraționistă.

Cei care vor impune gestaltismul și vor fi considerați fondatorii gestaltismului experimental sunt: **M. Wertheimer, W.Köhler și K. Koffka** prin școala de la Frankfurt și Berlin.

Se admite că gestaltismul experimental începe în 1912, odată cu publicarea cercetărilor lui **Max Wertheimer** (1880-1943) asupra percepției mișcării aparente, așa numitul fenomen „**Phi**” (miscare aparentă).

Postulatele teoriei percepției formulate de M. Wertheimer sunt:

- a) percepția este structurată încă de la început.
- b) întregul este perceput înaintea părților, ierarhia fiind ascendentă, iar nu descendentă.
- c) nu există distincții între percepții și senzații.

d) organizarea stimulilor în ansamblul percepțiilor nu se face prin hazard. Max Wertheimer a enunțat și **Legile organizării perceptive** (8 legi) pe care le-a împărțit în două grupe:

1) **Legile intrinseci** - care acționează independent de experiența subiectului și se referă la modul în care este organizat stimulul;

- **legea pregnanței** - este legea fundamentală a organizării perceptuale (din care derivă celelalte 7 legi) numită și legea celei mai bune forme. Ea explică cum se trece de la câmpul omogen la cel eterogen în care se pot segrega forme distincte și stabile. Criteriile pregnanței după Koffka sunt : regularitatea, simetria, simplitatea, inclusivitatea, continuitatea, unificarea. Pe baza acestor criterii se dezvoltă alte legi ale organizării;

- **legea unificării** - există forme cu o bună unitate dar există forme cu o inclusivitate slabă a elementelor, fapt ce prejudiciază unitatea;

- **legea inclusivității** - (acționează atunci când din componente rezultă un întreg unitar, elementele constitutive ne mai fiind decelabile);

- **legea continuității** - formele care au contur continuu sunt mai bune, mai perceptibile decât cele cu contur discontinuu;

- **legea proximității** - în cazul unui șir de figuri (cercuri sau bile) dacă apropiem elementele două câte două creem condiții de proximitate pe de o parte și de distanțare pe de altă parte. În acest caz șirul se sparge, unitatea trecând asupra grupelor.

- **legea similitudinii**- în cazul aceluiași șir de figuri dacă întevalele se mențin aceleași, dar intervin deosebiri în luminozitate, se determină regrupări de elemente și apar structuri diverse.

După Wertheimer variațiile imaginii dependente de legi ale organizării intrinseci alcătuiesc fenomenologia percepției.

2) **Legile extrinseci** - sunt legi exterioare subiectului și se referă la contribuția specifică adusă de subiect în organizarea câmpului perceptiv (**observăm că la acest autor acceptarea termenilor de extrinsec și intrinsec este inversă decât în mod obișnuit**).

- **legea montajului** - se impune când pregnanța figurii este scăzută sau altfel spus când configurațiile sunt slabe, vagi, neregulate asimetrice și situate la un prag minim perceptibil. În aceste condiții, gestaltul se impune subiectului și se prezintă într-o formă mai organizată ca o imagine a obiectului. Montajul – starea de pregătire a subiectului.

- **legea influenței atitudinii asupra percepției** - **Legea lui Murphy** - atitudinea condiționată de experiența trecută facilitează sau produce sensibilizare, atrage atenția în percepție (nu există boli, există bolnavi; unitate corp – suflet). G. Murphy a realizat experimente cu mohicani și americani care au evidențiat preferința acestora pentru scene luate din mediul lor cultural.

Oamenii percep lumea prin prisma unei anumite stări emoționale și prin prisma experienței proprii. Orice percepție apare ca un compromis între experiența trecută și experiența actuală.

Promotorii curentului gestaltist au încercat să extindă legile de la domeniul percepției la întregul psihism.

Legile gestaltiste, afirmă I. Mânzat(p.34) , asigură un maximum de eficiență prin două principii:

a) subliniază aspectele esențiale, informaționale ale formei

b) minimalizează erorile prin redondanță (redondanța fiind mijloc de confruntare, verificare).

De reținut:

- noțiunea de **formă bună** înseamnă faptul că o percepție tinde să capete cea mai bună formă posibilă, una care este mai stabilă. Forma bună se caracterizează prin regularitatea elementelor, a conturului său, a simetriei (ex. cercul este forma cea mai bună).

- relația dintre întreg și părți - proprietatea esențială a unui percept este să formeze un întreg, care să se poată descompune în părți. Aceste părți sunt subordonate, dar întregul este mai mult decât suma părților.

Max Wertheimer a introdus în învățare conceptul de **insight** - iluminare, găsire bruscă a unei soluții neașteptate după o lungă căutare. Este apropiat ca înțeles de termenul de intuiție intelectuală a lui H. Bergson.

În esență insight (einsicht) are sensul de iluminare instantanee, este un moment de salt al cunoașterii care își suprimă mijlocirile apărând ca nemijlocit.

Kurt Koffka (1886-1941) publică în 1935 „Principiile psihologiei gestaltului”. Pentru a explica precizia percepției spațiului el invocă percepția invarianței. El spune că planul vertical și orizontal produc forțe de tensiune care se neutralizează, se echilibrează, alcătuind o structură stabilă, un invariant, după care apreciem variațiile altor elemente. Mai susține că, gestalturile au un caracter aprioric, nu provin din experiență, ci sunt datum-uri independente de experiența cognitivă.

Wolfgang Köhler (1887-1967) Psihologii gestaltiști credeau că învățarea poate fi activă și semnificativă, nu doar mecanică și simplu responsivă. W. Köhler și alții au demonstrat că învățarea și în special învățarea rezolvării problemelor este însoțită de o cunoaștere adâncă, în profunzimea fenomenului, nu doar de repetiție mecanică. Köhler a fost nevoit să se refugieze în timpul primului război mondial pe una din insulele Canare unde Academia de Științe Prusacă ținea o colonie de maimuțe. Cercetările sale pe insulă i-au oferit o vedere generală asupra procesului de învățare în profunzimea lui ca fenomen psihologic. W. Köhler fiind reținut în timpul primului război mondial mai multe luni de zile în insula Tenerife- unde se afla un lot de maimuțe superioare, cimpanzei, destinați unui laborator de biologie- a făcut asupra lor o serie de experiențe cu privire la fenomenele de percepție și inteligență.

Cu ajutorul unor cuști, lăzi și bastoane a impus animalului o problemă pe care acesta nu o putea rezolva decât ocolind un obstacol. Drumul direct era închis, animalul trebuind să descopere un drum indirect. "Animalul se află într-o situație despre care trebuie să aibă, pe cât posibil, o percepție de ansamblu; el trebuie să rezolve atunci problema cu ajutorul mijlocului indirect ce i se lasă". (Die Intelligenzprüfungen am menschenakfer, 1917)

Rezolvarea problemei (tragerea hranei cu un băț, așezarea unor lăzi una peste alta pentru a putea ajunge la hrană, legarea mai multor bastoane unele de altele pentru a putea atinge hrana, ocolirea unui obstacol, deschiderea unei lăzi cu zăvoare complicate) implică perceperea unui ansamblu, a întregii situații pentru a putea alege soluția cea mai bună. Köhler și Koffka neagă adaptarea printr-o selecție automată a reacțiilor întâmplătoare, așa numita teorie a încercărilor și erorilor susținută de behaviorism. "Rezolvarea corectă a problemei de către maimuță nu apare accidental ci dintr-o dată. Scopul și mijloacele ulterioare formează un gestalt." Programul constă în reorganizarea percepției trecând prin faza "bunelor greșeli", care duc animalul spre soluția definitivă. Un test de inteligență trebuie să prezinte o situație inteligibilă. In aceste experiențe, inteligența apare ca o intuiție (Einsicht) prin care animalul percepe configurația care i se prezintă în realitate și vede soluția ocolită pe care o căuta. Procesul de învățare constă într-o structuralizare a câmpului perceptiv într-o configurație sau alta, fie printr-o unificare a două sau mai multor configurații, fie printr-o descompunere a unei configurații în două sau în mai multe configurații.

Sinteza și analiza sunt cele două scheme generale după care se desfășoară procesul structuralizării câmpului perceptiv, la baza învățării urmărindu-se întregirea configurației.

Experimentele lui Köhler, Koffka și Wertheimer au contribuit la delimitarea și formularea legilor gestaltului sau organizării percepției.

Gestaltismul pornește de la conceptul de **câmp** și pune în centrul procesualității psihice principiul organizării prin care se realizează gestaltul, structura sau forma.

W. Köhler, definește câmpul ca distribuție dinamică de energie între părțile sale și delimitează trei feluri de câmpuri:

1. **câmpul fizic** – în care echilibrul este stabilit în funcție de dimensiunile obiectelor (poziție, mărime);

2. **câmpul cerebral** – creat de zonele de proiecție corticală la care sosesc excitațiile senzoriale provenite din câmpul fizic;
3. **câmpul perceptiv** care este senzorial și poate fi optic, acustic, tactil. Izomorfismul acestor trei câmpuri se explică prin faptul că obiectul perceput seamănă cu obiectul fizic și nu cu proiecția sa retiniană. Perceperea unei schimbări în mediu determină automat o schimbare în câmpul cerebral.

Dezvoltarea conceptului de câmp este realizată de **Kurt Lewin** care în 1933 introduce conceptul de **câmp psihologic** pentru a desemna un ansamblu de fapte independente, fizice, biologice, sociale, psihice (conștiente și inconștiente) existente la un moment dat și care determină comportamentul unui individ sau grup. Prin conceptul de "totalități dinamice" și "câmp social" gestaltismul a contribuit la o înțelegere mai adecvată a semnificației și poziției unei persoane într-un grup, aprecia I. Mânzat.

Câmpul psihologic implică existența a trei tipuri de variabile pentru individ:

- a) variabile psihologice (nevoi, scopuri, percepții ale subiectului dat);
- b) variabile nonpsihologice cu incidență directă asupra persoanei (sociale, biologice, fizice);
- c) alte variabile din univers fără incidență directă asupra subiectului; Variabilele psihologice care au incidență asupra subiectului formează spațiul lui de viață. Acesta este format din două substructuri, persoana (P) și mediul (E) care este limitat de frontieră (F) de incidența variabilelor nonpsihologice care au efect asupra comportamentului.

Persoana și mediul se definesc reciproc în interdependență, în sensul că persoana este o funcție a mediului și invers.

În 1947 K. Lewin a introdus conceptul de **câmp social** care reprezintă un ansamblu de entități sociale coexistente ca: grupurile, subgrupurile, membrii, barierele, canalele de comunicare. O caracteristică fundamentală a câmpului social este poziția relativă a entităților ce îl compun, definind o structură și o ecologie a sa și dând posibilitatea locomoției în interiorul câmpului.

Neogestaliștii

Maier și Szekely- asociați cu rezolvarea de probleme ca restructurare a fondului de cunoștințe interdisciplinare. Maier a construit modele experimentale pentru a arăta rolul direcției în rezolvarea de probleme. Direcția este un fel de forță interioară care orientează combinarea datelor experienței trecute, factorul care determină natura combinațiilor.

Gordon Allport (1897 – 1967)- concepția lui despre personalitate își trage rădăcinile din ideile psihologiei gestaltiste.

- Personalitatea este o organizare dinamică aflată în continuă transformare și dezvoltare;
- Personalitatea este un sistem în cadrul unui sistem de matrici socio – culturale;
- Ultima realitate a organizării personalității este trăsătura. În sistemul de personalitate trăsăturile au o dispoziție ierarhică:

1. Trăsături cardinale
2. Trăsături dominante
3. Trăsături persistente
4. Trăsături reprezentative pentru individ

-Ierarhia trăsăturilor personalității nu este imuabilă, ea variază de la individ la individ: ce la unul este dominant la altul poate fi secundar.

-Trăsăturile pot fi: centrale sau principale (20, 30 –care definesc profilul persoanei) și secundare (câteva mii).

Conceptul de câmp va fi dezvoltat de **Henry Ey (1963)** în psihologia conștiinței: conștiința este un câmp, adică un ansamblu dinamic organizat și viu; orice câmp al conștiinței se organizează în raport cu vectorul experienței.

1. Contribuțiile gestaltismului în domeniul terapiei

1.1. Frederic Perls și Laura Perls

Frederic Perls, părintele gestalt – terapiei, a fost psihanalist dar și adept al gândirii fenomenologice și existențialiste. Psihoterapia este o psihotehnologie a restructurării și optimizării ființei umane, întemeiată pe o concepție generoasă privind resursele creative spontane ale omului, care pot fi activate, direcționate sau transformate de persoana însăși în căi naturale de vindecare și dezvoltare.

Terapia gestaltistă angajează plenar experiența focalizată perceptual, afectiv, imaginativ și acțional, aici și acum, printr-o diversitate impresionantă de modalități de dialog și tehnici de rol provocativ. Toate acestea devin "vehicolul conștientizării de sine, al redescoperirii și reevaluării personale, al autorestructurării prin resurse proprii". Ele conduc în final la creșterea și dezvoltarea personală, gestalt-terapia aparținând astfel prin scopuri și metodologie psihoterapiilor umanist-experențiale și fiind poarta de intrare în domeniul dezvoltării transpersonale.

“Insight-ul, prin autoexplorare și învățarea strategiei de a te conștientiza și autotransforma în măsura în care te accepți, te asemeni și decizi liber, cu deplină responsabilitate, constituie paradigma acestei psihoterapii ce depășește creativ și realist atât abordările psihodinamice cât și cele comportamentale”.

Dificultățile autoreglării și integrării armonioase în lume sunt în directă legătură cu fluctuațiile contactului de graniță al persoanei. Reglarea graniței între sine și alter, între "Eu" și "non eu" poate să prezinte diverse tipuri de perturbare oscilând în extremis între pierderea graniței (fuziune, lipsa distincției între sine și altul și izolare completă, deconcentrare, ruptură, separare). Aceste perturbări se întâlnesc în cadrul procesului psihotic:

Proiecția - este un tip de perturbare a contactului de graniță, ce rezultă din atribuirea în afara Eului - altcuiva sau unui obiect ori situații - a unor caracteristici sau a ceva ce aparține Eului. Rezultă din proiecție o confuzie a sinelui cu altul.

Introiecția - o tulburare a graniței de contact ce constă în absorbirea, captarea, preluarea și asimilarea fără discriminare a ceea ce aparține non-eului -informații, valori, comportamente cu care persoana intră în contact în mediul de viață. Persoana nu mai este conștientă de ea însăși, de nevoile, de tendințele, de scopurile și resursele proprii dar operează pentru sine în baza valorilor introiectate.

Retrofecția - este un proces de reoglindire, de revenire asupra sinelui prin sine, bazată pe o diviziune în cadrul sinelui, un mod de a te hrăni cu tine însuși. Modul este înlocuit cu iluzia autosuficienței.

Retrofecția poate fi motorie, senzorială sau verbală. O formă a retrofecției este **introspecția** care poate fi patologică sau normală. Uneori ea poate servi intereselor de adaptare ale organismului, de exemplu reprimarea impulsului de a-ți exprima supărarea poate fi utilă în fața unui mediu periculos. În asemenea momente a-ți mușca buza poate fi o abordare mai utilă decât să vorbești mușcător.

Retrofecția descrie procesul general de negare, înfrânare reținere sau echilibrare a tensiunii.

O altă formă a retrofecției este desensibilizarea sau desenzitivitatea (ex. încețoșarea vederii, surditate psihică fără substrat organic).

1.2. Obiectivele gestalt terapiei:

- menținerea și dezvoltarea stării de sănătate (starea de bine total) și nu vindecarea sau repararea unei tulburări oarecare. Gestaltismul se apropie de dezvoltarea personală, de starea de bine, de dezvoltarea deplină a potențialului uman.

- dezvoltă o perspectivă unificatoare asupra ființei umane integrând simultan perspectivele (dimensiunile) senzorială, afectivă, intelectuală, socială și spirituală, permițând o experiență globală în care corpul poate să vorbească și cuvântul se poate întrupa.

- pune accent pe conștientizarea experienței actuale, aici și acum.

- reabilitează trăirea emoțională și corporală

- favorizează contactul autentic cu ceilalți, ajustarea creativă a organismului la mediu, conștientizarea mecanismelor interioare care ne împing la conduite repetitive și perimate (depășite). Pune în evidență procesele noastre de blocaj sau de întrerupere a ciclului normal de satisfacere a nevoilor și ne ajută să ne reprezentăm evitările, fricile, inhibițiile și iluziile.

- vizează să explice originile, dificultățile blocajelor noastre și să experimenteze piste pentru noi soluții. La cercetarea lui a ști “de ce” adaugă cunoașterea “a simți cum” (declanșator al schimbării).

- favorizează conștientizarea globală a modului în care funcționăm, a proceselor noastre de ajustare creativă la mediu, de integrare a experienței prezente, a evitărilor și a mecanismelor noastre de apărare denumite rezistențe în gestaltism

- combină într-o manieră originală un ansamblu de metode și tehnici variate, verbale și nonverbale:

- trezirea senzorială

- lucrul asupra energiei, asupra respirației a corpului sau a vocii, a exprimării emoțiilor, pornid de la vise, reverii, manifestarea creativității (muzică, dans).

- este vorba despre o abordare universală și naturală potrivită persoanelor de toate vârstele, nivelele și culturile, în diverse situații.

Însuși Pearls considera că metoda sa “este prea bună pentru a fi folosită doar pentru bolnavi și marginalizați și este o terapie a normalilor” (“*Eul, foamea și agresivitatea*” – Perls)

Contribuții ale gestaltismului:

1. Prin gestaltism psihologia a redescoperit imaginea ca formațiune psihică specifică, implicând unitatea, conștiința, figurativitatea.

2. A formulat legile organizării perceptuale.

3. A susținut cu argumente experimentale prioritatea întregului asupra părților.

4. A introdus conceptele de organizare și câmp și a dezvoltat conceptul de structură.

5. În acest fel s-a impulsionat dezvoltarea structuralismului în mai multe domenii.

- a) în lingvistică a fost promovat de Ferdinand de Saussure (1875-1915).

- b) în antropologie a fost susținut de Claude Lewi Strauss.

- c) în psihologie a fost propulsat de J. Piaget ce susținea că structura reprezintă o totalitate de transformări dotată cu autoreglare ce păstrează în invariant proprietățile sale.

- d) în epistemologie și lingvistica teoretică - o structură generativă Noam Avram Chomski (n. 1928).

6. A condus la elaborarea unei terapii gestaltiste ce s-a dezvoltat în paralel cu terapia psihosomatică.

Limite ale gestaltismului:

Dacă asociaționismul a postulat prioritatea analizei, gestaltismul a susținut prioritatea sintezei și întregului, structura generativă - paradigmă fundamentală a epistemologiei contemporane - depășește atât atomismul asociaționist cât și gestaltismul, susținând complementaritatea dintre analiză și sinteză în cunoaștere.

Capitolul VI

STRUCTURALISMUL ȘI FUNCȚIONALISMUL

1. Stucturalismul

Ideile lui W. Wundt au fost popularizate și modificate în America de unul dintre elevii săi, E. B. Titchener care a numit concepția lui Wundt, **structuralism**.

Edward Bradford Titchener (1867 – 1927)

- S-a născut în Marea Britanie, a studiat la Oxford, luându-și doctoratul la Leipzig.
- În 1882 a fost numit asistent și ulterior profesor la Universitatea Cornell din SUA.
- A fost editor al revistei "American Journal of Psychology".
- A fondat Societatea de Psihologie Experimentală în anul 1904.
- A fost interesat de omul normal și a dorit să valideze introspecția ca metodă de cercetare.
- S-a opus fundamentalismului dezvoltat de W. James și J. Dewey, fapt ce a creat popularitate curentului funcționalist.
- A fondat școala psihologică cunoscută sub numele de structuralism, fiind o continuare a cercetărilor anterioare din Europa.

Titchener a preluat de la Wundt și a susținut ideea că cea mai adecvată metodă experimentală este introspecția. Ea trebuia utilizată pentru a analiza conținutul experienței conștiente în părțile sale componente, însemnând că experimentatorul trebuia să se privească pe sine pentru a-și examina originile și calitățile senzațiilor, sentimentelor și gândurilor sale.

Astfel, primii psihologi experimentalisti stăteau într-un laborator în liniste absolută și analizau propriile experiențe mentale. Ei s-au supus mai întâi stimulării senzoriale controlate de mai multe feluri (un sunet complex, o suprafață colorată, etc.). Apoi, analizând atent experiențele conștiente produse de asemenea stimuli, în final au menționat care senzații elementare s-au combinat pentru a produce experiența cognitivă complexă produsă de stimuli.

Structuraliștii americani sperau să analizeze senzațiile, imaginile și sentimentele în elementele lor de bază, la fel cum chimiștii analizau apa, descompunând-o în atomi de hidrogen și oxigen. Ei promovând un fel de "chimie mentală". Ideea de bază era că mintea conține un număr fix de senzații de bază, un fel de analogie cu elementele din chimie. Experiențele mentale conștiente complexe, pot fi înțelese, în ultimă instanță, ca și rezultat al recombinației multiple ale elementelor mentale de bază.

Structuralismul încerca să definească alcătuirea experienței conștiente descoperind-o în senzații obiective precum văzul, gustul, auzul, sentimente subiective precum răspunsurile emoționale, voința și imagini mentale. Structuraliștii au crezut și au încercat să dovedească că mintea funcționează prin combinarea creativă ale elementelor experienței.

Structuralismul = curent psihologic timpuriu care susținea posibilitatea analizei experienței conștiente în elementele de bază prin introspecție.

Obiecții:

- În primul rând, multe minți cum sunt cele ale copiilor mici sau ale subiecților dereglați mintal erau inaccesibile.
- În al doilea rând, nu exista nici un mod de rezolvare a divergențelor, disputelor între doi introspecționisti ale căror analize diferă. Atât timp cât nici unul dintre ei nu avea acces la introspecțiile celuilalt, nu exista nici o metodă științifică pentru a determina care dintre teorii era corectă.
- În al treilea rând atunci când subiectul realizează introspecția propriilor acte conștiente ele determină schimbări ale acestei experiențe. Psihologii au descoperit că fiecare categorie de introspecție alterează multe dintre experiențele conștiente care se doresc a fi izolate și examinate.

De la asociaționism și structuralism, mai ales prin opoziție, se dezvoltă gestaltismul și mai târziu structuralismul genetic al lui J. Piaget.

2. Psihologia funcțională sau funcționalismul

Psihologia funcțională reprezintă un curent și o școală de psihologie dezvoltată la sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea. Apare atât în țările europene cât și în SUA ca o prelungire și pe baza psihologiei fiziologice. Are drept concept central funcția, considerată în unitatea elementelor ei fiziologice și psihice. Funcționalismul se concentra asupra acțiunii și fiind asemănător comportamentalismului face legătura cu behaviorismul.

Reprezentanții acestui curent – W. James, J. Dewey și E. Claparède – considerau funcția ca unitate fundamentală ale oricărei conduite, ea fiind act adaptat. De exemplu, jocul spunea Claparède, este funcție deoarece el satisface trebuințele prezente ale copilului, ajutându-l totodată să-și pregătească viitorul.

Reacționând împotriva tradiției structuraliste, **William James** (1842-1910) adoptă un punct de vedere mai cuprinzător asupra relațiilor dintre experiențele conștiente și comportament. În lucrarea *Principiile psihologiei* (1890) el susținea că fluxul conștiinței este continuu. Experiențele sale cu metoda introspecției l-au asigurat că experiența nu poate fi împărțită în unități de bază după cum afirmaseră structuraliștii. Sublinia, că psihologii trebuie să se ocupe de înțelegerea funcțiilor gândirii și nu de descrierea conținutului exact al gândirii (cum făceau introspecționiștii).

W. James, influențat de perspectiva evoluționistă a lui Darwin a afirmat că: “conștiința umană a evoluat, deoarece a făcut posibilă gândirea și procesul luării deciziilor care a ajutat omenirea să supraviețuiască. Ca urmare datoria psihologilor este să arate cum funcționează gândirea ca să adapteze omul la încercările vieții”.

Psihologia lui James are un punct de plecare fiziologic urmărind să devină o psihologie cerebrală. El spunea într-o scrisoare: “sper că sunteți convinși că fiziologia deține secretul și rațiunile adânci ale înlănțuirii ideilor noastre”.

Ceea ce observăm mai întâi în noi, faptul psihic fundamental este că avem o conștiință continuă a ceva. „Conștiința se interesează de unele aspecte ale obiectului său cu excluderea altora, ea alege cu un cuvânt în orice moment.”

Orice schimbare a stărilor de conștiință, fie că are drept obiect un stimul senzorial sau o cauză internă, este însoțită de o schimbare de tensiune musculară și orice sentiment posibil produce o mișcare.

În 1884 a publicat o nouă teorie asupra emoției ce schimbă paradigma (ruptură epistemică), care răsturna ideile admise până atunci cu privire la emoție. James consideră că emoția este un ansamblu de sentimente simple, la fel cum reprezentarea este un ansamblu de senzații. Emoția cuprinde în afară de sentimente încă doi factori importanți: reprezentările și unele manifestări fiziologice (contractii ale muschilor).

Pentru W. James modificările viscerale sunt cauza și nu efectul emoției și trebuie să spunem că „suntem triști pentru că plângem și nu invers.” „simțul comun ne înșeală emoțiile; frica, bucuria nu sunt decât perceperea de către conștiință a unor stări organice declanșate de stimuli externi”. În locul schemei clasice percepție – emoție – modificări neurovegetative, James introduce algoritmul percepție – modificări neurovegetative – emoție.

O teorie asemănătoare cu a lui W. James este cea a lui K. Lange, profesor de anatomie patologică la Copenhaga, care într-o lucrare cu privire la emoție respinge introspecția și reduce emoția la expresia ei fiziologică. James invocă în sprijinul acestei teorii faptul că dacă emoția ar fi lipsită de manifestările viscerale ar fi palidă, ștearsă, și chiar ar dispărea. „Dacă ne închipuim o emoție puternică și dacă încercăm să izolăm în conștiință ce avem despre ea, sentimentele, simptomele fiziologice, vedem că nu mai rămâne aproape nimic din această emoție afară de o stare neutră de percepție intelectuală (în cazurile patologice avem emoție fără a fi declanșată de percepție).”

Pune accent și pe legătura dintre emoției și instinct . Între reacțiile instinctive și expresiile emoțiilor există gradații insensibile. „Orice subiect trezește un instinct, trezește o emoție” – James.

Cauzele emoției sunt fiziologice. În emoție nu există centri cerebrali speciali și sunt rezultatul întregului complex de senzații organice.

James este considerat printre fondatorii funcționalismului și deși acordă o mare atenție conștiinței va rămâne în istorie prin „Teoria periferică a emoției.”

Ca fondator al curentului funcționalist, W. James s-a ocupat de comportamentul observat și de conștiință.

John Dewey (1859 – 1952) a contribuit la dezvoltarea funcționalismului prin abordarea funcționalistă în pedagogie, educație, căutând cele mai bune moduri pentru a învăța copiii să funcționeze independent în rezolvarea problemelor vieții.

Deasemenea funcționaliștii au adoptat viziunea lui Darwin asupra comportamentului și au formulat prezumția că modelele comportamentale mai adaptive sunt învățate și menținute, în timp ce modelele mai puțin adaptive tind să fie eliminate. Acțiunile adaptive tind să se repete și devin obișnuite. În Principiile psihologiei, W. James subliniază că obișnuința (obiceiul) este enorma placă turnantă a societății, izvorul care alimentează în mare parte puterea care face ca lucrurile să se desfășoare de la o zi la alta.

Psihologia funcțională – este un curent de idei care își trage izvorul din evoluționismul darwinist.

Concepte fundamentale:

1) Funcția – ca unitate fundamentală a oricărei conduite, este un ansamblu de operații în strânsă legătură unele cu altele, ale căror joc armonios exprimă viața organismului, funcția fiind un act adaptativ;

2) Adaptarea – termen care conduce la o nouă viziune asupra organismului înțeles în raporturile sale continue cu ambianța. Psihismul apare ca o formă superioară de adaptare deoarece implică o conformare la stimuli, condiții sau situații și mijloacește răspunsuri adaptative.

Edouard Claparède (1873 – 1940) reprezentant al funcționalismului, medic, pedagog, psiholog, profesor la universitatea din Geneva, a făcut studii experimentale fiind interesat de relația fizic-psihic. El adoptă în psihologie un punct de vedere funcțional. El înțelege prin funcție, relația dintre faptul care trebuie explicat și totalitatea conduitei. Pentru Claparède psihologia este "știința conduitei" iar conduita depinde de întregul organism și întreaga conduită se exprimă în vederea adoptării. Prima lege a psihologiei funcționale promovată de el este trebuința deoarece activitatea este întotdeauna provocată de o trebuință. Claparède consideră inteligența ca funcție activă de adaptare la situații noi, în opoziție cu instinctul care este o adaptare înăscută și obișnuința care este o adaptare - achiziție.

Lucrări ale lui Claparède: *Scoala pe măsură* (1920), *Cum diagnosticăm aptitudinile școlarelor* (1924) și *Educația funcțională* (1930).

În 1889 ține un curs despre senzații la Geneva, iar în 1912 fundamentează Institutul “J. Jack Rousseau” pentru științele educației. În 1920 J. Piaget intră la acest institut care mai târziu dezvoltă structuralismul genetic.

Funcționalismul (mai ales prin Claparède) opune concepțiilor analitice și mecaniciste din epocă o concepție dinamică și funcțională în înțelegerea psihologiei. Claparède susținea că metodele psihologiei trebuie să fie observația și experimentul.

Psihologia (după funcționaliști) trebuie să studieze fenomenele psihice în raport cu ansamblul reacțiilor organismului, reintegrându-le în totalitatea conduitei: orice fapt mintal este o conduită și orice conduită este adaptivă.

În timp, odată cu interpretarea procesuală și sistemică a-i activității psihologice accentul trece de la conceptul de funcție la conceptul de activitate.

Contribuții:

1. Conturează în psihologie un punct de vedere ce se caracterizează prin considerarea formelor de conduită ca expresii ale adaptării omului la mediul înconjurător.
2. Psihismul este considerat o formă superioară de adaptare întrucât implică conformare la stimuli, condiții, situații, ce mijlocesc răspunsuri acomodative, adaptative.
3. Impune două concepte fundamentale:
 - a) Funcția – unitate fundamentală a oricărei conduite, ansamblu de operații în strânsă legătură unele cu altele al căror foc armonios exprimă viața organismului, funcția fiind un act de adaptativ.
 - b) Adaptarea – termen care conduce la o nouă viziune asupra organismului înțeles în raporturile sale continue cu ambiența.
4. Relansarea conceptului de habitudine (obișnuința). Acțiunile adaptative tind să se repete și devin obișnuite. Obiceiul/ obișnuința este enorma placă turnantă a societății, izvorul care alimentează în mare parte puterea care face ca lucrurile să se desfășoare de la o zi la alta (W. James – „Principiile de psihologie”).
5. Funcționalismul opune concepțiilor analitice și mecaniciste din epocă o concepție dinamică și funcțională în înțelegerea psihologiei. Psihologia trebuie să studieze fenomenele psihice în raport cu ansamblul reacțiilor organismului, reintegrându-le în totalitatea conduitei: orice fapt mintal este o conduită și orice conduită este adoptivă (susțin funcționaliștii).
6. Susține că metodele psihologiei trebuie să fie observația și experimentul.

Limite:

Exagerarea valorii conceptului de funcție. În timp, odată cu interpretarea procesuală și sistemică a activităților psihologiei accentul trece de la conceptul de funcție la conceptul de activitate

Capitolul. VII

FREUDISMUL

(prima forță în psihologie)

1. Predecesori și influențe pe linie filosofică și psihologică ai lui Sigmund Freud (1856 – 1939)

Unii psihologi consideră că teoriile și concepțiile filosofice ale lui Gottfried Leibnitz (1646 – 1716), Johann Herbart (1776 – 1841) și Artur Schopenhauer (1788 – 1860) ar fi pregătit terenul și chiar ar fi influențat manifestarea preocupărilor pentru psihologia inconștientului. De exemplu prin teoria sa, numită monadologie, Leibnitz susținea existența unor grade diferite de conștiință. Monadele – elemente ultime ale realității, ale universului sunt entități psihice fără extensiune și fără consistență materială. Evenimentele mentale provenite din activitatea monadelor diferă în ce privește gradul de conștiință de la cel mai înalt nivel de conștiință până la complet inconștient.

“Esența monadei este activitatea care capătă în conștiință forma voinței și a gândirii.” Această activitate apare în mod continuu în toate procesele spiritului începând cu percepțiile obscure sau inconștiente, prezente chiar în lumea anorganică și sfârșind cu gândirea limpede și analitică a rațiunii umane.

Leibnitz a spus că ar fi o greșală să reducem viața psihică numai la procesele conștiente: “Atunci când auzim zgomotul mării, aceasta rezultă din zgomotul pe care îl face fiecare val și de care noi nu ne dăm seama în mod distinct, tot astfel, elementele prezente în mod inconștient ca mici percepții, trec în forme superioare, în care apare conștiința”.

Dacă la Leibnitz deosebirile dintre conștient și inconștient sunt graduale și nu de esență, la Johann Herbart, care peste un secol a preluat ideea de conștient și inconștient de la Leibnitz, deosebirile sunt considerate de esență. Pentru ca o idee să apară la nivel conștient ea trebuie să fie compatibilă și congruentă cu celelalte idei existente în conștiință. Ideile incongruente care nu pot exista decât în inconștient au fost numite de Herbart **idei inhibate**. Aceste idei luptă pentru a ajunge la conștiință. Această teorie este foarte apropiată de principiile freudiste.

Multe similitudini cu doctrina lui Freud prezintă și teoria filosofică a lui Artur Schopenhauer. El considera că adevărata forță internă care determină viața psihică a omului este voința, a cărei natură este inconștientă. Voința forțează intelectul să o asculte (acesta din urmă este un accident al ființei noastre care nu poate determina în nici un fel voința). Schopenhauer aseamănă relația dintre voința inconștientă și intelect cu imaginea unui orb puternic cărând în spate un schilod care vede. Această analogie amintește de metafora calului plin de forță nestăpânită care încearcă să scape de călărețul incomod așezat în șea, metaforă utilizată de Freud pentru a explica relația dintre Inconștient și Eu. (Freud a citit târziu opera lui Schopenhauer)

O altă influență asupra lui S. Freud se pare că a exercitat-o psihofizica lui Fechner. Freud a împrumutat de la el conceptul de energie mentală, principiul plăcerii (care după Fechner explica întreaga viață psihică) și sugestia că psihicul ar fi analog cu un iceberg din care cea mai mare parte ar fi ascunsă sub apă (este posibil ca principiul plăcerii să fi fost împrumutat și de la hedoniști).

Alături de influența certă pe care au exercitat-o unele teorii filosofice și științifice, precum evoluționismul lui Darwin, concepția freudistă a fost cel mai mult influențată de concepțiile privind înțelegerea și tratarea bolilor mentale, deci de patologie.

Ca urmare, putem spune că psihanaliza s-a dezvoltat sub influența teoriilor filosofice și științifice ale vremii, dar și ca reacție împotriva curentelor psihologice care nu acordau atenție inconștientului sau negau conștiința și împotriva școlii somatice care domina în sec. XIX (psihiatria). Deși hipnoza a fost metoda care l-a purtat spre delimitarea și impunerea

psihanalizei Freud o va abandona, va renunța total la ea considerând-o o metodă inefficientă de cercetare al inconștientului pentru care va propune metoda asociațiilor libere.

Unii specialiști de la noi (Leonard Gavrilu, A. Munteanu) consideră că întâlnirea lui Freud cu trei nume ilustre ale vremii :doctorul Breuer, Charcot și Bernheim, au contribuit la „cristalizarea acelei retorte în care va gesta însăși psihanaliza” (vezi și A. Munteanu, p. 16-18, de citit întâlnirea cu Breuer, Charcot și Bernheim)

1.1. Date biografice:

Sigismund Shlomo Freud s-a născut într-o familie de evrei ashkenazi din Freiburg. Și-a luat numele de **Sigmund** abia la vârsta de 21 de ani. Sigmund a fost primul născut din cei nouă copii ai familiei dar mai avea și alți frați din căsătoriile precedente ale tatălui său. Cu toate că familia sa nu era o familie înstărită și trăiau într-un apartament mic și aglomerat, părinții săi au făcut totul pentru ca Sigmund să aibă parte de cele mai bune condiții uneori și cu prețul defavorizării celorlalți copii ai familiei.

Freud a fost un copil precoce din punct de vedere intelectual și deosebit de silitor. Șase ani la rând a fost primul din clasă, iar la terminarea școlii avea nu numai cunoștințe temeinice de greacă, latină, germană și ebraică, ci învățase și franceza și engleza. Viața de familie se organiza în funcție de programul său de studiu. Își lua masa de seară separat de restul familiei, iar pianul surorii sale Anna a fost mutat din apartament pentru a nu fi deranjat de exercițiile acesteia.

Sigmund Freud a studiat medicina la Universitatea din Viena. În cursul celui de al treilea an de studiu a început să lucreze în laboratorul de Fiziologie, sub conducerea lui Ernst Wilhelm von Brücke, fiind în special preocupat de funcțiunea Sistemului Nervos Central. El s-a lăsat atât de mult absorbit de această activitate, încât a neglijat celelalte discipline, terminând facultatea în 1881, cu o întârziere de trei ani. Dorind să câștige experiență practică, după doi ani începe să lucreze ca medic în spital, în secțiile de Psihiatrie și Dermatologie. În 1885 obține un post de docent în Neuropatologie la Universitatea din Viena și - având o bursă din partea statului austriac - petrece 19 săptămâni la Paris, în clinica de maladii ale sistemului nervos de la spitalul Salpêtrière, condusă de Jean Martin Charcot. Charcot trata anumite tulburări nervoase prin hipnoză. Sub conducerea lui, Freud începe să studieze isteria, fapt care i-a trezit interesul pentru psihopatologie.

În 1886, Freud deschide la Viena un cabinet privat de psihiatrie, specializat pe tulburări cerebrale și nervoase. Datorită faptului că aplica concepțiile lui Charcot, socotite neortodoxe de corpul medical vienez, Freud s-a lovit de dificultăți din partea colegilor. Aceasta explică și faptul că, mai târziu, teoriile lui asupra nevrozelor au fost acceptate cu multă reticență.

Fugind de persecuția nazistă din Viena în 1938, Freud, s-a refugiat la Londra, unde a petrecut ultimul an al vieții sale. Casa situată la Maresfield Gardens nr. 20 în Hampstead, Londra, care a aparținut familiei până la moartea din 1982 a fiicei celei mai mici a lui Freud, Anna Freud, a fost ulterior transformată în muzeu. În muzeu, a fost păstrată și mobila, printre care se numără și celebra sa canapea (sursa - http://ro.wikipedia.org/wiki/Sigmund_Freud).

Contribuția lui Freud schimbă paradigma, prin concepția despre inconștient ce va domina tot secolul.

1.2. Psihanaliza între "virtuți și limite"

Sigmund Freud delimitează trei accepțiuni pentru termenul de psihanaliză:

- a) procedeu de investigare a proceselor psihice.
- b) metodă de psihoterapie a nevrozelor.
- c) teorie despre psihicul uman normal și patologic.

Așa cum arăta Anca Munteanu, Freud a utilizat inițial termenul de psiho-analiză ,punând accentul pe psihic(utilizat în martie 1896)

Clara Thompson (1956) în lucrarea sa :*La psychanalyse, son evolution ses developpements*, delimitează 4 etape distincte în afirmarea psihanalizei:

1. Etapa 1885 – 1900- când în urma colaborării cu J.Brener, Freud realizează primele descoperiri ale psihanalizei: motivația inconștientă, refularea, rezistența.

2. Etapa 1900 – 1910- în care Freud elaborează teoria cu privire la instincte și concepția sa despre sexualitatea infantilă cu principalele stadii pe care le realizează în ontogeneză:

- * stadiul oral- (de la naștere la un an)
- * stadiul anal-(de la 1 la 3 ani)
- * stadiul falic-(de la 3 la 5/6 ani)
- * perioada de latență- (de la 5/6 ani la pubertate)
- * stadiul genital - (pubertatea)

3. Etapa 1910 - 1925 - marcată atât de primele dizidente (Adler și Jung) cât și de principalele autocorecții ale teoriei prin elaborarea celei de a doua variante a teoriei sale despre instincte.

4. Etapa 1925 – prezent- caracterizată prin constituirea marilor școli psihanalitice moderne: școala engleză (reprezentată prin E. Jones), școala franceză(H. Hesnard, D. Lagache, J. Lacar, s.a.) și școala americană (Eric Fromm, K.Horney, C.Thompson, H.S. Sullivan, E.Erickson, s.a.).

Psihanaliza, reprezintă teoria și concepția psihologică a lui S. Freud – denumită și freudism. Ea denumește: un curent psihologic, o metodă de tratament și știința al inconștientului.

Spre deosebire de atomismul psihologic al asociaționismului, care divizează viața psihică în diferite fenomene și procese psihice, psihanaliza a încercat să dea o interpretare unitară și integrativă psihicului și conduitei umane. Spre deosebire de psihologia descriptivă, psihanaliza s-a îndreptat spre explicarea cauzalității și mecanismelor vieții psihice și spre o interpretare dinamică a psihicului persoanei. De asemenea psihanaliza și-a propus să dezvăluie rolul diverselor niveluri ale psihicului și dinamica raportului dintre conștient, inconștient și preconștient. Așa cum aprecia Ursula Șchiopu, pentru psihanaliză există două niveluri de condiții: *nivelul manifest* (rațional, conștientizat) și *nivelul emoțional* (de profunzime, neconștientizat).

Psihanaliza diferă de celelalte curente prin premisele sale și prin abordarea acestora. Teoria psihanalitică a pătruns, influențat și invadat cultura psihologică, științifică și populară.

Părăsind laboratorul și utilizând interviuri clinice, Freud a dobândit înțelegerea gândurilor umane, emoțiilor și comportamentului pacienților săi. El a ajuns să aprecieze că impulsurile ascunse, în special cele sexuale și impulsurile agresive sunt mai influente decât gândirea conștientă în determinarea comportamentului uman.

Freud a afirmat că o mulțime de procese mentale sunt în întregime neobservabile chiar de organismul în care au loc, acest fapt însemnând că nu există un acces prin introspecție la toate procesele cognitive, afective, motivaționale și volitive.

Freud a dezvoltat metoda psihanalizei - considerată de el creația sa- pentru a explica și trata comportamentul bolnavilor psihici incurabili.

Ca metodă psihoterapeutică, psihanaliza are ca scop ajutorarea pacienților în descoperirea multora dintre conflictele interioare și găsirea celor mai bune și accesibile căi pentru a-și putea exprima dorințele și nevoile.

Terapia psihanalitică este un proces de lungă durată (ani mulți uneori) până la completa vindecare a pacientului.

Observând efectele nocive ale unor evenimente traumatice aparent uitate, S. Freud a stabilit o legătură între acestea și simptomele manifeste care l-au convins de existența unui **inconștient dinamic**. Simptomele nevrotice au sens, le putem înțelege cu condiția de a depăși anumite rezistențe în spatele cărora se află inconștientul. Pentru a izbuti acest lucru, Freud a practicat pe rând: hipnoza, sugestia (a-ți aminti trecutul), metoda asocierii libere (a spune tot ce-ți trece prin minte), metoda analizei viselor și a unor reacții automate în aparență neînsemnate. Subiectul colaborează astfel la tratamentul său. Descoperirea inconștientului nu se face prin efracție ci printr-un lung drum voluntar, în cursul căruia pacientul învață să-și controleze

emoțiile. Numai după ce și-a abandonat rezistențele el reușește să-și înțeleagă motivațiile comportamentului și poate deveni stăpânul conduitei lui. Cura psihanalitică, un fel de reeducare psihologică, care constă în convorbiri de 3 – 5 ori pe săptămână, câte 45 – 50 de minute timp de aproximativ doi ani nu poate fi întreprinsă decât dacă sunt îndeplinite anumite condiții, importante fiind:

- Voința pacientului de a se însănătoși;
- Un nivel intelectual și cultural suficient pentru a fi capabil să tragă singur concluzii practice pe parcursul tratamentului.

Psihanaliza acordă o deosebită importanță experiențelor copilului din primii ani de viață și relațiilor ce se stabilesc între el și părinți, între el și frați. Psihanaliza privește experiențele psihice ale individului uman din trei unghiuri diferite:

- dintr-un punct de vedere dinamic (conflict între forțele existente);
- dintr-un punct de vedere economic (cantitatea de energie cheltuită);
- din punct de vedere al structurii personalității.

1.3. Teoria lui Freud afirmă următoarele principii:

1. - Orice conduită tinde să suprimă o excitare neplăcută, (**principiul plăcerii**)

- Lumea exterioară impune anumite condiții de care trebuie să ținem seama, (**principiul realității**)

- Experiențele marcante au tendința de a se reproduce (**cerința imperioasă de reproducere**).

2. Aparatul psihic se compune din trei instanțe: **Sinele** (Id), **Eul**(Ego)și **Supraeul** (Superego)

- **Sinele** cuprinde totalitatea impulsurilor primare supuse principiului plăcerii, acesta conține tot ce este ereditar, dat la naștere, instinctele.

- **Eul** are funcția să rezolve conflictele între impulsuri și realitatea exterioară sau între Sine și Supraeu.

- **Supraeul** – este conștiința morală (eul moral).

După 1923, Freud a scris și despre un **Eu Ideal** care, spre deosebire de Eu (omul așa cum este el) prezintă omul așa cum ar trebui să fie, modelat de o cenzură morală puternică.

Psihanaliza a fost denumită știința explicativă a comportamentului uman și a furnizat ipoteze fecunde diferitelor științe ale omului: pedagogia, sociologia și antropologia.

Născută în afara câmpului universitar și fără a avea predecesori în psihologia sistematică, psihanaliza a beneficiat de o aură a noutății absolute. Marea sa popularitate este legată atât de reevaluarea și reconsiderarea rolului inconștientului în viața psihică cât și de faptul că teoria sa este construită cu număr redus de idei cheie și principii, dintre care amintim: determinismul psihic, structura internă, energia mentală, conflictul psihic.

1. **Determinismul psihic** – ca principiu presupune afirmarea faptului că tot ce se întâmplă în psihicul uman are o cauză care poate fi descoperită. Ca urmare, psihanaliza nu lasă loc nici unui accident, miracol sau vreunei voințe libere; orice comportament oricât de straniu ar fi, poate fi explicat. Totul depinde de abilitatea de a ajunge la cauzele ascunse ale aceluiași comportament. Actele ratate, visele și boala mentală sunt exemple de procese psihice neglijate sau superficial tratate de alți psihologi dar cărora el le-a aflat explicația.

2. **Structura internă** – conform concepției lui Freud, psihicul este structurat pe 3 nivele denumite:

a) Id (inconștient);

b) Ego (conștiința individuală) a cărei principală trăsătură este raționalitatea și care mediază raporturile psihicului cu realitatea externă;

c) Supraego (conștiința socială) al cărei conținut îl reprezintă norma morală și idealul moral.

3. **Energia mentală** – un alt concept cheie al psihanalizei presupune că psihicul ca mecanism necesită un anumit tip de energie pentru a funcționa. Acest tip de energie este numit de Freud energie psihică sau libido și principala ei sursă este Id-ul deoarece majoritatea vieții noastre psihice este inconștientă.

4. **Conflictul psihic** este ultima idee de care ne ocupăm aici. Nu trebuie uitat că Freud a fost un medic care a avut de-a face în principal cu cazuri de boală mintală. Ca urmare viziunea lui asupra vieții psihice a extins-o și asupra omului sănătos. Conform psihanalizei, cele 3 niveluri ale psihicului se află într-un permanent conflict, viața psihică normală fiind doar o prelungită stare de armistițiu între forțele trimise în luptă de cele 3 instanțe psihice. Cel mai puternic este Id-ul care nu știe decât să vrea să dorească și principalul lui inamic este Supraego-ul care pe baza normei morale de origine socială interzice multe din dorințele inconștientului declanșând conflictul. Prins între două forțe, Ego-ul încearcă medierea conflictului. Reușita lui se numește compromis și prin compromis viața psihică se poate desfășura sub aparența normalității. Fiind cea mai fragilă structură psihică, Ego-ul poate rata concilierea dintre cele două forțe. Poate fi strivit și rezultatul este boala psihică și o victorie în favoarea inconștientului.

Contribuții ale freudismului

1. Freudismul "cu toate metamorfozele sale", aprecia I.Mânzat (p.72), a rezistat până în zilele noastre fiind cel mai longeviv curent din istoria psihologiei.
2. A orientat psihologia spre studiul inconștientului.
3. A elaborat principiile psihologiei dinamice a personalității și înțelegerea personalității ca un sistem dinamic având o structură bio-psiho- socială.
4. Freud a introdus conceptul de determinism intrapsihic și dialectică subiectivă.
5. A elaborat psihanaliza - concept înțeles în mai multe ipostaze:
 - metodă de tratament;
 - procedeu de cercetare;
 - cale fundamentală a intuițiilor psihologice.
6. Freud a demonstrat că afectivitatea este factorul esențial al vieții noastre cotidiene (mai mult ca inteligența).
7. A. Roback (1964) aprecia: "revoluția freudiană este o revoluție intelectuală și o revoluție a existenței care a creat o nouă imagine asupra omului". Alți specialiști au afirmat că freudismul a avut în psihologie impactul de răsturnare copernicană ce a zguduit lumea.
8. Freudismul a stimulat căutarea de noi modele de cunoaștere a personalității (s-au elaborat testele proiective – T.A.T., Szondy, Rorschach). Metoda asociațiilor libere fără critică a fost utilizată de primul creatolog – Alex Osborn în elaborarea brainstormingului.
9. Lansarea în 1898 a termenului de **metapsihologie** prin care Freud încearcă să-și caracterizeze sistemul prin introducerea metafizicii în psihologie și încearcă totodată să ridice psihanaliza la rangul de teorie a culturii.

Limite ale freudismului

1. Datorită suprasolicitării principiului determinismului sexual se viciază psihanaliza, freudismul nu lasă loc de inițiativă individului să lupte singur pentru redresare.
2. Metoda psihanalizei trebuie combinată cu alte metode de psihoterapie care să conducă pe subiect spre autocontrol și autorealizare.

Capitolul. VIII

BEHAVIORISMUL

SAU PSIHOLOGIA COMPORTAMENTULUI

(a doua forță în psihologie)

Timp îndelungat psihologia a fost considerată o știință a stărilor de conștiință și de aceea singura metodă aplicabilă mult timp a fost introspecția. În opoziție cu această teză, ca o reacție la introspecționism, la începutul secolului XX s-a afirmat o nouă doctrină (pragmatică, comportamentalistă) - **behaviorismul**. Acest curent, promovat de lucrările lui John.B. Watson (1878 - 1958) și Edward.L Thorndike (1874 – 1948), reprezintă o abordare comportamentală a activității psihice, schema S-R respingând variabila intermediară dintre Stimul și Răspuns.

Actul de naștere al behaviorismului îl reprezintă articolul „*Psihologia văzută de un behaviorist*” publicat în 1913 în Revista de psihologie americană, de John Watson. El își prezintă pe larg concepția în lucrarea „*Behaviorism*” (New York, 1925). Denumirea curentului provine de la termenul englezesc "behavior" care înseamnă comportament, de unde și denumirea de Teoria comportamentului.

Această contramișcare inițiată în psihologia Nord Americană, reflectă caracterul american cu aspectele sale practice, așa zis „cu picioarele pe pământ”.

John Broadus Watson (1878 – 1958), figură marcantă a concepției comportamentaliste, supranumit și „părintele behaviorismului”, a fost profesor la Universitatea John Hopkins (din 1908 până în 1920). A fost considerat principalul teoretician al behaviorismului și s-a opus cu vehemență introspecționismului lui Wilhelm Wundt. A acordat mare importanță lucrărilor lui Pavlov și bazat pe acestea, împreună cu soția sa, a realizat cercetări experimentale referitoare la condiționările emoționale (de ex. a studiat frica unui copil de 11 luni).

În concepția lui Watson, emoțiile sunt comportamente. În 1930 el dezvoltă „Teoria metrică a gândirii”, arătând că gândirea este o activitate complexă care mobilizează întreaga organizare corporală. Principalele sale opere sunt: „Behavior”, „Behaviorism” (1925).

Lui Watson i se părea că vechii psihologi au încercat să studieze ceva ce era prea vag și subiectiv, poate prea „ireal”, pentru a fi un subiect adevărat pentru o cercetare științifică. Întrebările pe care și le punea el erau: Ce este acest lucru care se numește „minte”? Cum putem să ne bazăm pe afirmațiile introspecționiștilor despre ce se întâmplă în mințile lor, inobservabile pentru noi? Ce faceam atunci când introspecționiști diferiți fac afirmații contradictorii, fiind supuși aceluiași stimul?

Watson susținea că, pentru ca psihologia să devină o știință autentică, este necesar ca ea să se concentreze asupra unui fapt definit, care să poată fi observat în mod direct de către toți investigatorii interesați. Astfel, în viziunea sa, studiul adevărat al psihologiei ar fi trebuit să se ocupe de comportament. Watson afirma că psihologia în viziunea comportamentalistă, este „o ramură experimentală pur obiectivă a cărui scop este predicția și controlul comportamentului, iar introspecția nu formează o parte importantă în metodele sale”. (Darley J.M, Glucksberg S., Kinchla R.A 1991).

Așadar, pentru comportamențiști obiectivul psihologiei era să descopere factorii determinanți ai comportamentului: Ce stimuli produc respectivele răspunsuri observabile? Cum se modifică relațiile între stimuli și răspunsuri, odată cu experiența?

Comportamentalismul era adecvat în special studiului învățării. Într-un experiment comportamentalist tipic, când un animal făcea o anumită acțiune (dădea un răspuns), acest răspuns era urmat rapid de o porție de mâncare (un întăritor) și cercetătorii observau și măsurau devierile în rata de răspunsuri a animalului.

Gândiți-vă să puneți un sobolan (cobai) căruia îi este foame într-un labirint. El alege un drum, apoi ajunge la sfârșit unde poate să aleagă să meargă spre dreapta sau spre stânga. Dacă în mod repetat în cazul în care șobolanul o ia la dreapta este recompensat cu mâncare acesta va

învăța să o ia la dreapta în acel loc, cel puțin dacă îi este foame. Dar ce gândește șobolanul atunci când o ia la dreapta? „hmm, ultima oară când am fost în această situație și am luat-o la dreapta mi s-a dat ceva de mâncare; cred că o să încerc asta încă odată”.

Vi se pare ridicol să ne transpunem în „mintea” unui șobolan? Așa a părut și pentru J.B. Watson, dar el a fost rugat să considere această întrebare ca pe o cerință pentru doctoratul său pe care l-a primit la Universitatea din Chicago în 1903 – „*The Animal Education*”.

Funcționalismul era peste tot în țară și dominant în acea perioadă iar la Universitatea din Chicago funcționaliștii erau acceptați cu concepția fluxului de conștiință precum și cu cea a comportamentul public (deschis). Watson s-a oprit la eforturile introspective ale funcționaliștilor în a studia conștiința, în special conștiința animalelor inferioare. El pretindea că dacă psihologia este o știință naturală la fel ca fizica și chimia, trebuie să se limiteze la comportamente sau elemente observabile, măsurabile, nu trebuie să se ocupe cu „elemente de conștiință” care erau accesibile doar organismelor care le trăiau (încearcă, experimentau).

Watson a fost de acord cu atenția funcționaliștilor asupra importanței învățării, însă a sugerat că psihologia se referă la învățarea unor răspunsuri măsurabile la stimulii mediului și a luat experimentele de laborator făcute de I.P. Pavlov în Rusia ca model.

Pavlov a descoperit următorul fapt: câinii învață să saliveze când sună un clopoțel, dacă sunetul acestuia a fost asociat în mod repetat cu operația de hrănire. El a explicat salivarea în termeni de condiții de laborator sau condiționare care au dus la aceasta și nu în termeni ai proceselor mentale, imaginare a câinilor. Mai mult, răspunsul pe care a ales să-l studieze (adică salivarea) era un efect ce putea fi măsurat cu instrumente de laborator. Era absurd a încerca să se determine ce gândește un câine sau o persoană, în aceste condiții.

Watson a predat la Universitatea „John Hopkins” în 1908, unde comportamentalismul a prins rădăcini și în curând a devenit curentul cel mai ferm din psihologia americană.

Burrhus Frederick Skinner (1904 – 1990), psiholog la Universitatea Harvard a introdus conceptul de întărire (consolidare) în comportamentalism. Organismele, susținea el, învață să se comporte în anumite moduri deoarece au fost întărite în a face aceste lucruri. El a demonstrat de asemenea că animalele de laborator vor avea comportamente variate simple și complexe din cauza întăririi. Mulți psihologi au adoptat ideea că în principiu se poate explica comportamentul uman complex ca o însumare de învățări prin întărire. (Darley M. J., Glucksberg S., Kinchla R.A, 1991)

Pentru J.B. Watson psihologia trebuie să se definească drept știința comportamentului. În loc să se bazeze pe conștiință și pe introspecție, ea ar trebui să-și limiteze studiul la observarea organismului într-o situație dată. Într-adevăr, singurele elemente susceptibile să fie obiectul unei cercetări științifice sunt cele observabile, ale comportamentului verbal și motor, care este întotdeauna adaptativ. Organismul supus unei acțiuni tinde să neutralizeze efectele acesteia, fie acționând asupra obiectului care o produce, fie modificându-se el însuși. Raportând aceste conduite la stimuli, pare deci posibil să se stabilească legile datorită cărora putem prevedea reacțiile unui individ la o „excitație” cunoscută, sau să deducem natura unui stimul pornind de la observarea unei reacții. Cheia de boltă a acestui sistem este reflexul condiționat (menționat anterior), instinctele înseși fiind reduse la o serie de reflexe înlănțuite. Totul este învățare, chiar și expresiile emoțiilor comportamentale putând fi modificate prin educație.

Behavioriștii au studiat comportamentul animalelor, al nou născuților și al copiilor mici. Pornind de la observațiile făcute la noul-născuți, Watson a considerat că poate afirma că la începutul vieții există trei emoții fundamentale: frica, furia și dragostea, acestea regăsindu-se extrem de diversificate, ca efect al condiționării și la omul adult. În realitate această aserțiune este eronată, așa după cum au demonstrat-o cercetările ulterioare. În primele zile de viață, ființa omenească răspunde la stimuli într-un mod nediferențiat, iar mai târziu prin plăcere sau neplăcere și în sfârșit, sub influența maturizării organice, își fac apariția succesiv, furia, dezgustul, frica, gelozia etc.

Poziția inițială a behavioriștilor, care voiau să reducă faptul psihologic la cuplul stimul – răspuns, este astăzi depășită. Noi doctrine, neobehavioriste, foarte influente în SUA și Anglia, i-au succedat, păstrând ideile de bază ale teoriei lui Watson: obiectivitatea și importanța mediului.

Idei behavioriste (comportamentaliste) apar în aceeași perioadă cu cele din America și în Europa (Germania, Franța, Rusia). Behavioriștii pun accent pe mediul înconjurător în formarea omului, acordând un rol minor trăsăturilor ereditare.

Behaviorismul influențează gândirea psihologică mondială timp de patru decenii (din 1913 până în 1950). Este curentul cu cea mai mare longevitate și cu cea mai puternică influență, la concurență cu psihanaliza, din istoria modernă a psihologiei.

Fundamentul filosofic al behaviorismului este Pragmatismul american inițiat de **Charles Sander Pierce** (1839 – 1914) și **John Dewey** (1859 – 1952). Cuvântul pragmatism vine de la "pragma" (gr.) care înseamnă acțiune.

Pragmatismul a fost influențat de pozitivism, de voluntarismul lui Friedrich Nietzsche (1844 – 1900), iar ulterior de bergsonism (Henri Bergson (1859 – 1941). Adevărul este identificat cu utilul, adică este adevărat ceea ce se dovedește a fi avantajos. (nu ceea ce concordă cu realitatea).

Comportamentul este ansamblul de reacții obiectiv observabile la stimuli obiectivi observabili, definiție dată de J. Watson (1913)

Henri Pieron (1881 – 1964) introduce noțiunea de comportament în limbajul psihologic francez în 1907, cu 6 ani înaintea lui J. Watson (dar nu se dezvoltă curentul).

Idei înrudite behaviorismului au fost dezvoltate în Rusia de J. M. Secenov (1829 – 1905), reluate J.P. Pavlov, dar sub interpretare fiziologică. Conceptul de comportament s-a dezvoltat și corectat prin cercetările behavioriștilor. El a devenit un fundament epistemologic care a permis calificarea psihologiei ca „știința a comportamentului” (aproape jumătate de secol).

1. Reprezentanți și orientări mai importante în behaviorism

Behaviorismul clasic studiază comportamentul animal sau uman, după schema stimul-răspuns (S-R). Reprezentanți au fost: John. B. Watson, Edward. L. Thorndike și B. E. Skinner, care dezvoltă behaviorismul prin condiționarea operantă în cadrul unei concepții proprii numită „analiza experimentală a comportamentului” .

1.1. Neobehavioriștii

Neobehaviorismul introduce variabila intermediară (motiv, emoție) între stimul și răspuns. Reprezentanți importanți au fost:

Clarck Leonard Hull (1884-1952) –care a elaborat metoda ipotetico-deductivă , a inventat conceptele „Drive-impuls” și „Habitude”, obicei și deprindere și a scris lucrările: „Principiile Behavioriste”, „Esența Behaviorismului”și „Sistemul Behaviorist”

Edward Chace Tolman (1886-1959) – care a dezvoltat Teoria variabilei intermediare (motiv, cognitiv) , a introdus conceptul de "comportament intențional" (Purpose Behavior) și a relevat că întăririle nu decurg automat ci sunt transmise cognitiv prin formarea așa numitelor hărți cognitive (cognitive maps).

Charles. E. Osgood (1957) are cercetări în domeniul învățării.

Stanley.G. Hall are cercetări în învățare.

Se delimitează două direcții în behaviorism: behaviorismul metodologic și behaviorismul teoretic. Cognitivismul contemporan, cibernetica și inteligența artificială asimilează selectiv numai behaviorismul metodologic.

Contribuții:

1. Utilizează metode științifice obiective în studiul comportamentului (experimentul)
2. Evidențiază accesul la evenimente și reacții observabile în opoziție cu încercările introspectivă anterioare.
3. Prin behaviorism psihologia își consolidează prestigiul ca știință, câștigă încrederea oamenilor de știință din celelalte domenii.
4. Behaviorismul lărgeste sfera psihologiei, incluzând studiul comportamentului animalelor, ca o cale de a învăța mai multe despre oameni.
5. Behavioriștii au contribuit la dezvoltarea psihologiei experimentale și au introdus rigoare științifică și control obiectiv în cercetare.
6. Cercetătorii behavioriști au avut mari contribuții asupra cercetării experimentale a învățării.
7. Behaviorismul și dezvoltările sale au pus în circulație foarte multe probleme interesante, apărând chiar și psihoterapii comportamentale. Începând cu anul 1957, behaviorismul se amestecă și se combină din ce în ce mai mult cu gestaltismul și alte curente psihologice.
8. Contribuie la apariția unor terapii comportamentale.

Limite:

Behaviorismul a ignorat cercetarea conștiinței considerând o asemenea preocupare ca fiind „misticism”.

H. Pieron (1959) arată că „psihologia comportamentului este o psihologie fără conștiință” este o psihologie obiectivă. V. Pavelcu (1972) aprecia de asemenea că în psihologia behavioristă corpul înlocuiește sufletul.

„Diferențele dintre animal și om încep să fie neglijate: în behaviorismul clasic, lumea subiectivă a omului este amenințată, randamentul și acțiunea primează asupra libertății interioare și a meditației, limita esențială a behaviorismului este faptul că a ignorat conștiința și lumea subiectivă a omului”. (Mînzat I, 1994).

Putem spune că abordând behaviorismul, psihologia a făcut ceea ce a prescriș Watson. Argumentele sale aveau o forță enormă, nu atât pentru logica lor, ci mai ales pentru vasta expansiune și obiectivitate a cercetării psihologice experimentale pe care perspectiva comportamentalismului o încuraja. Mai mult, existau și dezvoltările provocate de rezultatele slabe ale primilor introspecționiști. Oricare ar fi fost motivele, din anii 1920 până în anii 1950, vasta majoritate a psihologilor americani au fost de acord cu teoria lui J.Watson privitoare la faptul că psihologia este știința comportamentului; mintea, conștiința și procesele mentale tindeau a fi ignorate în cercetarea psihologică. Behavioriștii pur și simplu au accentuat simplitatea metodologică a studiului comportamentului observabil și a principiilor observabile ce rezultau dintr-un astfel de studiu.

Dacă freudismul a încercat să construiască o psihologie fondată pe inconștient, behaviorismul a încercat să edifice o psihologie fără conștiință.

„Atât pentru freudiști cât și pentru behavioriști, conștiința este o jalnică iluzie, o autoînșelare care trebuie împrăștiată cât se poate de repede. De aceea, behavioriștii ca și adepții psihologiei freudiene, protestează în egală măsură împotriva înțelegerii psihologiei ca știință a conștiinței. Ei diferă numai prin aceea că se debarasează de conștiință prin procedee diferite”. (M.Ralea și C. Botez, p.532)

„Scopul cercetării psihologice este cunoașterea acelor date și legi astfel că dacă stimulul este dat, psihologia să poată prezice răspunsul care va avea loc, și, pe de altă parte, dacă răspunsul este cunoscut să se poată specifica natura stimulului care l-a activat”. (J.B.Watson – „Psihologia din punctul de vedere al unui behaviorist”, 1913).

Behavioriștii accentuează rolul mediului înconjurător în formarea naturii umane și acordă un rol minor trăsăturilor. Promovează acțiunea (randamentul, performanța) și blochează meditația, introspecția.

Capitolul. IX

PSIHOLOGIA UMANISTĂ

1. Curentul umanist: condiții de apariție, reprezentanți, caracterizare
2. Contribuția lui C.R. Rogers la afirmarea psihologiei umaniste – concepte fundamentale, viziunea asupra persoanei
3. Contribuții ale psihologiei umaniste la afirmarea psihologiei științifice

1. Condiții de apariție

- Psihologii care se înscriu în curentul umanist s-au ridicat prin scrierile lor împotriva celor două curente deja existente: psihanaliza și behaviorismul, ale căror limite le-am discutat deja.
 - Psihanaliștii își focalizează atenția și cercetările pe inconștient
 - Behavioriștii reduc totul la comportament și reacții eludând conștiința.
- Psihologii umaniști, susținuți și de datele psihologice acumulate până la ei, de știința psihologiei dar și de filosofie și științele biologice și fizice au plasat în prim plan omul, faptele sale, experiența sa, cultivând încrederea în om și posibilitatea devenirii sale.
- Reprezentanți: Abraham Maslow (1908 - 1970), Carl Ransom Rogers (1902 - 1980), Erich Fromm (1900 - 1980), Vasile Pavelcu (1900 - 1983).

1.1. Curentul umanist

Accentul principal în orice teorie a personalității este conceptul „Eului”. Eul (Self) se referă la experiența internă individuală proprie și evaluările subiective. Teoriile umaniste sunt destul de variate, dar utilizează un număr de teme de bază.

1. Ele înlătură (resping) teoria care susține că trăsăturile sau motivațiile inconștiente și conflictele sunt foarte importante în dezvoltarea personalității, argumentând că ființele umane sunt înzestrate cu liberă voință și liberă alegere, cu capacitatea de a decide și alege liber.
2. Similar, ele resping ideea că forțele mediului sunt determinanți majori ai personalității, indivizii fiind văzuți ca ființe umane capabile de experiențe unice bazate pe propriul punct de vedere asupra lumii și eului.
3. Multe teorii umaniste reliefează că oamenii au impulsuri pozitive de a crește și a-și realiza potențialul lor propriu până la împlinire deplină. Cercetările umaniste sunt fenomenologice. Aceasta înseamnă că pentru fiecare din noi nu există o lume obiectivă ci există numai experiența noastră subiectivă cu privire la lume sau numai lumea noastră subiectivă care depinde de conceptul nostru de eu, atitudinile și valorile proprii.
4. Umaniștii argumentează că pentru a înțelege personalitatea cuiva trebuie să știm cum percepe el lumea. Trebuie găsită o cale de a "te așeza în pantofii altei persoane chiar și numai pentru un moment" (după Dworetzky I. P., 1988).
5. Conceptul de autoactualizare este de bază în înțelegerea umanistă a personalității. Autoactualizarea (actualizarea sinelui) este percepția umanistă că oamenii se îndreaptă în direcția dezvoltării depline a potențialului lor, în special a potențialului lor emoțional (Maslow, 1954). Acest concept cu privire la ființa umană derivă în parte din lucrările lui Alfred Adler.

Concepția lui Adler este considerată ca o tranziție de la teoriile psihanalitice, predominante în timpul activității lui Freud, la punctul de vedere umanist modern.

În acord cu punctul de vedere umanist cu privire la dezvoltarea personalității nu există o cale simplă de a atinge o viață mai creativă și împlinită.

Cunoscând calitățile oamenilor care și-au împlinit potențialul lor sau imitându-i, nu înseamnă că îți actualizezi și împlinești propriul potențial. Autoactualizarea este mai mult o explorare zilnică, un drum, o cale de viață, decât un scop final (drumul contează, țelul e cuprins în drum).

Psihologii umaniști se întreabă cum putem noi cunoaște calitățile și caracteristicile pozitive ale oamenilor concentrându-ne atenția asupra bolilor mentale. Ei consideră că trebuie studiate principiile sănătății mentale, puterile și virtuțile umane. Trebuie să cunoaștem, să studiem ce au oamenii mai bun, sănătos, frumos nu ce au ei mai rău.

Ființele umane sunt prea complexe pentru a fi bine înțelese, cunoscute profund prin metodele behavioriste (care ne oferă o imagine mecanicistă a omului).

Psihologii umaniști accentuează virtuțile, aspirațiile, voința liberă și împlinirea deplină a potențialităților omului. Ei prezintă o imagine optimistă a naturii umane descriind oamenii drept ființe creative, active, orientate spre autoactualizare, creștere și dezvoltare. Oamenii au posibilitatea libertății de alegere în crearea propriului eu.

Este natural și inevitabil pentru o ființă umană să crească, să meargă înainte, să fie conștientă de selful său, să faciliteze și să influențeze propria creștere.

1.2. Ce este psihologia umanistă?

Psihologia umanistă este una din cele patru forțe (orientări majore) ale psihologiei. Momentul impunerii sale a fost în anul 1950, odată cu publicarea unor cărți importante (A. Maslow, 1954, 1959, 1962, Ch. Buhler, 1962, C. Rogers, 1961, 1970, V. Pavelcu, 1943 "Caracterele Afectivității") și apariția Jurnalului de Psihologie Umanistă, fondat în 1961 (Journal of Humanistic Psychology).

1.3. Relațiile cu Psihologia Existențialistă

Se apreciază că mișcarea psihologiei umaniste este strâns legată de dezvoltarea psihologiei filozofice, în special psihologia existențialistă.

Psihologia existențialistă este bazată filozofic pe înțelegerea faptului că fiecare persoană are acces la experiența sa imediată.

Existențialiștii (S. Kierkegaard, R. May, etc) îi încurajează pe psihologi:

1. Să găsească lumea interioară a fiecărei persoane, să înțeleagă cum trăiesc oamenii și experiențele ființării lor în lume. (Heidegger) - Persoana și lumea sunt un concept unitar. Nu există două lumi personale la fel și nici o persoană nu poate fi definită sau înțeleasă independent de lumea sa interioară.

2. Să evalueze experiența umană a conștientului și responsabilitatea personală. (Fromm, 1963)

Libertatea umană este definită nu ca libertate fără responsabilitate, ci libertatea de a accepta responsabilitatea.

Înzestrarea (baza) ereditară, impulsurile, instinctele și mediul social pot limita sfera de acțiune a libertății umane dar ele nu pot acoperi în întregime capacitatea umană de a face opțiuni. În timp ce baza genetică nu permite omului să zboare ca păsările, un om poate transcende aceste limite prin învățarea să zboare, să plutească.

Psihologii umaniști au fost influențați de conceptele existențialiste despre înțelegerea subiectivă și responsabilitatea personală. Ei pun accentul pe capacitatea unică a fiecărui individ de autoactualizare și creștere personală și de asemenea acordă mare importanță (în raport cu alte teorii ale personalității) studierii creativității și autenticității. În contrast cu reprezentanții teoriei învățării, psihologii umaniști nu cred că ființa umană își începe viața ca o coală albă de hârtie pe care societatea scrie textul ei cultural.

Similar lui Fromm și Jung, umaniștii văd scopul vieții fiecărei persoane în actualizarea puterii lui ca neascunse și inerente, prezente în natura umană. Ei accentuează unicitatea experienței umane incluzând alegerea, decizia, relațiile interpersonale, intențiile, scopurile și experiențele transcendente sau spirituale.

O caracteristică majoră a psihologiei umaniste este abordarea fenomenologică a cunoașterii și înțelegerii. Fenomenologia se referă cu privire la înțelegerea realității ca percepție a indivizilor în ei, într-o manieră ce este liberă de preconcepții. Se apreciază că singura realitate pe care oricine o percepe este subiectivă și personală, nu obiectivă. "Singura realitate pe care eu pot să o cunosc este lumea așa cum o percep și o experimentez eu în acest moment. Sigura realitate pe care eu o pot cunoaște este aceea pe care o percep și o experimentez în acest moment. Și singura certitudine este aceea că cei care percep realitatea sunt diferiți. Există atâtea lumi reale câți oameni există." (C.Rogers, 1980, p. 102)

Cu toate că experiența personală este subiectivă, nimic nu este mai real pentru individ la un anumit moment decât aceasta. Ca urmare, C. Rogers include în scrierile sale expresii ca: "real pentru mine", "bazat pe experiența mea". O persoană nu poate decide în ce mod să se comporte alte persoane sau să-și trăiască viața lor. Rezultă de aici că fiecare persoană trebuie să-și asume responsabilitatea pentru propriile decizii.

Din punct de vedere al adevărului științific, abordarea fenomenologică are implicații particulare pentru studierea persoanei. Din punct de vedere fenomenologic, baza pentru întreaga experiență umană este interpretarea. Ființa umană atașează imediat un înțeles unic fiecărei informații pe care o primește prin simțuri, ceea ce face ca aceleași fenomene fizice să difere de la individ la individ. Dacă dorim să înțelegem o persoană, trebuie să găsim în interiorul ei lumea ei de interpretare.

Ca urmare, psihologia existențială și umanistă este mai puțin interesată în studiul comportamentului ca un eveniment cu bază neurologică și mai mult ei cercetează înțelesul pe care fiecare persoană îl percepe.

Conceptele de stimul - răspuns, caracteristice pentru psihologia behavioristă sunt considerate prea simpliste deoarece presupun că evenimentele din mediu au un impact similar asupra tuturor persoanelor. Datorită înțelegerii acordate persoanei, umaniștii încearcă să-și valideze datele teoretice mai degrabă prin experiențe subiective decât prin criterii obiective cum sunt: metodele statistice, testele, experimentele.

Psihologii umaniști pun accent pe o abordare idiografică crezând că înțelesul deplin va veni de la înțelegerea cazurilor individuale. Cum spunea Rogers, "ce este mai personal este mai general".(1961, p.26)

Teoria umanistă a fost criticată în mai multe temeuri:

1. Oamenii au argumentat: concentrându-ne asupra percepției de sine și evaluării subiective nu putem să explicăm cauzele comportamentului individual (Srnith, 1950).
2. În al doilea rând umaniștii au fost criticați că și-au concentrat explicațiile prea ușor asupra individului și au ignorat problemele mediului care pot cauza disconfort și dizarmonie.
3. În al treilea rând umaniștii au fost puternic criticați deoarece punctul lor de vedere nu poate fi demonstrat prin experimente riguroase. Este o evidență foarte mică pentru a susține afirmația umanistă că ființele umane sunt pozitiv impulsionate către autoîmplinire și posedă o voință liberă. Teoria umanistă cu privire la personalitate nu a avut mare succes în predicția comportamentului uman de-a lungul unei largi arii de circumstanțe sau situații, o problemă asemănătoare altei teorii.

2. Reprezentanți ai psihologiei umaniste

Abraham Maslow (1908-1970) s-a născut la New York, fiind fiul unor emigranți din Rusia. După studii strălucite, ajunge profesor și predă psihologia la Universitatea Wiscousin, Brooklyn College și la Brandeis University.

În 1968 a fost ales președinte al Asociației Psihologilor Americani. Contribuțiile lui principale sunt Teoria asupra motivației umane și concepția cu privire la om și la trebuințele lui. Omul este antrenat în activitatea lui de o serie de trebuințe. Aceste trebuințe, pe parcursul satisfacerii lor, se supun unor anumite legități.

Trebuințele de actualizare a sinelui, cognitive, estetice și cele de concordanță sunt implicate în creșterea și definirea umană și au fost numite de către autor *trebuințe de creștere*. Ele se deosebesc de *trebuințele de deficiență*, nu numai prin nivelul intensității lor ci și prin alte caracteristici:

- apariția lor în evoluția umanității sub aspect filogenetic și ontogenetic este mai târzie față de trebuințele de bază
- comportamentul de satisfacere a trebuințelor de creștere este mai complicat și presupune existența mai multor condiții sociale, economice și politice decât satisfacerea nevoilor de hrană.
- actualizarea de sine acționează pe termen lung, menține tensiunea în interesul scopurilor îndepărtate și de multe ori de neatins.
- trebuințele de creștere sunt rezultatul evoluției culturale a omenirii și cu cât o trebuință este mai înaltă în ierarhie, cu atât ea este mai specific umană.

Persoanele care nu își utilizează comportamentul propriu se simt nemulțumite, frustrate, neîmplinite.

Pentru ca actualizarea sinelui să fie posibilă, Maslow a elaborat unele precondiții:

- eliberarea de constrângerile impuse de alții.
- persoana nu trebuie să fie distrasă de preocuparea pentru hrană, securitate, dragoste etc.
- să fie sigură de capacitățile sale (autocunoaștere), de familia sa, de grupul de apartenență.
- persoana trebuie să se autocunoască foarte bine, să-și evalueze puterile, slăbiciunile, viciile și virtuțile pentru a ști ce are de împlinit și de actualizat.

Cauzele pentru care nu se atinge actualizarea sinelui (Maslow spunea ca numai 1% din populație poate atinge actualizarea sinelui) sunt:

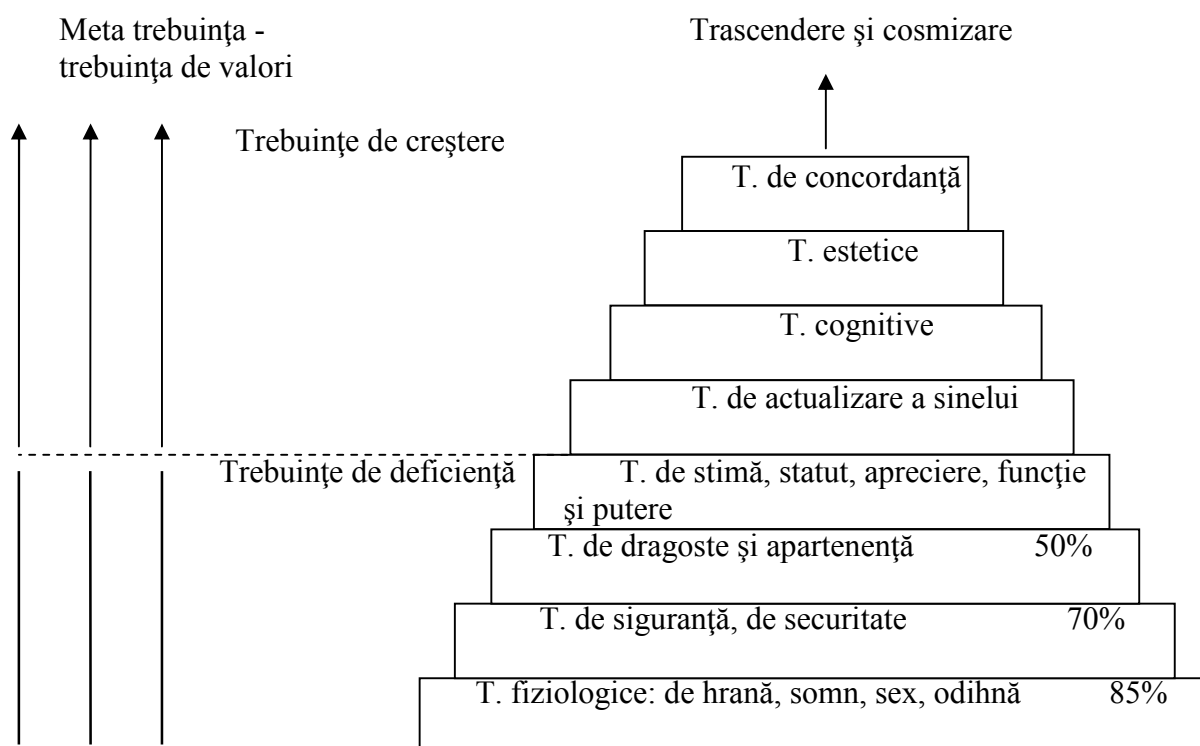
- fiind cea mai înaltă din ierarhie tendința de actualizare este cea mai slabă și oprimată cel mai ușor
- propriile îndoieli despre capacitățile și abilitățile noastre sunt factori inhibitori
- trebuința de actualizare de sine cere efort, disciplină, autocontrol și muncă din greu.
- experiențele cruciale din copilărie pot inhiba sau stimula orientarea persoanei spre autoactualizare.

Caracteristici ale “persoanei înalte” sau autoactualizării de sine:

1. Perceperea realității la un grad înalt de eficiență
2. acceptare a lor, a altor oameni și a naturii în general fără să încerce sau să falsifice, să disimuleze imaginea lor
3. Propriile slăbiciuni și imperfecțiuni nu le produc complexe.
4. Dispun de spontaneitate, simplitate și naturalețe.
5. O trebuință de independență și autonomie
6. continuă prospețime a percepției.
7. Interesul social este prezent în comportamentul lor, ei manifestând simpatie și empatie pentru umanitate în general.
8. Autorealizatorii de sine tind să fie înalt creativi, manifestând inventivitate, originalitate și flexibilitate în toate aspectele vieții.
9. Prezintă rezistență la presiunea socială și culturală.
10. Au capacitatea de a se bucura de propria lume psihică înăscută.
11. Trăiesc experiențe de vârf, momente de extaz, de uimire, de revelație.
12. Posedă o structură democratică a caracterului.

Despre educație, Maslow spunea: “Trebuie să se dea copilului picătură cu picătură tehnicile de utilizat pentru a deveni capabil de autoactualizare a sinelui și împlinire totală”. Maslow a fost unul din principalii fondatori ai umanismului și a pus bazele psihologiei transpersonale.

Piramida Trebuințelor (A. Maslow)

**% - nivelul de satisfacere a trebuințelor

Carl Ransom Rogers (1902 - 1987) s-a născut la 8 ianuarie 1902 în Illinois, fiind al patrulea dintre cei șase copii ai familiei. Atmosfera de acasă a fost marcată de practici religioase fundamentaliste, contacte sociale restrânse și o fermă credință asupra muncii din greu.

Teoria personalității a lui Rogers este cunoscută ca teoria "selfului", deoarece ea pune accent pe autopercepția individuală a selfului și punctul de vedere personal asupra lumii. Rogers argumentează că noi dezvoltăm un concept de sine prin trei căi: prin experiența noastră asupra lumii, prin interacțiunile noastre cu alți oameni și prin ceea ce alții ne spun nouă. Noi ne construim viața noastră și noi toți suntem liberi să alegem drumul dezvoltării, decât să fim dependenți de forțele inconștiente și stimulii învățați. Rogers accentuează că fiecare persoană își împlinește idealuri prin comportamentul său și în mod pozitiv se orientează spre împlinirea de sine. Cauza majoră a unei proaste adaptări este percepția individuală că selful său (eul său) este în opoziție cu expectanțele personale sau scopurile (Rogers).

Carl Rogers este considerat cel mai reprezentativ pentru orientarea umanistă deoarece teoria lui a avut impact asupra multor specialiști chiar din alte discipline iar ideile lui au condus spre studii și cercetări mai sistematice fiind mai validate decât a altor psihologi umaniști.

Viziunea lui C. Rogers asupra persoanei - recunoaște influențe diferite între comportamentul uman și personalitate. El consideră că sursele biologice sau de mediu și din vasta arie a experiențelor care nu sunt conștiente (Freud, Skinner) nu sunt singurele care constituie întreaga poveste a personalității. Pentru Rogers, ca și pentru alți umaniști cea mai importantă influență în personalitate o are însăși persoana luată ca un tot incluzând conștiința individuală, libertatea deciziei, autodeterminarea și calitatea experiențelor de viață. Pe scurt, persoana este plasată prima. Pentru aceasta, teoria sau terapia lui C. Rogers se numește abordare centrată pe persoană a cărei ipoteză centrală este: indivizii au vaste

resurse interne pentru autoînțelegere și autodirecționare a comportamentului. Aceste resurse pot fi stimulate printr-un climat sau atitudini facilitatoare psihologic. Rogers diferă de Freud prin accentuarea asupra potențialului uman pozitiv. Dezvoltarea naturală a ființelor umane este către o împlinire instinctivă a posibilităților lor inerente.

Rogers a recunoscut că ideile sale au fost mult influențate de relațiile sale cu clienții din cadrul terapiei. El credea că aceste experiențe sunt reprezentative pentru toate relațiile umane. Relațiile psihoterapeutice sunt numai o instanță specială a relațiilor interpersonale în general și aceleași legi guvernează toate relațiile de acest fel.

El și-a susținut această credință scriind un număr de cărți foarte populare pe teme ca: libertatea de a învăța în educație (1969), grupurile de întâlnire (1970), ce înseamnă să devii partener de cuplu (1972) și impactul revoluționar al puterii personale (1977).

2.1. Concepte de bază în teoria lui Carl Rogers

Actualizarea - este un fenomen biologic; la ființele umane ea devine o tendință activă către autoactualizare. Tendința generală spre autoactualizare este o tendință inerentă a organismului de a dezvolta toate capacitățile sale pentru menținerea sau creșterea lui. Această tendință biologică constructivă, singura postulată de C.Rogers, este sursa centrală a energiei în organismul uman. Tendința de actualizare se exprimă într-o largă gamă de comportamente ca răspuns la o mare varietate de trebuințe. Ea are patru caracteristici semnificative:

- este organică, naturală, predispoziție înnăscută.
- este un proces activ de inițiere, explorare, de producere a schimbării în mediu, de joc și chiar de creație (pentru satisfacerea trebuințelor umane).
- este directă și înclină fiecare ființă a vieții către creștere, autoreglare, împlinire, reproducere și independența de controlul extern.
- este selectivă - ceea ce înseamnă că nu toate potențialele unui organism se dezvoltă cu necesitate.

Autoactualizarea. Rogers a postulat tendința umană specifică către autoactualizare. Tendința către autoactualizare este întregul proces de viață care își realizează potențialele de a deveni o persoană ce funcționează în întregime.

Ceea ce este actualizat este expresia autoîmplinirii tendinței specifice organismului uman "de a fi ce numai eul poate fi". Direcția autoactualizării este către "o viață mai bună".

Rogers a asociat procesul autoactualizării cu creșterea funcționării în trei arii: În primul rând această autoactualizare cere o deschidere crescută la experiențe. În al doilea rând persoanele autoactualizatoare participă în fiecare moment la viață, o trăiesc din plin. Toată experiența de viață este acum fără preconcepții. În al treilea rând persoanele autoactualizatoare acordă mare încredere organismului propriu, ca ceea ce simt și percep. Ei acordă încredere în libertatea de decizie, în creativitate etc.

Importanța selfului (Eului). Conceptul de self-actualizare sugerează rolul central al eului în teoria lui Rogers. Existența eului pare a fi clar implicată de limbajul nostru zilnic: Eu sunt îndrăgostit; Aceste rochii sunt ale mele.

Pe scurt importanța dată eului este una care distinge psihologia umanistă de celelalte curente.

Rogers deosebește eul actual de eul ideal.

- Eul actual - percepțiile noastre despre cum suntem acum.
- Eul ideal - este cel dorit a fi.

Câmpul fenomenal are proprietatea de a fi conștient sau inconștient, depinzând de experiențele ce constituie acest câmp simbolizat sau nu:

Selful este conceptul nucleu (central) în teoria lui C. Rogers asupra personalității (existența eului poate fi implicată în limbajul zilnic). Importanța dată eului este variabila care distinge psihologia umanistă de celelalte curente.

Seful are numeroase proprietăți, dintre care:

1. se dezvoltă din interacțiunile organismului cu mediul;
2. poate interioriza valorile altor oameni și îi percepe într-un mod distorsionat;
3. luptă pentru consistență sau congruență;
4. organismul se comportă în moduri care sunt congruente, consistente cu selful;
5. experiențele care nu sunt congruente cu selful sunt percepute ca periculoase, amenințătoare;
6. se poate schimba ca rezultat al maturizării și învățării.

Congruența cu experiența Percepțiile noastre despre self pot fi mai mult sau mai puțin în acord cu experiența a ceea ce se petrece cu adevărat în noi. Rogers utilizează termenul extensivat pentru a se referi la percepția acurată a experienței eului. Aceasta înseamnă că omul este într-o stare de congruență personală deoarece experiențele eului și organismul total coincid într-o manieră consistentă. Incongruența, prin contrast, reflectă o inconsistență între ceea ce oamenii cred despre ei înșiși că sunt (între autopercepție și experiența actuală a eului). Percepțiile de sine pot fi intensionale (intensive) sau inaccurate datorită tacticilor defensive sau refuzului experienței sau credințelor rigide, nerealiste etc. Refuzul presupune inabilitatea de a recunoaște sau accepta existența unei experiențe. "Nu, nu poate fi așa."

Dezvoltarea personalității. Munca lui Rogers cu clienții, în cadrul terapiei, l-a condus la identificarea a trei condiții necesare și suficiente pentru creșterea și schimbarea personalității:

1. privire pozitivă necondiționată: care presupune acceptarea de a fi persoana care ești.
2. empatie acurată: Rogers a crezut că abilitatea de a înțelege altă persoană este o valoare enormă. Abilitatea de a percepe acurat lumea internă a unei persoane într-un mod nonevaluativ a numit-o *accurate empathy*.
3. congruența în relațiile interpersonale. În direcția cunoașterii unei persoane, alte persoane trebuie să-și demonstreze abilitatea de a fi ei înșiși în relație cu această persoană naturală și deschisă.

2.2. Terapia centrata pe client

Teoria lui C. Rogers centrată pe persoană dă o deplină atenție persoanei. Fiecare individ este văzut ca având vaste relații înăscute pentru autoactualizare în condițiile unui mediu favorabil. Dacă anumite condiții există, atunci un proces caracteristic al schimbării personalității va apărea. Aceste condiții includ și pe cele trei necesare și suficiente de mai sus. Alături de ele se include anxietatea clientului. Această terapie include motivația clientului spre schimbare. Rogers a delimitat 7 stadii caracteristice terapiei centrate pe client:

1. Comunicarea clientului este mai mult despre ce este exterior nu despre self.
2. Clientul descrie sentimente dar nu recunoaște că-i aparțin, că sunt ale personalității sale.
3. Clientul vorbește despre self ca despre un obiect, deseori în termeni ai experienței trecute.
4. Clientul experimentează emoții, sentimente în prezent dar mai mult le descrie cu furie și deznădejde decât le arată.
5. Clientul experimentează în prezent exprimându-și liber și direct sentimentele. Exprimă dorința congruentă de a le experimenta.
6. Clientul își acceptă sentimentele, stările afective, trăirile în toată bogăția lor.
7. Clientul încearcă experiențe noi și vorbește altora liber și deschis despre el.

“Dacă acest proces are loc, atunci cu certitudine personalitatea și comportamentul se vor schimba”(Rogers). Aceste schimbări ce apar ca urmare a terapiei duc persoana către creșterea actualizării selfului. Rogers a delimitat 19 postulate (axiome) pe care le-a publicat în lucrarea “Client centred therapy” (1951):

1. Fiecare individ trăiește într-o lume de experiențe în continuă schimbare a cărui centru este el. Experiența se referă la tot ceea ce face organismul în orice moment incluzând procesele fiziologice, impresiile senzoriale și activitățile motorii.

2. Organismul reacționează la câmpul fenomenal, atât timp cât el, experimentează și percepe. Acest câmp perceptual este pentru individ "realitatea". Postulatul (axioma) spune că persoana nu reacționează la perturbarea stimulilor externi sau interni, ci reacționează la experiența sa în condiții stimulativă sau motivatoare.
3. Organismul reacționează ca un *întreg organizat* al câmpului fenomenal. Termenul de întreg organizat a fost vehiculat mai întâi în psihologia gestaltistă. Dar în concepția lui Rogers, termenul are înțeles psihologic de răspunsuri organizate orientate direct către scop. "Organismul este tot timpul un sistem organizat în care schimbarea unei părți poate produce schimbare în oricare altă parte".
4. Organismul are o singură tendință de bază – actualizarea care menține și crește experiența organismului. Organismul se actualizează de-a lungul liniilor date de ereditate, și devine mai diferențiat, mai autonom, mai socializat și matur.
5. Comportamentele sunt scopuri direct orientate spre satisfacerea trebuințelor experimentate.
6. Emoțiile acompaniază și în general facilitează comportamentul orientat spre scop, felul emoțiilor fiind legat de aspectul comportamentelor și intensitatea fiind legată de semnificația percepută a comportamentului pentru menținerea și creșterea acestuia.
7. Cel mai avantajos punct pentru înțelegerea comportamentului este din perspectiva modului intern de referință a individului.
8. O parte a câmpului perceptual total se diferențiază gradual ca self.
9. Ca rezultat al interacțiunii cu mediul, și în mod particular ca rezultat al evaluării interacțiunilor cu alții se formează și se structurează self-ul.
10. Valorile atașate experiențelor și cele care sunt parte ale structurii selfului în mare parte, sunt valori experimentate direct de organism și în anumite instanțe sunt valori interiorizate sau luate de la alții, dar percepute într-un mod distorsionat așa cum le-au experimentat direct.
11. Așa cum experiențele apar în viața individului, ele sunt simbolizate, percepute și organizate într-o relație cu selful.
12. Multe dintre modurile de comportament care sunt adoptate de organism sunt cele legate consistent cu selful.
13. Comportamentul poate fi, în anumite instanțe, influențat de experiențele organice și trebuințele nesimbolizate. Acest comportament poate fi inconsistent cu structura selfului dar în această situație, el nu poate fi propriu adoptat de individ. Când o persoană violează (prin comportament) consistența selfului său, el spune: "aceasta nu îmi place mie" sau "de ce am făcut asta".
14. Proasta adaptare psihologică se produce atunci când organismul nu este conștient de experiența senzorială și viscerală semnificativă ce în consecință, nu este simbolizată și organizată într-un gestalt (formă) a structurii selfului. Când această situație există avem o tensiune psihologică potențială.
15. Adaptarea psihologică există când toate experiențele senzoriale și viscerale ale organismului sunt asimilate la un nivel simbolic într-o relație consistentă cu conceptul de self.
16. Orice experiență care este incongruentă cu structura selfului poate fi percepută ca periculoasă. Selful va constitui mecanisme de apărare în fața experiențelor periculoase negându-le în fața conștiinței.
17. În anumite condiții experiențele care sunt inconștiente și percepute ca dăunătoare pot fi revizuite și asimilate de self, ca experiențe.
18. Când individul percepe și acceptă consistente și integrate toate experiențele sale senzoriale atunci el devine mai înțelegător cu alții și acceptă mai ușor pe ceilalți ca indivizi separați.
19. Așa cum individul percepe și acceptă în structura selfului mai mult din experiența sa organică, el găsește că sistemul lui de valori este un proces continuu.

Condițiile necesare și suficiente pentru dezvoltarea efectivă a personalității și schimbarea sa includ: atitudini interpersonale, înțelegere empatică și congruență. Ca psihoterapeut Carl Rogers a încercat să cunoască omul deplin.

Autoactualizarea este construită prin congruența între datul înnăscut, experiențele organismului, și alte experiențe trăite. Central pentru teoria lui Rogers este conceptul de self (eu); serul de percepții organizate și consistente pe care fiecare persoană le are despre *eu* și despre *sine*, congruența între selful actual și selful ideal construit prin autoactualizare.

Gradul de congruență este măsurat prin tehnica lui Stephenson Q-sort.

Dezvoltarea unei priviri de sine pozitive (autoaprecieri) este critică pentru sănătatea psihică dar deseori este blocată de alte persoane. Distorsiunile care rezultă duc la incongruență și proastă adaptare.

Contribuții ale psihologiei umaniste

1. Curentul umanist cu puternice legături în filosofia existențială și cultură în general, s-a constituit ca o forță teoretico practică a psihologiei ce opune behaviorismului și freudismului, o altă înțelegere și abordare a omului.
2. Psihologia umanistă construiește o imagine optimistă fundamentată pe o mare încredere în oameni, considerați ființe capabile de autoactualizare și automodelare a propriei personalități și insistă asupra conștiinței ca abilitate de a utiliza simboluri și a gândi abstract.
3. Lucrările psihologilor umaniști largesc conținutul teoretic al psihologiei incluzând experiențe umane unice ca: dragoste, ură, frică, speranță, fericire, extaz mistic, umor, răspundere, viață. (Mânzat, p.129)
4. Psihologia se îmbogățește cu noi concepte și direcții de cercetare: autoactualizare, self, voință liberă, congruență cu experiența, autorealizare, creativitatea sau modelul umanist al dinamicii motivației.
5. Concepția umanistă cu privire la personalitate delimitează tipul autoactualizatorului și înalt realizatorului (sinelui).
6. Pune un accent deosebit pe înțelegerea libertății ca libertate de a accepta responsabilitatea și pe virtuțile, aspirațiile, voința liberă și împlinirea deplină a potențialității omului.
7. Concepția umanistă constituie un fundament teoretic ce a generat în a doua jumătate a secolului XX psihoterapii ca de ex.:
 - psihoterapia centrata pe client a lui C.Rogers;
 - psihoterapia experiențială;
 - psihoterapia transpersonală.
8. A contribuit la conturarea psihologiei transpersonale (Maslow).

Critici, limite

1. Umaniștii au fost criticați că și-au concentrat explicațiile prea mult asupra individului și au ignorat problemele mediului care pot cauza disconfort și dizarmonie.
2. În 1950 Smith aprecia critic faptul că umaniștii, accentuând prea mult asupra percepției de sine, evaluării subiective, nu pot să explice cauzele comportamentului individual.
3. O altă limită evidențiată de critici este faptul că punctul de vedere umanist nu poate fi demonstrat prin experimente riguroase. Nu se poate susține (decât într-o mică măsură) afirmația umaniștilor că "ființele umane sunt pozitiv impulsionate către autoîmplinire și posedă voință liberă".

Teoria umanistă cu privire la personalitate nu a avut mare succes în predicția comportamentului uman.

Capitolul. X

PSIHOLOGIA COGNITIVĂ

Ca protest la adresa psihologiei behavioriste și neobehavioriste ce lua în considerare “prelucrările interne” s-a conturat în a doua jumătate a secolului XX-lea un nou curent psihologic: **psihologia cognitivă** care pune accent tocmai pe procesarea cognitivă a informațiilor. Ca orice curent nou și psihologia cognitivă își structurează fundamentul teoretic pe rezultatele din curentele deja afirmate.

Sub raport tematic, se apreciază că psihologia cognitivă este o continuare a psihologiei gestaltiste și asociaționiste de la care a preluat multe teme de cercetare, pe care le tratează însă prin metode mai riguroase, susținute de teoria informației.

Argumentând viabilitatea psihologiei cognitive, Mircea Mică, apreciază: “Ea (psihologie cognitivă) a preluat nu numai rezultatele viabile din curentele anterioare ci și sugestiile vagi, dar fertile ale acestora, pe care le-a supus unui examen experimental și metodologic riguros. De exemplu și-a apropiat principiile gestaltiste (exp.principiul proximității, similarității, închiderii, etc) dar le-a integrat în canavaua mai generală a proceselor vizuale secundare. La fel ideea de bază a asociaționismului potrivit careia conținuturile psihice formează lanțuri asociative organizate ierarhic, a fost concretizată în câteva modalități specifice de reprezentare a cunoștințelor precum rețelele semantice sau scenariile cognitive.

1. Începuturile paradigmei cognitive

Celebrul logician M. Turing a inventat o mașină formală cu care a încercat să simuleze jocul de șah (ceea ce a fost un eșec) dar a canalizat eforturile cercetătorilor spre elaborarea Teoriei rezolvării de probleme.

Psihologia cognitivă vine cu intenția de a lumina cutia neagră în care se află procesele și fenomenele psihice aflate între input-ul senzorial și output-ul efector, focalizându-se asupra proceselor cognitive (gândire, memorie, înțelegere, reprezentare) și a consecințelor lor comportamentale.

Ideea teoretică fundamentală a psihologiei cognitive vizează considerarea subiectului uman, în special a sistemului său cognitiv ca un sistem de procesare a informației:

- Informația rezultă din prelucrarea semnelor sau a configurațiilor care engramează sau conțin informația;

- Un sistem de prelucrare a informației este un sistem de operare cu simboluri și structuri de simboluri;

Viziunea informațională asupra sistemului cognitiv a relevat următoarele:

- toate procesele psihice sunt alcatuite prin construcția dintr-o multitudine de procese prelucrări informaționale numite componente;
- procesele cognitive sunt organizate ierarhic, formând ierarhii funcționale – prelucrarea informațiilor se face de la simplu la complex;
- procesele cognitive se desfășoară serial – au o ordonare exclusivă serială

Pentru a face transparentă “cutia neagră” dintre stimul și răspuns, psihologia cognitivă a gândit arhitectura sistemului cognitiv prin analogie cu arhitectura funcțională a computerului.

Drept act de naștere a psihologiei cognitive este acceptată lucrarea lui **Ulrich Neisser** “Cognitive Psychology (1967). Aici, autorul subliniază impasul în care a ajuns behaviorismul nu atât în explicarea cât în definirea proceselor psihice și avansează teza conform căreia fenomenele psihice rezultă din exercitarea anumitor operații centrale asupra reprezentărilor care conțin informații din mediul exterior.

Psihologul american **D. Bindra** în lucrarea “Cognition its origin and future psychology” (1984), identifică 5 sensuri ale termenului de cognitivism, sensuri ce evidențiază tot atâtea moduri de opoziție față de neobehaviorism:

1. prin introducerea fenomenului mediator autonom (cogniția- denumire generică pentru stările centrate activate ale conștiinței) este respinsă schema S-R;
2. spre deosebire de behaviorism, care concepe învățarea ca pe o rutină de reacție fixată mecanic prin repetiție ca efect al sancțiunilor pozitive și negative primite de mediu, cognitivismul pune la baza procesului relaționarea și concepte ca “inferența”, gândire cauzală, “ipoteză”.
3. Cognitivismul opune modelul prelucrării (procesării) informațiilor- ce implică operații de codare, decodare, stocare, selecție- modelului asociativ atribuit de behaviorism conceptualizării.
4. Cognitivismul respinge explicațiile behaviorismului formulate în termenii referitori la comportamente propunând mecanisme mentalist – introspecționiste ca “imagine”, “idee”, “judecată” etc.
5. Cognitivismul neagă determinismul situațional susținut de behaviorism, opunându-i ca factor explicativ procesul de autocontrol și autoreglare.

Sintagma de psihologie cognitivă ia două sensuri (conf. Mircea Miclea):

1. Ea (psihologia cognitivă) semnifică studiul detaliat al sistemului cognitiv uman și al subsistemelor sale (memoria, gândirea, limbajul, percepția) considerând sistemul cognitiv ca sistem de prelucrare (procesare) a informației. În acest sens, Psihologia Cognitivă studiază procesările la care este supusă informația între input-ul senzorial și output-ul motor sau comportamentul; ea și-a elaborat un limbaj propriu și o metodologie specifică (analiza de protocol, simularea pe calculator, a proceselor cognitive, formalisme logico-matematice)
2. Ea (psihologia cognitivă) desemnează o anumită abordare a tuturor fenomenelor psihice comportamentale din perspectiva mecanismelor informaționale subiacente.

Rezultă teorii cognitive ale emoțiilor sau stresului care încearcă să stabilească modul în care procesele cognitive determină emoțiile sau reacția la stres (teorii cognitive ale motivației, centrate pe detectarea prelucrărilor de informație în motivație, psihologia socială cognitivă tentată să explice comportamentul social prin prisma factorilor cognitivi implicați).

Se constată tendința acestui curent de a explica viața psihică doar prin mecanismele cognitive de procesare a informației.

1.1. Pentru o definiție a psihologiei cognitive

Ursula Șchiopu consideră: cogniția este un ansamblu de procese specifice ce constă în recepționarea și prelucrarea informațiilor conform conținutului sarcinilor de reglare a personalității într-o relație comunicatională, în cadrul căreia aceasta realizează un model mai mult sau mai puțin complex și veridic al mediului de referință.

Psihologia cognitivă reprezintă o ramură a psihologiei care studiază cogniția, fiind un domeniu nou al psihologiei moderne. Psihologia cognitivă este o disciplină care se situează la intersecția biologiei, psihologiei, lingvisticii și a informaticii având ca obiect de studiu mecanismele gândirii datorită cărora se elaborează cunoștințe de la percepție la memorie și învățare până la formarea conceptelor și a raționamentului matematic.

1.2. Psihologia cognitivă vorbește despre o arhitectonică cognitivă

Psihologia cognitivă renunță la paradigma facultăților: gândirea, memoria, percepția nu mai sunt concepute ca facultăți capacități, ci sunt considerate “rubrici generale” “concepte umbrelă” care acoperă populații eterogene de operații psihice. Psihologia cognitivă propune o noua arhitectonică a sistemului cognitiv alcătuită din trei componente:

- 1) reprezentări cognitive
- 2) structuri sau scheme cognitive
- 3) operații sau prelucrări cognitive

Mircea Miclea, în lucrarea: *Psihologie cognitivă. Modele teoretico-experimentale* (1999), se întreba:

“Este psihologia cognitivă o modă, un curent care va sfârși mai mult sau mai puțin lamentabil ca alte curente psihologice (asociaționismul, introspecționismul, gestaltismul, behaviorismul)? Răspunsul este negativ. În măsura în care sistemul bio-psihic uman este un sistem deschis, realizând cu mediul său nu numai un schimb substanțial și energetic ci și unul informațional, psihologia cognitivă își are și va avea permanent propriul său obiect de studiu. Recunoscând natura informațională a fenomenelor psihice ireductibile la structurile neurobiologice sau la jocul contingențelor care acționează asupra comportamentului (behaviorism) recunoaștem „perenitatea psihologiei cognitive”.

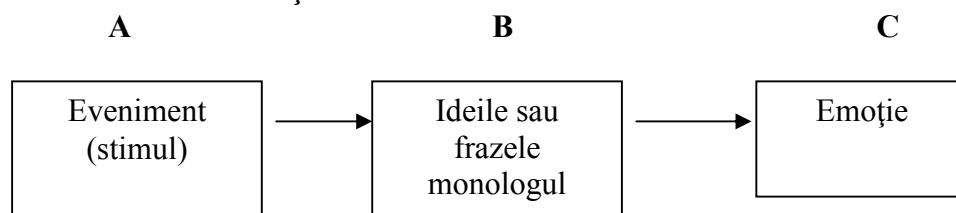
2. Terapia cognitivă

Dispozițiile noastre sufletești sunt condiționate de reprezentările mentale (verbale sau ilustrate prin imagini) pe care le avem despre evenimentele care ne afectează și de monologurile care rezultă.

Terapia cognitivă este un demers firesc ce permite subiectului să conștientizeze acest mecanism și să-și schimbe starea sufletească.

Terapia cognitivă se bazează pe principiul că dispozițiile și reacțiile noastre emoționale nu sunt direct condiționate de evenimentele vieții noastre ci de analiza pe care o facem asupra lor.

Doctorul Ellis Alfred – creatorul terapiei emotivo- raționale rezumă acest principiu în formula numită **ABC-ul emoției**

Etapa interioară ne determină stări negative (anxietate, fobii, stări de culpă etc). Ca urmare să ne aplecăm asupra a ceea ce ne este accesibil și ne aparține cu adevărat: credințele, gândurile, percepția asupra noastră, asupra celorlalți, a lumii, a viitorului.

2.1. Tipuri precise de deformare a reprezentării mentale

1. **radicalizarea** - a vedea totul fie în negru, fie în alb (asta-i, am dat peste cap tot regimul?);
2. **suprageneralizarea** – a dramatiza o dificultate folosind adverbe: totdeauna, niciodată (totdeauna sunt luat de fraier – când te fură la cântar și nu ripostez);
3. **deformare selectivă** – a nu reține decât partea negativă a lucrurilor prin filtrare sau minimalizare, a ceea ce este pozitiv, amplificând ce este negativ (filtre de autodevalorizare, de semne și prevestiri funeste, filtrarea dovezilor de rea credință, de incapacitate sau vinovăție) După o reușită la un examen reții reflecția unei asistente – este timidă și din cauza asta va pierde.
4. **autodeprecierea** – a crede că toate calitățile noastre atuurile și succesele nu au nici o valoare
5. **inferența:**
a citi gândurile altora- a atribui altora plecând de la o intuiție (a face deducții pripite – dacă nu vine mă urăște etc)
a ghici viitorul – oamenii fac pe magii prevestitori a unor catastrofe – sunt sigur că mă va uita; la ce e bun să-i cer că nici nu vrea
a face deducții pripite
6. **ar trebui** – șocați că lumea trebuie să răspundă totdeauna unor norme precise;

7. **emotivitatea** – a ne proiecta stările sufletești asupra altora
8. **etichetarea**- a identifica persoanele cu acțiunile
9. **personalizarea** – a pune întreaga răspundere în carca unei singure persoane

2.2. Raportul cognitivism – behaviorism

Deși inițial psihologii cognitiști au atacat și criticat behaviorismul, ulterior au admis valabilitatea unora dintre rezultatele acestui curent relevând și aspectul informațional al relațiilor dintre comportamentul uman și contingențele externe.

Pe de altă parte numeroși psihologi behavioriști și-au recunoscut pozițiile în modelele cognitiviste neoconexioniste “un behaviorism mascat sau un behaviorism în haine computaționale” afirmă Mircea Miclea.

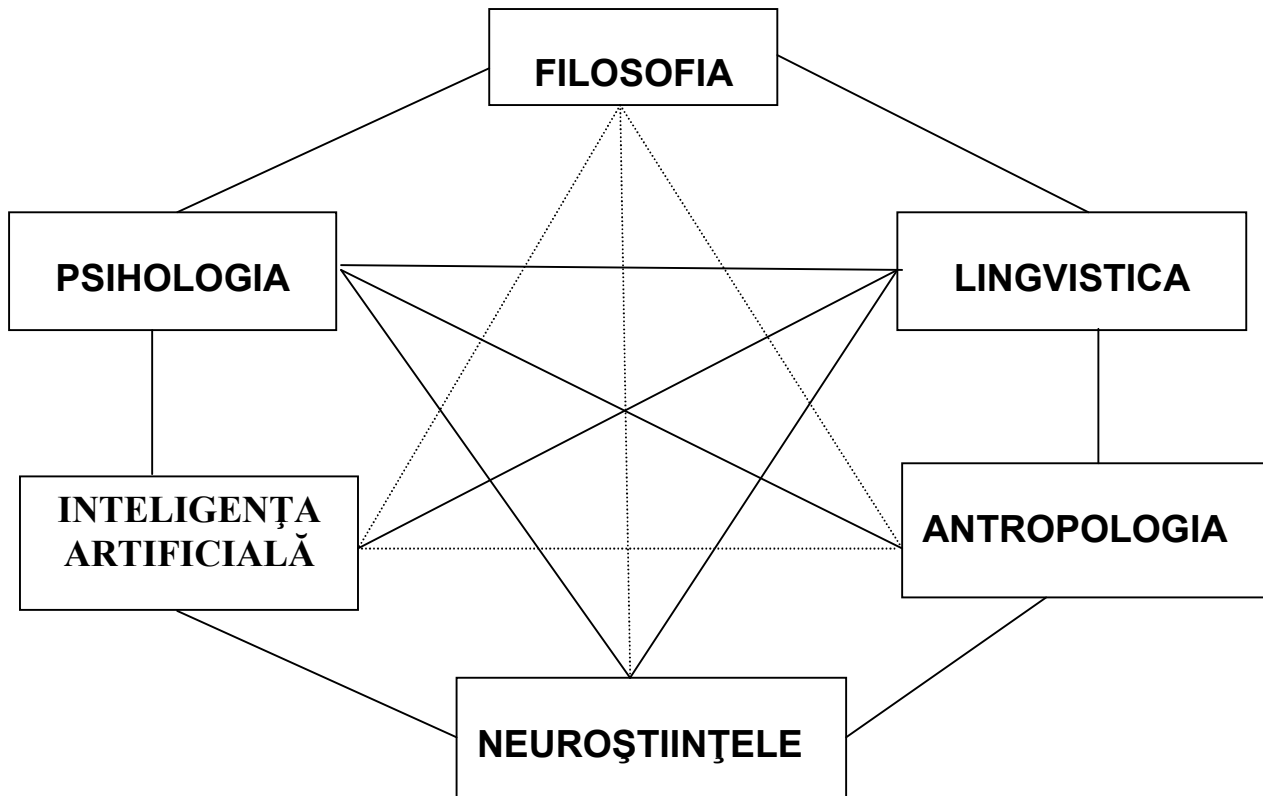
Contribuții ale psihologiei cognitive

1. schimbare de paradigmă, prin trecerea de la studiul facultăților la studiul proceselor de prelucrare a informației cu accent deosebit pus pe condițiile concrete de funcționare, efectul contextelor, situațiilor și sarcinilor;
2. remodelare a câmpului problematic a psihologiei, care se traduce printr-o reunificare conceptuală a câmpurilor disciplinare autonome (psihologie generală, psihologie socială, psihologia dezvoltării, psihologia industrială) care acceptă să folosească acest limbaj;
3. O evoluție metodologică pe lângă cercetările experimentale clasice s-au dezvoltat metode sofisticate de observație și analiza protocoalelor individuale; alături de metode statistice de testare a ipotezelor se utilizează metode de simulare;
4. Încurajarea cooperărilor inter și trans disciplinare (neuroștiință, inteligență artificială, automată, lingvistică, logică etc) și deschiderea câmpului științelor cognitive;
5. Abordarea cognitivă este o abordare integrală și nu sectorială. Reprezentarea este conținutul cognitiv asupra căruia se exercită prelucrarea. Anumite reprezentări intră în memoria de lungă durată sub forma cunoștințelor, credințelor, stereotipurilor;
6. Dezvoltarea unor Terapii cognitive cu eficiență și rezultate reale

Limite ale psihologiei cognitive

1. atunci când încearcă să reducă ansamblul problematicii psihologice la problemele cognitive, sau să transfere asupra tuturor domeniilor o unică perspectivă metodologică – aceasta este o limită a psihologiei cognitive;
2. accent maxim pus pe conștiință și procesări cognitive cu alungarea în inconștient a sentimentelor, emoțiilor constituie o altă limită a psihologiei cognitive;
3. rigiditate (relativă totuși) în acceptarea psihologiei umaniste și transpersonale.

Sistemul Științelor Cognitive

Capitolul XI

NOI ORIZONTURI ÎN PSIHLOGIE

contribuții ale titularului de disciplină

PERSONANTICA – O CONCEPȚIE TRANSPERSONALĂ ROMÂNEASCĂ

Prof. Univ. Dr. Mariana Caluschi

În acest an s-au împlinit 110 ani de la nașterea marelui filosof Lucian Blaga. El spunea: ”Omul nu mi se pare cu orice preț merit echilibrului, dar el e merit creației cu orice risc.” (L. Blaga, 1969, p. 453)

Această idee evidențiază gândirea psihologică a filosofului și preotului L. Blaga privind capacitatea omului de a transcende starea de a avea, spre cea de a fi, de a-și cunoaște și împlini menirea prin creație.

1. Concepția lui Lucian Blaga cu privire la relația dintre inconștient și conștient: implicații în psihologia științifică contemporană și în practica terapeutică.

Dacă la implicațiile pedagogice ale concepției sale filosofice L. Blaga mărturisea că nu s-a gândit atunci când a fost contactat de Ștefan Bârsănescu interesat de ele pentru istoria pedagogiei (pedagogia culturii) atunci când este vorba de domeniul psihologiei Lucian Blaga își precizează poziția în mod direct în câteva studii cum sunt: problema inconștientului, problema relației inconștient – conștient, problema categoriilor abisale și indirect prin contribuțiile concepțiilor lui filosofice cu privire la cunoaștere (luciferică, paradisiacă, mister, etc.).

Mi-am propus să prezint ideile lui Blaga cu privire la inconștient și fenomenul original denumit de el *personanță* prin care inconștientul comunică și acționează asupra problemelor individului, totodată propun un domeniu de cercetare al psihologiei transpersonale, având ca punct de plecare această concepție.

1.1. Caracteristici ale inconștientului

Trecând în revistă contribuțiile filosofilor și psihologilor, L. Blaga sublinia că psihanaliza când discută despre inconștient se referă la factori, elemente, procese complexe cărora le atribuie o toată seriozitatea o natură psihică în aceeași măsură ca și conștiinței.

”Psihanaliștii, spune Blaga, descoperă inconștientul din perspectiva științifică. Ei pornesc de la suprafață spre ceea ce este determinabil științific negând perspectiva metafizică (ca la romantici). Pentru psihanaliști inconștientul este o mașinărie psihică necunoscută în totalitate, o moară adâncă unde se macină și se transformă elemente ale conștiinței vechi și unitate” (Lucian Blaga, 1969).

Subliniind contribuția lui Freud și a psihanalizei, Blaga considera că Freud punând un accent deosebit pe libido îngustează nepermis de mult sfera inconștientului și admite obiecțiile aduse de C. G. Jung, Alder și Klages privind psihanaliza.

Dorind să-și precizeze concepția ce privire la inconștient, Blaga afirma: ”Inconștientul ca factor ni se pare o mărime de domeniul probabilităților; o mărime cu care atâtea și atâtea fapte de experiență zilnică ne invită să colaborăm.”

Opunând imaginii psihanaliste inconștientul ca haos de zăcăminte de proveniență conștientă (conturat de psihanaliști), imagiunea unei realități structurate asemănătoare unui cosmos, Blaga consideră că inconștientul are un caracter COSMOTIC (nu haotic).

”Cosmotică – spune filosoful – este orice realitate de pronunțată complicație interioară de o mare diversitate de elemente și structuri organizată potrivit unei ordine de o mare diversitate de elemente și structurări organizată potrivit unei ordine imanente, rotunjită în rosturile sale, cu centrul de echilibru în sine însuși, adică relativ sieși suficientă. ”Blaga riscă și afirmația că ”inconștientul ca realitate psihic posedă un caracter mai cosmic decât conștiința.” (L. Blaga, op. cit. p. 18-20)

Lucia Blaga atribuie prin anticipație inconștientului câteva caracteristici:

- a) o structură și o dinamică proprie
- b) categorii și forme cognitive proprii
- c) moduri de reacție proprii
- d) propriile izvoare de informație

Din perspectivă cosmică toată problematica inconștientului câștigă o nouă identitate și noi aspecte ce conduc spre probleme ce privesc substanța inconștientului, profilul și configurația sa și raporturile posibile cu conștiința.

Prin aceste idei cu privire la demersurile și implicit rolul inconștientului în viața psihică Lucian Blaga poate fi considerat a avea o deschidere spre psihologia transpersonală.

2. Personanța

În demersul de cunoaștere psihologică a inconștientului, L. Blaga caută să descopere căi de comunicare dintre inconștient și conștient.

Luând ca teme raporturile dintre inconștient și conștient, filosoful atribuie inconștientului o particularitate pe care a denumit-o personanță/ (de la latinescul personare – a înștiința, a suna, a atenționa)

Personanța este ”o însușire grație căreia inconștientul răzbate ci structurile, cu undele și cu conținuturile sale până sub bolțile conștiinței. (L. Blaga, op. cit. p. 31)

Efectele personanței – aprecia Blaga – unele permanente, altele instantanee sunt incalculabile. De exemplu:

- a) de o parte inconștientul colorează și nuanțează necurmat conștiința, de altă parte inconștientul izbutește uneori să constituie în întruchipări aproape de sine stătătoare chiar în spațiul propriu al conștiinței.
- b) Penetrațiile sau iradiațiile inconștientului în conștiință au un aspect când difuz, când mai compact și mai palpabil. ”Identificăm, în particularitatea aceasta a personanței o calitate de importanță constructivă pentru sufletul uman”, sublinia Blaga.

”Dacă ar fi impermeabil izolată de viață sufletească inconștientul ar avea o dimensiune mai puțin... Totodată conștiința ar fi lipsită de relief și adâncime grație diferențelor de lumină și umbră stranie de necurmata răsfângere a inconștientului, conștiința dobândește o înfățișare reliefată.”

Personanțele inconștientului fac conștiința mai filosofică, îi împrumută infinite nuanțe ca: vagul, neliniștea, contradicții de stratificare, absurdități și penumbre, adică **(1) perspectivă, (2) caracter și (3) un profil multidimensional.**

În concepția lui Blaga (1) personanța inconștientului este un fenomen statornic care nu încetează nici o clipă de-a lungul duratei conștiinței; (2) fenomenul personanței se manifestă în chipul cel mai accentuat și mai încheat în procesul creației spirituale, mai ales celei artistice; (3) personanța este fenomenul grație căruia anume conținuturi inconștiente apar în conștiință, scăzută ca un ecou, dar nedeghizate (deosebindu-se de sublimări ce deghizează un conținut); (4) **personanța face să străbată până sub bolțile conștiinței magma... încă neghicită din inconștient**, o magmă de atitudini și de moduri de a reacționa după o logică, alta dar nu mai puțin tare decât a conștiinței, **un ritm interior consolidat într-un fel de tainic simțământ al destinului**, un apetit primar de formare, o efervescență a închipuirii dătătoare de sens, adică un mănunchi de inițiative de o putere spărgătoare de stavile, ca a semințelor și de o exuberanță năvalnică precum a larvelor sau a vieții embrionare.

Toate aceste atitudini, orizonturi, accente, inițiative răzbat în pofida presiunii ce o exercită conștiința asupra lor **ca de sub urmă, în lumina de deasupra.**

Fenomenul personanței este un mod de comunicare între inconștient și conștient.

Ce se comunică?- prin personanță se comunică informații și conținuturi din inconștientul colectiv, cel ereditar, personal, etc.

Personanța naște "Fulgere globulare" spunem noi în cazul momentelor Evrica!, Aha! **Este o comunicare creatoare.**

Cum se comunică? – în afara viselor care apar tot ca structuri de imagini personanța este o comunicare nedeghizată sub formă de flux de imagini, stări emoționale, momente aha!

De ce inconștientul emite personanță? – pentru adaptarea individului, pentru a-l susține în procesul continuu de cunoaștere a misterului. **Prin personanță se comunică informații necesare despicerii misterului** (vezi și Teoria cunoașterii elaborată de L. Blaga: cunoașterea paradisiacă și cunoașterea luciferică).

Dar cum comunicăm conștientul cu inconștientul?

1. Prin incitare și provocare (visare, auto-hipnoză, sugestie)
2. Prin stimularea incubației și intuiției
3. Prin bombardament afectiv și empatie
4. Prin capturarea personanței

2.1. Ce este personantica?

În concluzie, considerăm că se poate delimita o comunicare continuă și intensă între conștient și inconștient, iar știința care se ocupă cu studiul comunicării dintre inconștient, conștient și supraconștient, **noi o numim personantică (fig. 1).**

Personantica are ca obiect de studiu informații sub formă de imagini, de senzații, dispoziții afective ce acționează pe tot parcursul vieții între conștient, inconștient – supraconștient.

Considerăm că ea studiază:

- Legile și dinamica fluxului de informații dintre inconștient spre conștient
- Mecanismele de stimulare a incubației în rezolvarea de probleme
- Efectele personanței asupra conștientului și a personalității
- Relațiile cu procesul creației
- Valențe și efecte terapeutice ale personalităților
- Factori, fenomene, procese ce provoacă personanța
- Utilizarea personalității în terapiile creative. Umanist – transpersonale

Personantica este un domeniu cu valențe pentru practica terapeutică prin creativitate, în sensul că stimulând accesarea personanței, decodificând comunicarea dintre inconștient și conștient se pot realiza programe și terapii pentru susținerea oamenilor în adaptarea optimă, în dezvoltarea personală și transpersonală. Considerăm personantica domeniu al psihologiei transpersonale în studiu.

IZVOARE TRANSPERSONALE ALE CREAȚIEI

Prof. Univ. Dr. Mariana Caluschi

1. Fluxul personanței ca izvor al fluxului creator

„Suntem născuți să învingem prin creativitate, este unul din principiile școlii Mirabilis – Discovery al studenților formați la Facultatea de Psihologie și Științele Educației a Universității "Petre Andrei" din Iași. Acest principiu izvorăște din modelul didactic Brâncușian de predare – învățare și antrenare dezvoltat de noi în ultimii ani.

Așa cum afirma inegalabilul artist român Constantin Brâncuși (1937) contemplându-și ”stâlpul său” Coloana fără sfârșit”, ”de aici de pe pământ pleacă gândirea creatoare și se îndreaptă către lumină, către soare ca un fulger legând cerul cu pământul”.

Viziunea sculptorului C. Brâncuși este o revelație exprimată printr-un simbol arhetipal (axis mundi) ce semnifică și atenționează asupra ”darului informațional transgenerațional” cu care fiecare individ se prezintă la naștere. Această viziune o întâlnim și la un alt genial artist, poet și om de știință român Lucian Blaga. În ”Trilogia culturii” (1969, p. 29 – 32) Blaga definește și descrie fluxul personanței ca baza fluxului creator cu funcții multiple în descifrarea misterului și în creația artistică.

„Personanța inconștientului e un fenomen statornic, care nu încetează nici o clipă de-a lungul duratei conștiinței. Fenomenul personanței se manifestă în chipul cel mai accentuat și mai închegat în procesul creației spirituale, mai ales al celei artistice. Vom arăta în lucrarea de față, anunța poetul, cum în inconștientul nostru subzistă, stăruitoare și inalterabile, anume secrete orizonturi, negrăite accente, și puternice atitudini, de care conștiința se resimte în fiecare moment, dar care izbucnesc luând formă concentrată de gheizer, cu deosebire în creația spirituală. Prin ceea ce e în stare să trădeze sub acest unghi, creația spirituală cere favoarea întregii noastre atenții”.

Această prezentare a fenomenului personanței, reflectă atât gândirea artistului Lucian Blaga cât și a psihologului și omului de știință, ce își propune să dezvăluie originea și rolul fenomenului în unificarea și comunicare inconștient – conștient – supraconștient. Există în inconștient – sublinia Lucian Blaga - o magmă rămasă încă ne ghicită, o magmă de atitudini și de moduri de a reacționa după o logică, alta dar numai puțin tare decât a conștiinței, un ritm interior, consolidat într-un fel de tainic simțământ al destinului, un apetit primar de forme, o efervescentă a închipuirii dătătoare de sens, adică un mănunchi de inițiative de o putere spărgătoare de stavili ca a semințelor și de o exuberanță năvalnică, precum a larvelor sau a vieții embrionare. Toate aceste atitudini, orizonturi, accente, inițiative răzbat în pofida presiunii, ce o exercită conștiința asupra lor, ca de humă, în lumina de deasupra”.

Termenul de personanță vine din limba latină, per-sonare – (răsună), te atenționează că ai răspunsuri, informații și oportunități... numai să le accesezi. Oare termenul vocația nu înseamnă chemare, nu atenționează individul să-și asculte vocile interioare ale talentelor încă nedescoperite? Unde, cum, ne întrebăm noi? Răspunsul mi se pare firesc – prin accesarea fluxului personanței.

Personanța este o particularitate a inconștientului prin care el răzbește în structurile și undele sale și conținuturile sale până sub bolțile conștiinței. Fluxul personanței are această funcție de a ne trezi. Este o calitate constructivă pentru suflet, sublinia Lucian Blaga. Deoarece fără personanțele inconștientului viața conștientă câștigă în luciditate dar pierde ca plasticitate. Importanța incomensurabilă a fluxului personanței pentru om a fost apreciată atât de creatologi cum este psihologul român Ion Mânzat (2003, p. 69 – 70), psihologul american de origine maghiară Mihaly Csikszentmihalyi (1990), cercetători în domeniu învățării accelerate Win Wenger, Ph. D Richard Poe (2002) cât și de inventatorii înșiși Albert Einstein, V. Belous.

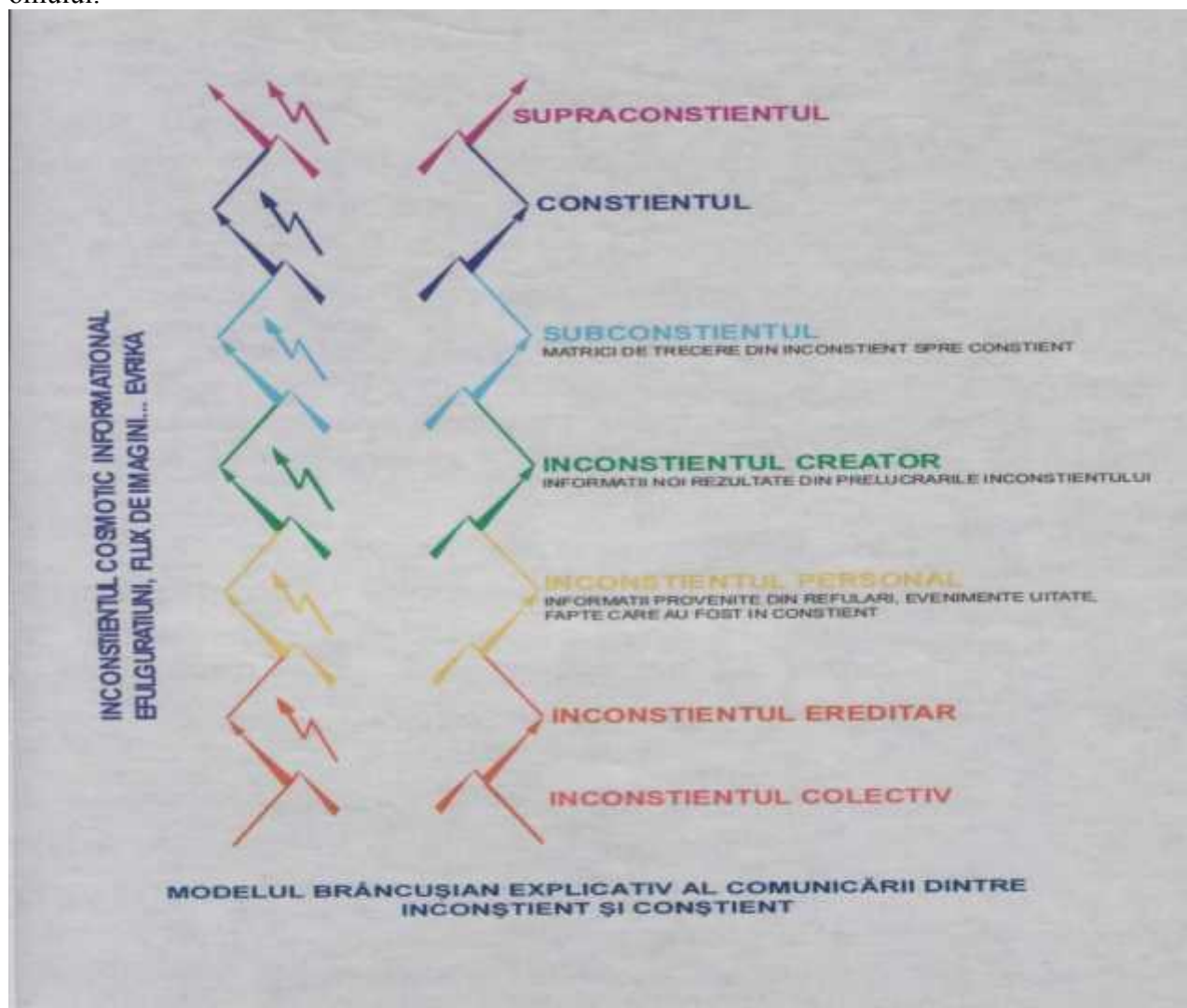
Inventatorul și creatorul Psihologiei Sinergetice, marele om de știință și psiholog român Ion Mânzat (2007, p. 996) apreciind contribuția psihologului și poetului Lucian Blaga la descoperirea inconștientului „partea genială din fiecare muritor” definea personanța ca „iradiația inconștientului în conștiință... o comunicare cu caracter permanent și vital pentru conștiință”.

Albert Einstein (cf. Robert B. Dilts în ”Strategiile geniului” 1994, vol. 3) susținea că ”în locul formulelor sau cuvintelor matematice el de fapt gândește în imagini vizuale și instincte. Reprezentarea verbală și matematică a gândurilor vine de-abia după ce procesul de gândire creativă a avut loc, tot el aprecia că „invenția nu este produsul gândirii logice, deși produsul final trebuie să aibă structură logică” (cf. Win Wenger, Ph. D Richard Poe, 2002 p. 19 – 20).

Inconștientul nostru trimite prin subconștient spre conștient fluxuri de imagini, percepții subtile, emoții, premoniții, efulgurații vizuale 24 de ore pe zi, informații uneori vitale pe care omul fie nu le conștientizează, nu le ”decodifică”, fie nu le ia în serios, le alungă din conștient deoarece pot contraveni gândirii raționale.

Creatorii și inventatorii care trimit la incubare problemele ce îi provoacă pentru a descoperi soluții, găsesc în timp tehnici pentru a accesa și asculta, vizualiza, propriul flux al personanței. Pentru a-și consolida propriul flux creator consider că fluxul informațional individual al personanței este conectat de la naștere la fluxul cosmic supraconștient și poate constitui baza fondului informațional individual ce se structurează de-a lungul vieții.

La nivel individual fluxul personanței, noi l-am conturat pe modelul didactic Brâncușian, ca fiind susținut de fluxul vortexurilor energetice ce construiesc corpul energetic psihoinformațional al omului.

(fig. 1)

În creatologie și inventică este cunoscut faptul că în timpul procesului creator, în faza de căutare a soluțiilor „se trimit problemele la incubare”. Mă întreb cui se trimit?. Răspunsul vine imediat – inconștientului. Recunoaștem astfel calitatea de creuzet al inconștientului în care prin metode specifice, informațiile se combină, se structurează, sinergizează și catalizează în final într-o soluție.

Genialul creatolog E. P. Torrance a construit un model de exercițiu pentru ”a trece dincolo de Aha”. Unde să treci, ne întrebăm noi? Prin exercițiu E. P. Torrance propune în a învăța să intri pe intri pe fluxul informațional din inconștient, să înveți prin antrenament, în trei etape: intensificarea anticipării, adâncirea expectanțelor, mergi mai departe, să accesezi fluxul personanței subliniem noi. Recunoscând rolul și prezența fluxului în creație Tor Nørretranders (2010 p. 2008 p. 2003), precizează ”ideea este că atunci când faci ceva la care ești deosebit de bun, mai ales dacă este ceva creativ, într-o stare în care orice altceva este exclus, timpul pare suspendat și procesul de lucru curge într-un flux constant. Acestea sunt momente sublime în care nu suntem conștienți de ceea ce facem și o facem pur și simplu. Munca de creație este mai bună atunci când este făcută în starea de

flux O parte importantă dintr-o astfel de muncă este cum să înveți să ai curajul să te eliberezi și să lași procesul să curgă; poți modifica și selecta mai târziu, dar între timp trebuie să rămână deschis și să accepți ceea ce vine”.

Autorul citat mai sus ca și Mihaly Csikszentmihalyi, apreciază că intrarea pe flux are loc atunci când provocările cât și motivația și talentele noastre se află la grade înalte de intensitate și concordanță, ceea ce are ca efect investirea completă a atenției, concentrare maximă de energie psihică ”întreaga ființă este guvernată de funcționarea completă a corpului și a minții”. Această stare de concentrare și implicare în flux determină momentul ”Aha”, ”Eureka” când informațiile prelucrate din flux și din întrebările, problemele, provocările noastre devin congruente se topesc în creuzetul inconștientului creator și produc noul, subliniem noi. Conștientizarea existenței fluxului individual al personanței, învățarea tehnicilor și metodelor de creativitate; cunoașterea modalităților prin care putem accesa fluxul și intra în starea de flux și mai ales elaborarea unor tehnici și strategii de accesare și utilizare a fluxului informațional individual al personanței în descoperirea de soluții și oportunități pentru provocările multiple ale unui prezent – viitor extrem, au fost și rămân obiective de cercetări în domeniul personanței pentru noi.

2. Metoda Mirabilis de accesare a fluxului a personanței - Rezonanța cuvintelor

O metodă de intrare pe fluxul personanței elaborată și dezvoltată în școala de creativitate Mirabilis – Discovery de la Iași este metoda rezonanța cuvintelor numită și metoda Adam. Numele de metoda Adam vine de la faptul că etapele și fazele ei apar lângă o imagine ce reprezintă figura unui bărbat pe care sunt localizate principalele vortexuri energetice / cheakre denumite metaforic de noi ochiul: instinctelor (mulat hara), trebuinței (swadistana), dorinței (manipura), inimii (anahata), moralei (vishudda), minții (ajna), revelației (sahasrara). Această metodă stimulează accesarea fluxului informațional al personanței prin crearea climatului de activare a acțiunii sinergice a muzicii, imaginilor și cuvintelor, limbajelor creierului în delimitarea de idei noi, soluții pentru practica creativă, terapeutică.

(fig. 2)

În fundamentarea teoretică a metodei revizuită în timp am structurat concepte și strategii din domeniul creatologiei și inventicii; informații privind rolul vortexurilor de energie psihică denumite cheakre în susținerea complexă a unității psihofizice a individului și în crearea bazei pentru simțirea și trăirea trecutului, prezentului și viitorului ca unitate existențială; idei și premise psihologice și neurofiziologice privind limbajul muzical și impactul său în comunicarea interumană la nivelul conștientului și inconștientului.

Principalele etape în realizarea tehnicii Adam sunt:

Etapa I. Pregătirea pentru intrarea pe fluxul personanței și activarea fluxului creator.

În această etapă sunt importanți următorii pași:

1. reamintirea prin activitate și exercițiu a principalelor metode și strategii ale creativității (demersul este de la conștient spre inconștient)
2. curățarea prin lumină (tehnici diverse)

Etapa a II-a.

1. prezentarea unei imagini sugestive pentru problema, situația dată.
2. generarea de titluri care să surprindă din cât mai multe perspective și prin cât mai multe strategii creative a problemei prezente în imagine.
3. transformarea titlurilor prin formulare în probleme ce necesită rezolvare creatoare.
4. reformulare prin tehnica De Ce?, dacă este cazul sau „5w și h” etc. .
5. selectarea problemei reformulate pentru generare de soluții prin tehnica Adam de accesare a fluxului personanței.
6. discutarea problemei așa cum a fost înțeleasă și trimiterea la incubație prin îndemnul „scaldă-te în informațiile din trecutul, viitorul și prezentul meu. Intră pe fluxul personanței”.

Etapa a III-a. Accesarea fluxului informațional al personanței.

1. Intrarea pe flux se realizează prin ascultarea timp de 15 – 20 minute a muzicii activatoare a cheakrelor (fragmente pregătite anterior) simultan cu efectuarea tehnicii Mirabilis (relaxare concentrativă prin poezie) al cărei mesaj orientează spre introspecție și pregătirea pentru întâlnirea cu sinele și trăirea pe fluxul personanței.

În primele trei etape demersul este de la conștient spre subconștient și inconștient.

În etapa a IV-a și a V-a se urmărește capturarea și descifrarea informațiilor venite dinspre inconștient spre conștient sub formă de imagini, percepții, gânduri, cuvinte.

Etapa a IV-a – Forțarea conexiunii. Zămisirea ideilor noi

1. După ce muzica s-a terminat, câteva minute fiecare participant scrie măcar trei cuvinte ce i-au apărut în minte și/sau desenează imaginile, sentimentele percepute. Apoi urmează compunerea a trei propoziții folosind cuvintele notate; schimbarea foilor între participanți și compunerea a încă trei propoziții în formă metaforică. În continuare se citesc propozițiile elaborate în diadă și se generează soluții prin tehnica force-fit (“forțarea conexiunii”), sugerate de fiecare propoziție în parte sau luate două câte două. În final se elaborează lista soluțiilor delimitate

Etapa a V-a –Evaluarea amânată a soluțiilor și delimitarea oportunităților

În etapa a V-a grupul se întâlnește și aplică tehnici creative de evaluare a soluțiilor considerate ca fiind oportune de aplicat. Soluțiile reținute conduc spre elaborarea unor tehnici noi și a normelor după care acestea se pot utiliza în consilierea educațională, a familiei etc.

3.Soluții curative pentru reactivarea comunicării în cuplu

Un exemplu de utilizare a tehnicii Adam. În activitatea de psiholog de familie una din provocările cu care ne-am întâlnit a fost fenomenul de indiferență a partenerilor de cuplu, unul față de altul, după un număr de ani petrecuți împreună. Indiferența cauzează durere, răni psihice, influențează negativ asupra relațiilor interfamiliale. Aceasta a fost situația dată de la care am pornit. S-a oferit grupului următoarea figură.

(fig. 3)

În urma derulării tehnicii în cadrul unui maraton creativ (vezi Caluschi Mariana, 2001, p.) am realizat următorul tabel cu idei, soluții inventive de metode și tehnici utile pentru consiliere familială prin creativitate.*.

Câteva metode au fost deja elaborate prin crearea normelor de utilizare și sunt folosite în procesul dezvoltării personale și în psihoterapie prin creativitate.

PROBLEMA 1: CUM TRANSFORMĂM INDIFERENȚA ÎN IUBIRE				
3 CUVINTE	3 PROPOZIȚII SCRISE DE CĂTRE SUBIECT A	3 PROPOZIȚII SCRISE DE CĂTRE COLEG (SUBIECTUL B)	GENERAREA DE SOLUȚII/FORCE-FIT	TEHNICA REZULTATĂ
DIADA NR.1 (SUBIECTUL A)				
Clopoțel	Clinchetul zglobiu al clopoțelului dă tonul veseliei	Mă trezesc tot timpul la auzul clopoțelului.	Realizarea unui clopoțel ce atenționează asupra indiferenței	Tehnica clopoțelului: O partitură cu râsul zglobiu al copiilor mici / Tehnica provocării – o declarație de dragoste – te iubesc.
Cântec	Să cântăm conținutul comunicării în doi.	Să cântăm tot timpul împreună ceea ce simțim.	Elaborarea unui joc în care să activăm simultan toate simțurile.	Joc sinergic – a cânta sentimentele, gustul și culoarea lor în cazul fiecărui partener
Copil	Copilul mă strigă!	Copil cuminte și inteligent, deschide-ți aripile!	Zborul din somn, în copilărie.	Tehnica Aripilor de Copil – visare colectivă utilizând limbajele iubirii – susținem, încurajăm etc.
DIADA NR.1 (SUBIECTUL B)				
Lumina	Cu ajutorul luminii putem deveni mai buni.	Lumina dumnezeirii este benefică pentru cei suferinzi.	Iertarea se obține prin iubire	Tehnica Curățarea prin lumină utilizând rugăciunea ca limbaj al iubirii “raiul este în noi”.
Fulgi de zăpadă	Fulgii de zăpadă aduc bucurie mare sufletului.	Viața și suferința sunt ca zborul unor fulgi de zăpadă (apare și dispăre).	Zilele babei.	Jocul fulgilor din soare care topește indiferența. Limbajele iubirii și iertării. Strategia provocării și contrafactualității.

Lavă	Lava fierbinte topește totul în jur.	Durerea este asemenea unui vulcan ce erupe prin lavă.	Ruperea lanțurile indiferenței tăcerii	Tehnica Reapriinderea Vulcanului. Depășirea granițelor indiferenței prin oferirea de daruri și înmulțirea serviciilor făcute partenerului
------	--------------------------------------	---	--	--

DIADA NR.2 (SUBIECTUL C)

Mister	Nu e nici un mister acolo unde nu ești tu.	Misterele se pot dezvălui.	Să cunoaștem limbajele iubirii și iertării folosite în cuplurile longevive	Tehnica misterul cuplurilor longevive. Pluralitatea perspectivelor, contrafactualitatea ca strategii primare ale creativității
Alergare	Studentul aleargă după note.	Alergarea după iubire se oprește când zâmbești.	Să alungăm indiferența zâmbind	Tehnica Pluralitatea Zâmbetelor Interioare exteriorizate în cuplu.

DIADA NR.2 (SUBIECTUL D)

Calm	Calmul este cea mai bună pilulă .	Calm este cel împăcat cu sine.	Depășirea agresivității	Tehnica „pilula pentru trezirea din indiferență” – a provoca prin glume, umor.
Alinare	Simt nevoia de alinare sufletească.	Cine vrea o alinare să privească până-n zare.	Deschiderea ca la șah, primul pas	Tehnica deschiderii - primul pas – oferirea unui dar / serviciu

Sacrificiu	Dragostea adevărată te face capabil întotdeauna de sacrificiu.	Sacrificiul este o oportunitate de excepție pentru celălalt.	Tehnica omului generos.	Tehnica îmbogățirii prin sacrificiu – începerea comunicării prin mărirea timpului acordat
Abandon	În fața voinței Creatorului trăiesc starea de abandon.	Cine urcă în balon va scăpa de abandon.	Balonul cu amintiri	Tehnica “balonului de la retrăirea și empatia cu situațiile fericite din trecut la cuvinte de apreciere, iubire și iertare”

Tehnicile delimitate în urma forțării soluțiilor a decodificării mesajelor și realizării congruenței informațiilor din fluxul creator al personanței, au fost supuse demersului de elaborare a normelor de utilizare în consilierea familială prin iubire și iertare, după modelul creativ tridimensional elaborat de noi (M. Caluschi, 2009, p. 809) și denumit cubul creativ curativ.

Bibliografie

- Blaga, L., (1969), *Trilogia culturii*, Editura pentru Literatura Universală, București;
- Caluschi, Mariana, (2001), *Grupul Creativ de formare. Experimente. Programe. Proiecte*, Editura Cantes, Iași.
- Caluschi, Mariana, (2009) *Dezvoltare personală prin creativitate. Un model creativ – curativ*. În vol. *Inventica 2009*, Editura Performantica, Iași.
- Mânzat, I., (1999), *Psihologia sinergetică. În căutarea umanului pierdut*, Editura Pro Humanitate, București;
- Mânzat, I., Brăzdău, (2003), *Conștiința multidimensională. Operspectivă psiho-sinergetică*, Editura Psyche, București;
- Mânzat, I., (2007), *Istoria Psihologiei Universale*, Editura Univers Enciclopedic, București.
- Nørretranders, T., (2008), *Omul generos*, Editura Publică, București;
- Wenger, W.; Ph. D. Poe, R., (2002), *Factorul Einstein*, Editura Amaltea, București;

NANOPSIHOLOGIA ÎN VIITORUL EXTREM

Prof. univ. dr. Mariana Caluschi

1. Argument

Sfârșitul secolului al XIX-lea și tot secolul XX pot fi caracterizate ca timp al afirmării, definirii de sine, manifestării și impunerii psihologiei ca știință.

Chiar dacă în evoluția sa, psihologia a trăit o dramă, așa cum a caracterizat-o unul din arhitecții școlii de psihologie ieșene, Vasile Pavelcu în lucrarea „Drama Psihologiei” (1965) destinul său a urmat drumul spre triumful psihologiei cum am putea numi în secolul XXI evoluția sa. Nu există domeniu al activității practice (economie, educație, cultură etc) care să nu facă apel la cunoștințele și informațiile de ultimă oră ale psihologiei teoretice și aplicative.

Este cunoscut faptul că dacă utilizarea pentru prima dată a termenului de psihologie de către Philipp Schwarzerd (cunoscut și sub numele de Melanchton) și apoi de Rudolf Godenius are ca dată anul 1590, începutul afirmării psihologiei ca știință este considerat anul 1879, odată cu înființarea primului laborator de psihologie experimentală de către W. Wundt la Leipzig. De la început studiile și tratatele de istoria psihologiei (c.f. M. Ralea, C. Botez (1958), P. T. Petroman (2001), M. Bejat (1972), I. Mânzat (2003) etc) recunosc rolul descoperirilor din fizică, fiziologie și medicină în stimularea cercetărilor în domeniul psihologiei, disciplinele fiind considerate ca rădăcini ale psihologiei. Iată cum descrie Ion Mânzat, autorul tratatului de ”Istoria psihologiei universale” (2007, p. 477).

„Trecând peste cele două milenii de existență filosofică a psihologiei și după ce cunoștințele despre natură au căpătat prestigiu de știință, metoda experimentală utilizată în fizică a început să fie folosită și în cercetările asupra omului. Desprinderea psihologiei de filosofie și constituirea ei ca știință autonomă se datorează nu analizei psihologice în sine, cât cercetărilor efectuate în domeniile conexe, mai ales în fiziologia generală a sistemului nervos și în psihofiziologia organelor de simț. Un rol crucial l-a avut și fizica care a demonstrat posibilitatea experimentării și măsurării obiective, desigur indirecte; a ceea ce era considerat «trăire subiectivă pură»”.

În societatea cunoașterii dominate de IT și tehnologiile înalte, impactul invențiilor și descoperirilor din fizică, medicină și neuroștiințe deschid orizonturi și domenii noi de cercetare în psihologie. Pe această dimensiune se înscrie și apariția unui nou domeniu al psihologiei – nanopsihologia.

2. Nanotehnologia - forță a viitorului extrem

2.1. Ce este viitorul extrem

În anii '70 ai secolului XX Alvin Toffler, cunoscut futurolog, a atras atenția întregii lumi științifice prin anunțarea impactului pe care dezvoltarea tehnologiilor îl va avea asupra omenirii sub termenul de șocul viitorului, iar J. Naisbitt delimita principalele megatendințe ce vor determina evoluția omenirii în viitor.

Cartografierea viitorului a devenit o preocupare a futurologilor dar și a economiștilor, oamenilor de afaceri și a oamenilor politici tot mai frecvent convinși de sintagma ”Viitorul trecutului este în viitor, viitorul prezentului este în trecut, viitorul viitorului este în prezent” (J. Naisbitt, 1989, p.2).

Pentru a complecta puzzle-ul viitorului, în 2006 James Canton, ucenic și colaborator al lui Alvin Toffler, **lansează și definește termenul de viitor extrem** căruia i-a dedicat lucrarea ”Provocările viitorului. Principalele tendințe care vor reconfigura lumea în următorii 5, 10, 20 de ani”.

”Bun venit în viitorul extrem” afirma James Canton. ”Fiecare trebuie să își schimbe gândirea față de viitor, un viitor care este brăzdat de schimbări, provocări și riscuri. Este un nou tip de viitor, altceva decât înaintarea de la o etapă la alta pe drumul evoluției punctat de scurte străfulgerări ale inovațiilor ce caracterizează cea mai mare parte a istoriei. Viitorul în care trăim depinde de modul

cum vom înțelege schimbările amețitoare care ne așteaptă”. Se apropie schimbări majore pe care autorul citat le numește viitorul extrem ce îl descrie a fi un viitor extraordinar de dinamic, turbulent și multidimensional. Cinci factori vor defini, după opinia lui J. Canton (2010, p.18), viitorul extrem: viteza, complexitatea, riscul, schimbarea și neprevăzutul și zece tendințe principale ce îl prefigurează (2010, p.15). Dintre ele consemnăm:

- O tendință se referă la energia viitorului – criza energetică, viitorul post petrol și viitorul energiei alternative, cum este hidrogenul sau nanoenergia (2010, p.49).

- A doua dimensiune este economia bazată pe inovație – transformarea economiei globale pe baza convergenței comerțului liber, tehnologiei și democrației, conducând la apariția unor noi locuri de muncă, a unor noi piețe, la globalizare, concurență, pace și securitate. Cele patru instrumente de forță ale economiei emergente bazate pe inovație sunt **nanotehnologia, biotehnologia, IT și neurotehnologia**.

- O a treia dimensiune arată motivele pentru care viitoarea forță de muncă trebuie să îmbrățișeze inovațiile pentru a deveni competitivă la nivel global.

- Medicina asigurării longevității este considerată printre forțele – cheie care vor schimba radical medicina, cum sunt nanotehnologia, neurotehnologia și genetica, astfel încât oamenii vor avea o viață mai lungă și mai sănătoasă.

- Modul în care știința viitorului va transforma fiecare aspect al existenței, culturii și economiei noastre – începând de la teleportare și nanobiologie până la universuri multiple constituie o altă tendință ce caracterizează viitorul.

- Asigurarea securității în viitor – amenințările majore la adresa libertății și definirea configurației riscurilor specifice secolului XXI este o tendință ce deja se manifestă în viitorul prezent.

- Viitorul globalizării: coliziunea culturilor – noile realități ale comerțului global și ale concurenței; ascensiunea Chinei și a Indiei; confruntarea dintre culturi și valori; bătălia ideologică pentru dominarea viitorului – o provocare și direcție înscrisă pe harta viitorului.

- Tendințelor prezentate și care îngrijorează omenirea, schimbări climatice și mai ales ce aduce viitorul în contextul manifestării lor la nivelul individului se adaugă întrebări privind schimbări ce trebuie făcute și cum trebuie procedat pentru ca oamenii să poată naviga printre amenințările cu care ne bombardează tehnologia, guvernele și ideologiile în lupta pentru drepturile omului, libertate și independența individului în secolul XXI.

La aceste întrebări încearcă să dea soluții și să prefigureze oportunitățile de rezolvare teoreticieni și practicieni din varii domenii și privirile tuturor se îndreaptă spre puterea educației de a pregăti, forma și susține individul în dinamica unui viitor extrem.

Așa cum subliniam mai sus, între instrumentele de forță ale economiei emergente bazate pe inovație în viitorul extrem, James Canton înscrie nanotehnologia și neurotehnologia. Ele sunt tehnologii de o valoare încă inestimabilă pentru adaptarea individului în viitorul extrem.

Societatea cunoașterii în care trăim este rezultatul manifestării creativității oamenilor la nivel performant emergent. Viitorul extrem cere nivel înalt al creativității indivizilor dotați cu competențe și megaabilități inventive pentru a sesiza, dezvolta, înțelege și soluționa provocările, probleme ale viitorului. Poate că una din cele mai necesare competențe ce trebuie dezvoltate la toți membrii societății este **abilitatea de a transforma greutățile, obstacolele și provocările vieții în oportunități de aur**.

Această capacitate ce are la bază abilitatea creativă numită sensibilitate la probleme și oportunități devine o dimensiune esențială în procesul dezvoltării personale și al managerierii unei cariere de succes.

2.2. De la nanotehnologie la nanopsihologie

Născută în societatea cunoașterii, nanotehnologia este un domeniu de cercetare al tehnologiei de vârf, prima care creează produse a căror valoare este constituită în proporție de mai mult de 8% din rezultate în cercetare și dezvoltare. Nanotehnologia este o știință fascinantă pentru mulți oameni

de știință care consideră că ea oferă oportunități nebănuite în domenii cu implicații majore în supraviețuirea și progresul omenirii: nanomedicina, nanofarmacologia, nanoenergia și nanorobotica.

Un exemplu elocvent în constituie construirea și utilizarea nanoroboților în creșterea sistemului imunitar, în detectarea și tratamentul cancerului, în diagnoza și tratamentul diabetului, etc. (c. f. Freitas, Jr. R.A., 1999).

Conceptul de **nanotehnologie** este definit ca un termen colectiv pentru dezvoltările **tehnologice** la scară **nanometrică**. În sens larg, nanotehnologia reprezintă orice tehnologie al cărei rezultat finit e de ordin **nanometric**: **particule fine**, **sinteză chimică**, **microlitografie** avansată, ș.a.m.d. Într-un sens restrâns, nanotehnologia reprezintă orice tehnologie ce se bazează pe abilitatea de a construi structuri complexe respectând specificații la nivel **atomic** folosindu-se de **sinteza mecanică**. Structurile nanometrice nu numai că sunt foarte mici, ajungându-se chiar până la scara atomică, dar ele posedă unele proprietăți total deosebite și neașteptate, în comparație cu aceeași substanță luată la nivel macroscopic (c.f. ro.wikipedia.org)

Nanotehnologia reprezintă o soluție radicală necesitând exploatarea cuantelor, manipularea atomilor, apreciază James Canton (2010, p. 49). Este o știință fantastică, ”o teorie inovatoare a posibilului. Ea poate ajuta la descoperirea de noi soluții la criza energetică, la descoperirea de noi tehnici pentru tratamentul unor boli considerate incurabile, este considerată un rezervor de oportunități și inovații cerute insistent de viitorul extrem ce a început să se manifeste în prezent. ”Medicamentele inteligente” pentru neuroregenerare și cele solicitate de medicina longevității ar fi câteva dintre aceste inovații.

La întrebarea cum va ajuta nanotehnologia Omul răspunsul oamenilor de știință este că ”Naniții vor fi utilizați în medicină, ei putând fi programați să înlocuiască celulele bolnave. Problema omenirii va fi pe mâna cărui ”om de știință” va pica”.

Alte întrebări se referă la efectele și impactul nanotehnologiei la nivelul individului. Considerăm că răspunsul va putea fi dat de psihologie prin constituirea noilor domenii nanopsihologie, nanocreatologie și nanoinvenție etc.

3. Nanopsihologia – un domeniu nou al psihologiei

Subliniam la începutul comunicării, receptivitatea psihologiei față de descoperirile și progresele din domeniul fizicii și medicinei.

Într-o societate informațională, cum este societatea cunoașterii, informațiile de ultimă ora din tehnica de vârf au implicații la nivelul individual constituind o ”re-naștere” a sa. Psihologiei îi revine sarcina de a studia impactul pe care fenomenele și forțele antrenate de viitorul extrem îl are la nivelul psihicului uman. Utilizarea conceptului de nanotehnologie a condus recent la apariția celui de nanopsihologie.

Conceptul de nanopsihologie a fost utilizat pentru prima dată în anul 2008 de către doctorandul în psihologie Ramil Garifullina la un simpozion științific internațional organizat de Academia de Științe din Tatarstan din Kazan. El este considerat promotor al conceptului de nanopsihologie plecând de la era nanotehnologiei care a început.

- Viitorul este nano, consideră mulți specialiști. Nanotehnologia – ”îngerii microscopici ai viitorului”.

- Nanopsihologia poate fi definită ca știința ce studiază corelația dintre nonstructuri și transformările mentale sau știința de a crea rețele neuronale artificiale care le simulează pe cele naturale, afirma autorul citat.

Noi definim nanopsihologia ca știința care se ocupă cu studiul efectelor nanotehnologiilor la nivelul vieții psihice și a impactului lor asupra individului și comunităților.

Între problemele de interes pentru nanopsihologie Ramil Garifullina delimitează:

- a) Problema influenței nanoparticulelor asupra proceselor mentale și cum pot fi gestionate relațiile dintre nanocipuri și diverse structuri nanoenergetice și procesele mentale;

- b) Problema modului de cercetare a structurilor creierului și a nervilor prin intermediul nanostructurilor la rețelele globale, cum ar fi internetul;

- c) O altă problemă este studiul guvernării globale a persoanelor cu procese mentale implantate în creier prin nanocipuri, prin intermediul rețelelor de radio, internet;
- d) Studiul utilizării nanostructurilor artificiale ca instrumente pentru a crea noi tehnici și metodologii de investigare a proceselor mentale;
- e) Investigarea stimulării mentale subiective a realității prin nanostructurile artificiale;
- f) O altă problemă ar fi prognoza și designul realității psihice cu ajutorul conversiei informațiilor venite prin intermediul nanostructurilor;
- g) Studiul modului în care creierul codifică și creează valoare prin introducerea nanoprotezelor artificiale ce vor crea imitatori de codificare a proceselor creierului și de observare a modului în care se schimbă procesele mentale etc.

Nanopsihologia ar putea deveni o știință de a crea rețele neuronale artificiale, susține Ramil Garifullina.

Pentru a cartografia domeniul de studiu al nanopsihologiei, noi considerăm că este necesar să lărgim sfera proceselor psihice considerate fără limitare doar la procesele mentale. Dezvoltările nanotehnologiilor în diversele domenii deja intrate în practică au efecte la nivelul proceselor afective, motivaționale conative, a proceselor creative, inventive etc.

Nanocreatologia va fi un subdomeniu al nanopsihologiei vizând modul în care se produce creația de tip nano și cum influențează ea viața individului. Pregătirea specialiștilor în domeniul psihologiei în concordanță cu tendințele și caracteristicile viitorului extrem, presupune instruirea și înzestrarea lor cu abilități de a studia și dezvolta nanopsihologia în secolul XXI.

Bibliografie

1. Bejat, M., (1972), *Geneza psihologiei ca știință experimentală în România*, Editura Didactică și Pedagogică, București
2. Canton, J., (2010), *Provocările viitorului. Principalele tendințe care vor reconfigura lumea în următorii 5, 10, 20 de ani*, Editura Polirom, Iași
3. Freitas, Jr. R.A., *Nanomedicine, Volume I: Basic Capabilities*, Landes Bioscience, Georgetown, TX (1999); Sections (k) 10.4.1.2.
4. Mânzat, I., (2003), *Istoria psihologiei universale (de la Socrate în zilele noastre)*, Curs – compendium, Editura Psyche, București
5. Mânzat, I., (2003), *Istoria psihologiei universale*, Editura Univers Enciclopedic, București
6. Mânzat, I., (2010), *Psihologia sinergetică. În căutarea umanului pierdut*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Univers Enciclopedic Gold, București
7. Naisbitt, J., (1989), *Megatendințe. Zece noi direcții care ne transformă viața*, Editura Politică, București
8. Naisbitt, J., (2006), *Mind set! Programează-ți mintea pentru a înțelege viitorul*, Editura Antet XXPress, Filipești de Târg, Prahova
9. Pavelcu, V., (1965), *Drama Psihologiei*, Editura Didactică și pedagogică, București
10. Petroman, P.T., (2001), *Devenirea psihologiei...Psihologie implicită*, Editura Eurobit, Timișoara
11. Ralea, M., Botez, C., (1958), *Istoria psihologiei*, Editura Academiei, București
12. Ro.wikipedia.org – Enciclopedia Liberă

Bibliografie selectivă

1. Aristotel (1969), *De anima*, Editura Stiințifică, București.
2. Bejat, M. (1972), *Geneza psihologiei ca știință experimentală în România*, Editura Didactică și Pedagogică, București.
3. Blaga, L., (1969), *Trilogia culturii*, București, Editura pentru Literatura Universală
4. Blaga, L., (1993), *Cunoașterea luciferică*, București, Editura Humanitas
5. Blaga, L., (1996), *Știință și creație*, București, Editura Humanitas
6. Brinster, P., (2006), *Terapia Cognitivă. Pentru schimbarea gândurilor negative care ne perturbă comportamentul*, Editura Teora, București.
7. Caluschi, Mariana, (2001), *Grupul Creativ de formare. Experimente. Programe. Proiecte*, Editura Cantes, Iași.
8. Caluschi, Mariana, (2009) *Dezvoltare personală prin creativitate. Un model creativ – curativ*. În vol. *Inventica 2009*, Editura Performantica, Iași.
9. Canton, J., (2010), *Provocările viitorului. Principalele tendințe care vor reconfigura lumea în următorii 5, 10, 20 de ani*, Editura Polirom, Iași
10. Cottraux, J., (2003), *Terapiile cognitive. Cum să acționăm asupra propriilor gânduri*, Editura Polirom, Iași.
11. Flonta M., (1976), *Natura și dinamica științei în concepția lui Th. S. Kuhn*, în vol. Thomas Kuhn, *Structura revoluțiilor științifice*, Editura Științifică și Enciclopedică, București
12. Freitas, Jr. R.A., (1999), *Nanomedicine*, Volume I: Basic Capabilities, Landes Bioscience, Georgetown, TX; Sections (k) 10.4.1.2.
13. Freud, S., (1992), *Introducere în psihanaliză. Prelegeri de psihanaliză. Psihopatologia vieții cotidiene*, Editura Didactică și Pedagogică, București.
14. Jung, C. G. (1994, trad.), *Puterea sufletului*, vol. I – IV, Editura Anima, București
15. Mânzat, I., (1994), *Istoria universală a psihologiei (curs)*, Universitatea „Titu Maiorescu”, Facultatea de psihologie, București
16. Mânzat, I., (1999), *Psihologia sinergetică. În căutarea umanului pierdut*, Editura Pro Humanitate, București;
17. Mânzat, I., Radu-Geng, L. (2002), *Introducere în psihologia orientală*, Editura Psyche, București.
18. Mânzat, I., (2002), *Psihologie Transpersonală*, Iași, Editura Cantes
19. Mânzat, I., Brăzdău, (2003), *Conștiința multidimensională. Operspectivă psiho-sinergetică*, Editura Psyche, București;
20. Mânzat, I. (2003), *Istoria psihologiei universale (de la Socrate în zilele noastre)*, *Curs – compendium*, Editura Psyche, București.
21. Mânzat, I. (2007), *Istoria psihologiei universale*, Editura Univers Enciclopedic, București
22. Miclea, M., (2003), *Psihologie cognitivă. Modele teoretico-experimentale*”, Editura Polirom, Iași.
23. Nørretranders, T., (2008), *Omul generos*, Editura Publică, București;
24. Naisbitt, J., (1989), *Megatendințe. Zece noi direcții care ne transformă viața*, Editura Politică, București
25. Naisbitt, J., (2006), *Mind set! Programează-ți mintea pentru a înțelege viitorul*, Editura Antet XX Press, Filipești de Târg, Prahova
26. Parot, F.; Richelle, M. (1995), *Introducere în psihologie. Istoric și metode*, Editura Humanitas, București
27. Pavelcu, V. (1965), *Drama Psihologiei*, Editura Didactică și Pedagogică, București.
28. Petroman, P. T. (2001), *Devenirea psihologiei. Psihologie implicită*, Editura Eurobit, Timișoara.
29. Petroman, P. T. (2002), *Afirmarea psihologiei – Direcții și orientări în cadrul psihologiei explicite*, Editura Eurostampa, Timișoara.
30. Ralea, M., Botez, C. (1958), *Istoria psihologiei*, Editura Academiei, București.

31. Roșca, A., Bejat, M. (coord.), (1976), *Istoria științelor în România- psihologia*, Editura Academiei, București.
32. Sillamz, N., (1996), Dicționar de psihologie Larousse. Editura Univers Enciclopedic, București
33. Wenger, W.; Ph. D. Poe, R., (2002), *Factorul Einstein*, Editura Amaltea, București;